

**TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ'NİN GEÇİRDİĞİ SİYASAL DÖNÜŞÜM
SÜREÇLERİNİN ARKA PLANI (1961-1969)**

Hasan DÖNER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Rahman DAĞ

Adıyaman

Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran, 2017

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Yrd. Doç. Dr. Rahman DAĞ danışmanlığında, Hasan DÖNER tarafından hazırlanan “Türkiye İşçi Partisi’nin Geçirdiği Siyasal Dönüşüm Süreçlerinin Arka Planı (1961-1969)” başlıklı çalışma 26.07.2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Rahman DAĞ

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Murat SEZİK

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Özgür TÜFEKÇİ

Prof. Dr. İbrahim Halil TUĐLUK

Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Türkiye İşçi Partisi’nin Geçirdiği Siyasal Dönüşüm Süreçlerinin Arka Planı (1961-1969)” başlıklı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

26.07.2017

Hasan DÖNER

ÖZET

TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ'NİN GEÇİRDİĞİ SİYASAL DÖNÜŞÜM SÜREÇLERİNİN ARKA PLANI (1961-1969)

Hasan DÖNER

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran, 2017

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Rahman DAĞ

Bu çalışmada Türkiye İşçi Partisinin (TİP) Türkiye sol siyasal yaşamındaki yerinin ve bıraktığı siyasal mirasın izinin sürebilmesi için geçirdiği siyasal dönüşümlerin arka planı aydınlatılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla TİP öncesi faaliyet gösteren sol siyasal yapılar dönemsel olarak ele alınarak bu siyasal oluşumlardan etkin olanlar mercek altına alınmıştır. Bu incelemeyle TİP'e tesir eden sol siyasal mirasın tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Partinin kuruluş sürecindeki siyasal atmosfer tariflenmeye çalışılarak partinin kuruluş dönemi ve sonrasında yerleştiği siyasal zeminin tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Daha sonra partinin yerleştiği zemindeki değişimlere gerekçe teşkil eden 1961-1969 yılları arasındaki siyasal faaliyetleri, girdiği seçimler ve sonuçları ile kongreler ve kurultaylar gibi önemli kırılma noktaları kronolojik olarak ele alınarak TİP'in diğer sol parti ve oluşumlarla girdiği siyasal tartışmalar ve neticeleri üzerinde durulmuştur. Ortaya çıkan tabloya bakıldığında ise, TİP'nin de mensubu olduğu sol-siyasal yapılanmaların kendi içerisinde bölünme eğiliminin yüksek olduğu ve siyasal gelişmelere göre partilerin yeniden yapılandığı kongre ve kurultayların ihraçlar veya tasfiyelere sonuçlandığı gözle görülür bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Anahtar Sözcükler: Mehmet Ali AYBAR, Türkiye İşçi Partisi, Sosyalizm, Siyasi Miras

ABSTRACT
BACKGROUND TO POLITICAL TRANSFORMATION PROCESS OF
TURKISH WORKER PARTY (1961-1969)

Hasan DÖNER

Department of Public Administration

Adıyaman University Graduate School of Social Studies

June, 2017

Advisor: Assist. Prof. Dr. Rahman DAĞ

In this study, background of political transformation of Turkey Worker Party (TİP- Türkiye İşçi Partisi) was sought to enlighten in order to trace its position and legacy among leftist polity. To do so, previous leftist political parties and groups which were effective in the political life of Turkey have been chronologically taken under examination. In due course, inherited leftist legacy which was infiltrated into TİP has been determined. Following that, by picturing political atmosphere in which TİP was established, foundation process and the ground on which TİP was formed are analyzed. Eventually, from the commencement of the Party in 1961 to the last party congress in 1969, breaking points such as its political activities, general, senate and local elections that it participated and their results, ordinary and extraordinary party congress, and its relations with other leftist socio-political groups have all taken under microscope. The results of these examinations are emphasized. The scene coming out of this examination indicates that party congress and general assemblies in which political parties should evolve in accordance to the political and social developments generally ended with disagreements and followed up with exportations or discharges of internal oppositions.

Key Words: Mehmet Ali Aybar, Turkey Worker Party, Socialism, Political Legacy

ÖNSÖZ

Bu tezin hazırlanma aşamasında benden yardımlarını ve anlayışını esirgemeyen, bilgisiyle beni yönlendiren tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Rahman DAĞ'a ve tezimde jüri olmayı kabul edip çalışmama katkıda bulunan Yrd. Doç. Dr. Murat SEZİK ve Yrd. Doç. Dr. Özgür TÜFEKÇİ'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca her koşulda ve her daim desteklerini esirgemeyen canım eşim Tülin'e, onunla oynamak yerine zamanından çalarak çalıştığım aşkımızın meyvesi çok değerli oğlum Rodin'e ve çalışmalarım boyunca benden sabır ve desteklerini esirgemeyen Adıyaman İl Özel İdaresi İmar ve Kentsel İyileştirme Müdürlüğündeki mesai arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Adıyaman-2017

Hasan DÖNER

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	i
TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI.....	HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
1. TİP ÖNCESİ ÜLKEMİZDEKİ SOL ÖRGÜTLENMELERİN ANALİZİ	3
1.1. OSMANLI'DAKİ SOL SİYASAL ÖRGÜTLENMELERİN ANALİZİ.....	4
1.2. ÇOK PARTİLİ DÖNEMDEN TİP'İN KURULUŞUNA GİDEN SÜREÇTE SOL ÖRGÜTLENMELERİN ANALİZİ	8
1.3. TİP ÖNCESİ KURULAN ETKİN SİYASAL PARTİLERİN ANALİZİ	12
1.3.1. Osmanlı Sosyalist Fırkası (OSF)	12
1.3.2. Türkiye Sosyalist Fırkası (TSF)	15
1.3.3. Türkiye İşçi Ve Çiftçi Sosyalist Fırkası (TİÇSF)	19
1.3.4. Yeşil Ordu	21
1.3.5. Halk Zümresi	23
1.3.6. Türkiye Komünist Partisi (TKP).....	23
1.3.7. Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (THİF).....	25
1.3.8. Türkiye Sosyalist Emekçi Ve Köylü Partisini (TSEKP).....	27
1.3.9. Vatan Partisi	29
İKİNCİ BÖLÜM	30
2. TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ'NİN SOL SİYASETTEKİ KONUMU.....	31
2.1. TİP'İN KURULUŞU ÖNCESİ TÜRKİYE'DEKİ GENEL SİYASAL ATMOSFER	31
2.2. TİP'İN KURULUŞ SÜRECİ VE SONRASINDA TÜRKİYE'DEKİ SİYASAL ATMOSFER.....	34
2.3. TİP'İN SOL SOSYALİST MİRASLA ETKİLEŞİMİ.....	37
2.3.1. TİP'in Parti Kadroları Açısından Sol Mirasla Etkileşiminin İncelenmesi.....	39
2.3.2. TİP'in Siyasal Faaliyetler Açısından Sol Mirasla Etkileşiminin İncelenmesi	41
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	43
3. TİP'İN GEÇİRDİĞİ SİYASAL DÖNÜŞÜM SÜREÇLERİ	43
3.1. TİP'İN KURULUŞ DÖNEMİNDEKİ SİYASAL DURUŞU	43
3.2. MEHMET ALİ AYBAR'IN GENEL BAŞKANLIK SÜRECİ.....	46
3.2.1. TİP'in Girdiği İlk Seçim (17 Kasım 1963 Yerel Seçimleri).....	47
3.3. TİP 1. BÜYÜK İZMİR KONGRESİ SÜRECİ (9-10 ŞUBAT 1964)	48

3.4. TİP’TE BİRİNCİ TASFİYE HAREKETİ.....	51
3.5. CUMHURİYET SENATOSU SEÇİMLERİ (7 HAZİRAN 1964).....	51
3.6. TİP’TE İKİNCİ TASFİYE HAREKETİ.....	52
3.7. 1965 MİLLETVEKİLLİĞİ GENEL SEÇİMLERİ	52
3.8. 1966 CUMHURİYET SENATOSU SEÇİMLERİ	54
3.9. TİP 2. BÜYÜK MALATYA KONGRESİ SÜRECİ (20-24 KASIM 1966)	55
3.10. TİP 1. OLAĞANÜSTÜ KONGRE SÜRECİ (10 EYLÜL 1966)	58
3.11. TİP’TE ÜÇÜNCÜ TASFİYE HAREKETİ.....	59
3.12. İL GENEL MECLİSİ, BELEDİYE MECLİSİ, KİSMİ CUMHURİYET SENATOSU VE MİLLETVEKİLLİĞİ ARA SEÇİMLERİ (1968 SEÇİMLERİ)	61
3.13. TİP 3. BÜYÜK ANKARA KONGRESİ SÜRECİ (9-12 KASIM 1968)	62
3.14. TİP 2. OLAĞANÜSTÜ BÜYÜK ANKARA KONGRESİ SÜRECİ (28 ARALIK 1968)	63
3.15. EKİM 1969 GENEL SEÇİMLERİ VE AYBAR’IN İSTİFASI SÜRECİ	65
3.16. TİP IV. BÜYÜK ANKARA KONGRESİ SÜRECİ (29-31 EKİM 1970).....	68
SONUÇ	73
KAYNAKÇA.....	80
EKLER	86
EK 1.....	86
EK 2.....	87
EK 3.....	91
EK 4.....	108
ÖZGEÇMİŞ	110

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: 1961-1969 Tarihleri Arası Yapılan Cumhuriyet Senatosu Seçimi ve Sonuçları.....	54
Tablo 2: 1961-1969 Tarihleri Arası Yapılan Milletvekilliği Genel Seçimi ve Sonuçları.....	66-67
Tablo 3: 1961 Kuruluş Tüzüğü ve M. Ali Aybar'ın Başkanlığındaki 1962 Tüzüklerine İlişkin Değerlendirme.....	86
Tablo 4: 1962 ile 1965 Tüzükleri Arasında Değişikliğe Gidilen Maddeler ve Değişikliklerin Siyasal Arka Planları.....	87-90
Tablo 5: 1965 - 1967 Tüzüklerinde Değiştirilen Maddeler ve Değişikliklerin Siyasal Arka Planları.....	91-107
Tablo 6: TİP Öncesi ve TİP'li Yıllarda Etkinlik Gösterebilen Sol Siyasal Yapılar.....	108-109

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AF	: Amele Fırkası
AP	: Adalet Partisi
ASD	: Aydınlık Sosyalist Dergisi
BDP	: Barış ve Demokrasi Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CIA	: Central Intelligence Agency
DDKO	: Doğu Devrimci Kültür Ocakları
DEHAP	: Demokratik Halk Partisi
DEP	: Demokrasi Partisi
DP	: Demokrat Parti
DSP	: Demokratik Sol Parti
DTP	: Demokratik Toplum Partisi
FKF	: Fikir Kulüpleri Federasyonu
HADEP	: Halkın Demokrasi Partisi
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
HEP	: Halkın Emek Partisi
HP	: Halkçı partidir
MDD	: Milli Demokratik Devrim
KMD	: Komünizmle Mücadele Dernekleri
MSF	: Müstakil Sosyalist Fırkası
NATO	: Kuzey Atlantik Paktı, (North Atlantic Treaty Organization)
OMF	: Osmanlı Mesai Fırkası
OSF	: Osmanlı Sosyalist Fırkasını
ÖZDEP	: Özgürlük ve Demokrasi Partisi
ÖZEP	: Özgürlük ve Eşitlik Partisi
PDA	: Proleter Devrimci Aydınlık
SDF	: Sosyal Demokrat Fırkası
SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SODEP	: Sosyal Demokrasi Partisi

TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
THİF	: Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası
TİÇSF	: Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TKDP	: Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi
TSDP	: Türk Sosyal Demokrat Partisi
TKF	: Türkiye Komünist Fırkası
TKP	: Türkiye Komünist Partisi
TSEKP	: Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi
TSF	: Türkiye Sosyalist Fırkası
TSİP	: Türkiye Sosyalist İşçi Partisi
TSP	: Türkiye Sosyalist Partisi
VP	: Vatan Partisi

Giriş

Bu çalışma Türkiye'nin sol siyasal geleneğinin önemli dönüm noktalarından birini teşkil eden Türkiye İşçi Partisinin (TİP) Türkiye sol siyasal yaşamındaki yerinin anlaşılabilmesi, geçirdiği siyasal dönüşüm süreçlerinin karanlıkta kalan noktalarının aydınlatılması ve kapatılması sonrası bıraktığı siyasal mirasın izinin sürülebilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Bu araştırmanın üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Osmanlı devletinin son dönemleri ile Cumhuriyetin ilanından TİP'in kuruluşuna kadar geçen süreçte Türkiye'de faaliyet gösteren sol siyasal oluşumların örgütlenme biçimleri, örgüt yapıları, siyasi arenadaki etkinlikleri, kurucuları ve siyasetteki referans noktaları incelenmiştir. Bu amaçla TİP öncesi faaliyet gösteren siyasal partiler, referans noktaları ve etkinlikleri düzeyinde kategorize edilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın ikinci bölümünde ise ilk bölümde aktarılan TİP öncesi faaliyet gösteren sol siyasal örgütlerin siyasal mirasının hangi ölçüde TİP'e sirayet ettiği incelenerek TİP'in kuruluş dönemi ve sonrasında bu siyasal yapılarla olan etkileşimleri mercek altına alınmıştır. Üçüncü bölümde Partinin kitleleştiği, birçok sol örgüt ve fraksiyonu içerisine katabildiği 1961-1969 yılları arasındaki kuruluş süreci, siyasal faaliyetleri, girdiği seçimler ve seçimlerdeki durumu ile yönetim kadrolarındaki değişiklikler ve tasfiyeler, tüzük değişiklikleri, toplanan olağan ve olağanüstü kongrelerdeki gelişmeler ve bazı önemli il ve ilçe kongrelerinde meydana gelen gelişmeler kronolojik olarak incelenmiştir.

Bu kapsamda Türkiye İşçi Partisinin (TİP) kuruluşu ve kapanışı arasında geçen süreçte, siyasal anlamda geçirdiği siyasal dönüşümün aydınlatılmaya çalışılarak partinin kapatılmasına kadar geçen süreçte parti içi ve parti dışı diğer sol parti ve oluşumlarla girdiği tartışmalar ve neticeleri üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılarak Türkiye İşçi Partisinin (TİP) geçirdiği siyasal dönüşüm süreçlerinin nedenleri ve sonuçları tespit edilmeye çalışılmıştır. Partinin kapatılmasıyla birlikte, TİP'ten günümüze kalan siyasal mirasın izi sürülmeye çalışılıp, TİP sonrasında günümüze sol siyasetin kısa bir tarihsel süreci aktarılmaya çalışılmıştır. Bu değerlendirmede genel olarak solun kendi içerisinde bölünme ve parçalanma eğiliminin yüksek olduğu, partilerin kongre ve kurultaylarının genel olarak ihraçlara ve tasfiyelere yol açarak bölünmelere yol açtığı, solun toplumu hızlı bir şekilde dönüştürme eğiliminin de sonucu oluşan parçalı yapısının iktidar olma

eğilimini zayıflattığı ve bu toplumu hızlı dönüştürme eğiliminin zaman zaman sol yapıları illegal yapılanmaya ittiği tespitleri yapılmıştır.

Bu araştırmada silahlı mücadele geleneğine sahip aşırı uçta bulunan siyasal oluşumlar incelenmemiş olup, legal olarak kuruldukları halde siyaset arenasında etkinliği sınırlı kalmış olan Sosyal Demokrat Fırkası (SDF) ve Mustafa Kemal tarafından kurulan Türkiye Komünist Fırkası (TKF), 11 Ağustos 1920'de Kömür Müteahhitleri tarafından kurulan, Amele Fırkası (AF) ile 12 Haziran 1922'de kurulan ve tramvay işçilerinin kurduğu, Müstakil Sosyalist Fırkası (MSF), Osmanlı Mesai Fırkası (OMF) gibi zayıf siyasal etkinliğe sahip siyasal oluşumlar da detaylı olarak irdelenmeyecektir. Ayrıca ülkedeki azınlıklar ve temsilcileri tarafından özellikle ülke dışından örgütlenen sol siyasal yapılar da Türkiye siyasal hayatında belirleyici rol oynayamadıkları için değerlendirmeye konu edilmemiştir. Yapılan incelemede genel itibariyle ülkede siyaset yapan legal yapılar ele alınmıştır. Ancak legal siyaset yaparken kapatılan veya parti üzerindeki baskı artınca illegal faaliyetlere yönelen partiler ile illegal olarak faaliyete başlayıp ülkedeki siyasal atmosferin değişmesi sonucu legal siyasete dönen özellikle Mustafa Suphi önderliğinde kurulan Türkiye Komünist Partisi (TKP) gibi siyasal partiler araştırmaya konu edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

Bu bölümde ilk olarak 1900'lü yılların başından başlayarak milli mücadele yıllarına kadar geçen sürede ülkemizde faaliyet yürüten siyasi partiler ve siyasal oluşumlar, sonrasında cumhuriyetin kuruluşu ve sonrasındaki siyasi parti ve siyasi yapılar ile çok partili dönem ve sonrasında TİP'in kuruluşuna kadarki sol siyasal parti ve oluşumların örgütlenme biçimleri, örgüt yapıları, siyasi arenadaki etkinlikleri, kurucuları ve siyasetteki referans noktaları incelenmiştir. Bu siyasal yapılar siyasetteki referans noktaları ve etkinlikleri düzeyinde kategorize edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde inceleme yapılan dönemdeki silahlı mücadeleye girişen siyasi yapılar incelenmemiştir. Bununla beraber legal olup siyasal etkinliği sınırlı kalan Sosyal Demokrat Fırkası (SDF), Resmi Türkiye Komünist Fırkası (TKF), Amele Fırkası (AF), Müstakil Sosyalist Fırkası (MSF) ile Osmanlı Mesai Fırkası (OMF) gibi siyasal oluşumlar detaylı analize tabi tutulmamıştır. Bunlara ilaveten azınlıklar ve temsilcileri tarafından Türkiye'de ve ülke dışında örgütlenen sol siyasal yapılar da değerlendirmeye konu edilmemiştir. Bu bölümde genel itibariyle sol-sosyalist siyaset geleneği çerçevesinde siyaset yapan legal yapılar ile siyasal atmosferin durumuna göre, legal siyasetle başlayıp illegal faaliyete yönelen veya önce illegal örgütlenip daha sonra legal siyaset yapan özellikle Mustafa Suphi önderliğinde kurulan TKP gibi siyasal partiler araştırmaya konu edilmiştir.

Nihayetinde ülkede TİP öncesi siyasal oluşumlar irdelenerek sol siyaset geleneğinin bir özeti çıkarılmaya çalışılmış olup, çalışmanın ikinci bölümde TİP'in kuruluş sürecinde ülkedeki bu siyasal mirastan nasıl ve hangi düzeyde etkilendiği, TİP'in parti programı, parti tüzüğü gibi parti siyasetinin çerçevesini oluşturan bu belgelere TİP öncesi bu siyasal mirasın ne düzeyde sirayet ettiği incelenecektir.

1. TİP Öncesi Ülkemizdeki Sol Örgütlenmelerin Analizi

Bu bölümde Osmanlı devletinin son dönemleri ile Cumhuriyetin ilanından TİP'in kuruluşuna kadar geçen süreçte Türkiye'de faaliyet gösteren sol siyasal oluşumların örgütlenme biçimleri, örgüt yapıları, siyasi arenadaki etkinlikleri, kurucuları ve siyasetteki referans noktaları incelenecektir. Bu amaçla TİP öncesi faaliyet gösteren sol siyasal partilerin referans noktaları ve etkinlikleri kategorize edilmeye çalışılmıştır.

1.1. Osmanlı'daki Sol Siyasal Örgütlenmelerin Analizi

Osmanlı devletinde sol fikirler öncelikle 1890'lı yılların sonlarına doğru ülkedeki azınlıklar arasında yayılmaya başlamıştır. Bu süreç Ermeni, Rum, Yahudi ve Bulgar azınlıklar arasında etkinlik göstermiştir. Osmanlı devletinde resmi matbaada yayımlanan ve devletin resmi gazetesi olan Takvim-i Vakayi 1. Enternasyonal'i 13 Mart 1872 tarihli ve 1463 numaralı sayısında fesat cemiyeti olarak tarif etmiştir (Sadi, 1994: 29). Osmanlı döneminden günümüze kadar ülkemizde devletin ve toplumun sosyalist fikirlere bakışı genelde olumsuz olmuştur. Osmanlı'da sol-sosyalist fikirlerin siyaset sahnesine sirayeti, İttihat ve Terakki dönemine rastlar. 1870'li yıllardaki Zonguldak Kömür madeni işçileri ile İstanbul tersane işçilerinin grevleri gibi 1908 yılındaki grevler de sınıf bilinciyle yapılmamıştır. 1870'li yıllardaki grevler özellikle devlet kurumlarında çalışanların devletin iflası neticesinde maaş alamamalarından kaynaklı yapılan grevlerdi. Benzer şekilde 1908 yılındaki grevler de yapıldığı işletmelerde çalışan işçilerin şartların genel olarak iyileştirmesinden çok, ücret artışlarına yönelik talepleri vesilesiyle giriştikleri iş bırakma eylemleri olarak gerçekleştirilmiştir. Sadi'ye göre, 24 Temmuz 1908 yılının Temmuz-Aralık döneminde, 52 grev özel şirketlerdeki çalışanlarca olmak üzere toplamda 111 grev yaşanmıştır (Sadi, 1994: 188).

Osmanlı'nın Avrupa'da eğitim görmüş ilk üniversite öğrencileri eğitimleri sonrası ülkeye dönerken Batıdaki siyasal düşünceleri de beraberlerinde taşımışlardır (Hanioğlu, 1989: 124). Bu öğrenci gruplarının ülkeye taşıdıkları fikirlerin ekseriyetini milliyetçilik akımı oluşturur. Bunun yanında sol-sosyalist fikirlerden etkilenen ve bu fikirleri Osmanlı'daki aydın çevrelerde yaymaya çalışanlar da olmuştur. Genç Osmanlılardan Mehmet, Reşad ve Nuri Bey gibi isimler Namık Kemal'in İbret Gazetesinde bu düşüncelerini savunan yazılar yazmışlardır.

Eylül 1910'da Hüseyin Hilmi Osmanlı devletindeki ilk sosyalist partisi olan Osmanlı Sosyalist Fırkasını (OSF) kurmuştur. Partinin beyannamesini ve programını yayımlayan ve bunun üzerine kapatılan İştirak dergisi aracılığıyla kısa bir süreliğine de olsa siyasetini anlatmaya girişmiştir (Alkaya, 2016, parag.1). OSF yayımladığı programında genel hatlarıyla genel oy ilkesi, grev ve sendikalaşmanın önündeki engellerin kaldırılması, anayasal yönetim, eşit ve ücretsiz eğitim, günlük sekiz saat çalışma ile sigortalılık hakkı gibi taleplere yer vermiştir (Tuncay, 1991: 40).

Bu dönemdeki Pertev Tevfik tarafından çıkarılan Muahede gazetesi ve İbnuttahir İsmail Faik tarafından yayınlanan İnsaniyet adlı gazetelerde partiye yakın yayın yapan gazeteler olmuştur (Aslan, 2011: 523-565).

Osmanlı Sosyalist Fırkasının kurulduğu II. Meşrutiyet yıllarında, Osmanlıda sanayinin yetersiz oluşu dolayısıyla henüz Batıdaki gibi bir işçi sınıfı tam manasıyla oluşmamıştır. Dahası aydın çevrelerde bile sosyalist teoriler pek bilinmemektedir. Zaten Marx'ın, Engels'in, Kautsky'nin, Babel'in teorilerinin yeterince tercümesinin olmayışı dolayısıyla pek bilinmediği o dönemki bir toplumda sol-sosyalist fikirlerin yayılması, pek mümkün de değildi. Bu partiler bu dönemde sol-sosyalist fikirlerin yayılmasından çok o dönemde muhalif kesime yakın yayınlar yapmışlardır. Osmanlı Sosyalist Fırkası, İttihatçıların baskıları artınca daha liberal bir siyasete yönelmiş ve etkili olamamıştır. Fırkaya ilişkin yapılan yayın ve izlenen muhalefet çizgisi nedeniyle partinin kurucusu Hüseyin Hilmi, İttihat ve Terakkicilerin baskılarına maruz kalmış 1913-1918 yılları arası sürgünler nedeniyle Osmanlı Sosyalist Fırkasının siyasal faaliyetleri aksamıştır. Sovyet Rusya'daki 1917 Ekim devrimi dünya genelinde SSCB'nin ön plana çıkmasına ve Sosyalizmin güç kazanmasına yol açmıştır. Böylelikle dünya siyasi yelpazesinde zemin bulmaya çalışan komünizm Türkiye'de de sol çevrelerin örgütsel çalışmalarını yapabilmelerine olanak sağlayacak bir siyasal ortam doğurmuştur. Ayrıca bu dönemde Türkiye Sovyet Rusya ilişkileri de ülkemizde solun biraz daha rahat hareket etmesine olanak sağlamıştır (Topsakal, 2016: 46). Çünkü Rusya'daki devrim sonrası ülkemizde girişilen milli mücadeleye Rusya'nın desteğinin sağlanması için iki ülke arasında ilişkilerin zedelenmemesine ülkemizdeki Kemalist kadrolar (genel olarak o dönem bürokrasi çevresi olarak tariflenmektedir) özen göstermişlerdir. Bu siyasal atmosfer ülkedeki sol parti ve oluşumlar için biraz daha geniş bir hareket alanı sunmuştur.

23 Aralık 1918 yılında İstanbul merkezli olarak kurulan ve II. Enternasyonale üye olan Sosyal Demokrat Fırkası (SDF) siyasal alanda pek etkin olamamıştır. Çok örgütlü bir parti olmadığından siyasal alanda da etkisi çok sınırlı kalmıştır. Kurucuları Dr. Hasan Rızâ Bey, Muallim Osman Nuri Bey, Yorgaki Efendi, Dr. Lebib Bey ve Muallim Abdullah Bey gibi isimler olan parti yönetimi, partiyi 1919 seçimlerine taşımışsa da seçimlerde başarı elde edemeyince etkinliğini tamamen yitirerek 1919 yılında fesh edilmiştir.

Ekim devriminin yarattığı havayı daha etkin kullanan sosyalistler de olmuştur. Keza 1919 yılına gelindiğinde mütareke sonrası ülkeye dönüş yapan birçok aydın gibi Hüseyin Hilmi beyde sürgün dönüşü Osmanlı Sosyalist Fırkasının (OSF) devamı niteliğini taşıyan Türkiye Sosyalist Fırkası (TSF)'ni kurmuştur. Fırka, Osmanlı Sosyalist Fırkasına göre daha sosyalist bir çizgi izlemiştir. TSF'nin o dönemdeki yayın organı günlük olarak yayımlanan İdrak gazetesidir. 1922'nin ikinci yarısından itibaren parti içinde Hüseyin Hilmi Bey'e karşı artan muhalefet, parti olarak organize edilen yeni grevlerdeki başarısızlık ve diğer sol grup ve yapılarla yapılan rekabet sonucu partiden aydınların ayrılmasıyla parti kapanma sürecine girmiş ve etkinliğini tamamen yitirmiştir.

1918 sonrasında belirginleşmeye başlayan savaş koşulları; ülkede iktidarın el değiştirmesi, Osmanlı Mebusan Meclisinin feshi gibi gelişmeler sonucu doğan iktidar boşluğu, II. Meşrutiyet'in ilanı öncesindeki siyasal ortama benzeyen kısmi bir siyasi özgürlük ortamını beraberinde getirmiştir. Bu dönem, Türkiye'de en fazla partinin kurulduğu dönemlerden biridir. Tunçay'ın aktardığına göre 1918 ile 1923 arası yaklaşık 6 yıllık dönemde, 55 yeni siyasi parti siyasal yaşamımıza dahil olmuştur (Tuncay, 1990: 7). Kültürel ve sosyal alanda etkin olan Marxist aydınlar, bu süreçte toplumda kendi düşüncelerine sempatican kazandırmışlardır. Özellikle ekonominin iyi gitmediği bu ve benzeri dönemlerde emekleri sömürülen, yaşam şartları kötüleşen işçi sınıfının yanında duran, bu sınıfın yaşam şartlarının düzeltilmesi için aktif rol oynayan ve çeşitli grevler tertip ederek, bu grevlerden olumlu sonuçlar alınmasını sağlayan sosyalistler epeyce taraftar kazanmıştır. Ekim Devrimi özellikle 1960'lara kadar Türkiye'de faaliyet göstermiş olan sosyalist eğilimli siyasal partilerin, dergilerin gazetelerin siyasal duruşlarına tesir etmiştir.

1919-1923 yılları arasında ortaya çıkan sol siyasal partileri ve oluşumları yürüttükleri, siyasal çizgileri bakımından kategorize etmek istenirse, 3 kategori altında sınıflamak mümkündür;

1. Grup; Milli unsurlarla siyaset yapan siyasal oluşumlar:
 1. Yeşil Ordu hareketi
 2. Halk Zümresi
 3. Resmi Türkiye Komünist Fırkası (TKF): Faaliyetlerine sadece 3 ay izin verilen, kurucularının milli mücadeleye destek verenlerden oluştuğu,

özellikle Sovyet'lerin milli mücadeleye desteklerinin teminini ve bu dönemde artan sosyalist, komünist faaliyetlerin kontrol edilmesi maksadıyla Mustafa Kemal tarafından kurulan Resmi Türkiye Komünist Partisi bu kategoriye alınabilecek ilk siyasal partidir.

4. Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (THİF)
2. Grup; Ekonomik savaşımı öncelleyen ve II. Enternasyonal çerçevesinde siyaset güden oluşumlar:
 1. Sosyal Demokrat Fırkası (SDF)
 2. Türkiye Sosyalist Fırkası (TSF)
 3. Amele Fırkası (AF)
 4. Müstakil Sosyalist Fırkası (MSF)
 5. Türkiye İşçi Sosyalist Fırkası (TİSF)
3. Grup; Komintern (III. Enternasyonal) çerçevesinde siyaset yapan siyasal oluşumlar:
 1. Türkiye Komünist Partisi (TKP)
 2. Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası (TİÇSF)
 3. Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (THİF)

1920'li yıllar, Bolşevizmin, Anadolu'da en popüler olduğu dönemdir. Bu popülaritenin birçok nedeni vardır. Bu nedenler arasında Batı emperyalist güçlerin ekonomik politikalarının Anadolu'daki yıkıcı etkileri, kurtuluş savaşındaki SSCB'nin Türkiye'ye verdiği destek gösterilebilir. Özellikle İngilizlerin İstanbul'u işgal ve Sevr dayatmasının etkisi, ülkemizdeki yönetim kademelerinde görev yapan bürokrasi çevrelerini Sovyet devrim tezlerine yaklaştırmıştır. Aynı yıllarda aydın çevrelerce Marxizm ideolojisi radikal olmakla birlikte ulusal kurtuluşa ve kalkınmaya giden yol olarak görülmüştür.

Ayrıca bu yıllarda Sol-Sosyalist aydın çevresinin gerek hedefleri gerekse de yöntemleri açısından ülkedeki milliyetçi çevrelerle derin bir anlayış farkları olmamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durum ve savaştan yeni çıkmış olması sebebiyle, ülke içindeki siyasette aşırı bir ayrışma olmamıştır. Siyaset yapılan alanlar arasında, ülke bütünlüğünün sağlanması ve ekonomik kalkınma olmuştur. Bu amaçların gerçekleştirilmesi yani ülke bütünlüğü ve kalkınmanın ekonomik refah seviyesi ile çalışma koşullarının düzeltilmesi konularındaki icraatlar

hususunda, tarzlar ve yöntemler farklı da olsa ülkedeki milliyetçi ve sol siyaset arasında keskin siyasal ayrışma oluşmamıştır. Ya da bu fikir ayrılıklarının en aza indiği dönemdir demek daha doğru bir tabir olabilir. Tabii bu ayrışmaya ve yakınlaşmaya her iki cenahın radikal unsurlarını eklemek pek mümkün değildir.

Bu yıllarda siyasal partiler dışında bazı yerel siyasal hedefler çerçevesinde küçük çaplı siyasal yapılar da oluşturulmuştur. Bunlar; Şefik Hüsnü Değmer tarafından Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkasıyla aynı sayıkte ve benzer bir programla 1921'de Türkiye İşçi Derneği, İstanbul'daki Hıristiyanları komünizm çatısı altına çekmek maksadıyla kurulan, Gençlik Cemiyeti ile Beynelmilel Deniz İşçileri İttihadı'dır (Sayılğan, 1972: 107). Cumhuriyet öncesi Osmanlı devletinde görevli memurlar tarafından daha sonra sosyalist olmadığı ileri sürülen, Osmanlı Mesai Fırkası ise 1919 yılının Ocak ayında kurulmuştur (Sencer, 1971: 75).

Çok partili dönem öncesi kurulan ve solda en etkin siyasal parti Mustafa Suphi ve arkadaşları tarafından 10 Eylül 1920 Bakü'de yapılan kongreyle kurulan Türkiye'de faaliyette bulunacak ilk Marxist Leninist Parti, Türkiye Komünist Fırkası (TKF) olmuştur. Parti Türkiye sol hareketin o dönemdeki etkin siyasal oluşumları; İstanbul'daki Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası (TİÇSF), Anadolu'daki Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (THİF), ve Sovyetler Birliğinde Mustafa Suphi'nin kurmuş olduğu Türkiye İştirakiyun Teşkilatlarının birleşenleriyle kurulmuştur. Türkiye Komünist Fırkasını kurduktan sonra Partinin başına Mustafa Suphi' geçmiştir. Partinin kurucu kadrosu Mustafa Suphi, Murat Sarı, Maksut Ekşi, Osman Topçuoğlu, Ali Rıza Keskin, Mustafa Börklüce, ve Kadir Erzurumlu'dan teşekküldür. Parti daha sonra Türkiye Komünist Partisi (TKP) adıyla Türkiye'de siyasal mücadelesinin sürdürmüştür.

1.2. Çok Partili Dönemden TİP'in Kuruluşuna Giden Süreçte Sol

Örgütlenmelerin Analizi

İkinci Dünya savaşı'nın sona ermesiyle Türkiye'de de artan özgürlük havası sol düşünceli siyasal partilerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu çerçevede Sosyal Adalet Partisi 28 Şubat 1946'da, Türk Sosyal Demokrat Partisi (TSDP) aynı yılın 26 Nisanında ve Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP) ise 24 Mayıs 1946'da kurulmuştur. Ancak bu partilerin siyasal ömrü çok uzun olmamıştır, Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP) 10 Eylül 1948 tarihinde kapanmıştır.

İkinci Dünya savaşı sonrası siyasal ortamda Şefik Hüsnü Değmer, Hüsamettin Özdoğu, Nail Vahdeti Çakırhan, Ahmet Fırıncı ve Celal Zühtü Benneci, yönetiminde iktidar karşıtı olan ve bütün muhalefeti kendi çatısı altında toplamayı amaçlayan ‘İleri Demokratlar Cephesi’ yahut ‘Milli Birlik Cephesi’ olarak adlandırılan bir oluşuma gitmişlerdir (Sayılğan, 1972: 262). Bu çalışmaların hız kazandığını gören iktidar Şefik Hüsnü Değmer’i tevkif etmiş ve bunun sonucunda kurulan bu muhalefet cephesi de cılız bir örgüt konumuna düşürülmüştür (Belge, 1998: 164).

Zeki Baştımar Türkiye Komünist Partisini yeniden örgütleyerek Ankara il örgütünü 1947’de İstanbul il örgütünü ise 1949’da oluşturmuştur. 1946-1952 döneminde Ant, Yeryüzü, Söz, Nuh’un Gemisi, Hür Gençlik, Medet, Hür, Gerçek, Gün, Baştan, Marko Paşa, Beraber yayınları TKP’nin siyasal çizgisine yakın yayınların önde gelenleri olmuştur.

Şefik Hüsnü Değmer 1928-1935 tarihleri arasında Komintern Yürütme Kurulu üyeliği görevini yürütmüştür. Bu dönemlerde Şefik Hüsnü Komintern’in yayın organlarında genel olarak dünya komünist hareketleri ve çalışmalarını konu alan yazılar yazmıştır. 1945 tarihinde Cemiyetler Kanunu’ndaki değişikliklerle “sınıf esasına dayanan parti kurulması yasağı” kaldırılınca 1946 Haziranında Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi’ni (TSEKP) kurmuştur. Altı ay sonra (TSEKP) ve kendisinden kısa bir süre önce kurulan Türkiye Sosyalist Partisi (TSP) kapatılmıştır. Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisinin (TSEKP) kapatılması sonrası Şefik Hüsnü tutuklanmıştır. Genel itibariyle Cumhuriyet sonrası hemen hemen bütün sol partiler komünist propaganda suçlamalarıyla kapatılmıştır (İmrek, 2011, parag.2).

Ülkemizde özellikle 1945 sonrası çok partili hayata geçiş sürecinde yapılan çalışmalar ve düzenlemeler söz konusu sosyalist ve komünist partiler olunca anlamını yitirmiştir. Bu dönemde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) sınıf esasına dayalı siyasi parti ve derneklerin kurulması önündeki yasakları kaldırmış ise de Türk Ceza Kanunu'nun ilgili maddelerinde yapılan değişikliklerle sol propaganda ve örgütlenmenin cezaları artırılmıştır (Çavdar, 1996: 39). Demokrat parti iktidarında da sol siyaset baskı altında tutulmuş tutuklama ve tasfiyeler yapılmak suretiyle solun güç kazanmasına engel olunmuştur. Demokrat partinin ilk yıllarında askeri mahkemelerde gizli yapılan davalarla 13.500 yurttaş siyasi nedenlerle mahkûm edilmiştir. Örneğin TKP kadrolarında 167 kişi 1951 yılındaki tevkifatlar neticesindeki yargılamalar ile tarihe

167'ler davası olarak hatırlanacak davaların sonucunda TKP'liler ağır cezalara çarptırılmıştır (Erdem, 2014, parag.19).

II. Dünya birçok yerinde solun yükseliş gösterdiği hatta iktidar olduğu yıllarda özellikle Afrika, Asya ve Latin Amerika halklarından bazılarının bir çeşit sosyalizm deneyimi yaşadıkları veya sosyalist, anti-emperyalist söylemini kullanan milliyetçi önderliklerin ulusal kurtuluş savaşı verdikleri 1960-1970 arası yıllarda Türkiye'de sol siyasetin aynı başarıyı gösterememesinin nedenleri arasında sol-sosyalist partilerin işçi hareketiyle sağlıklı bir ilişki kuramamalarından kaynaklanmıştır (Makal, 1999:161). CHP hükümetleri ve Demokrat Parti (DP) hükümetleri sol siyaset ve işçi hareketlerinin bu iletişimsizliklerinde önemli pay sahibi olmuşlardır. Bu çerçevede sendikal hareketleri sınırlandırmış, sendikaların sosyalizmle ilişkilendirilmesini engelleyerek, ülkedeki sol sendikaların gelişmiş ve bilinçlenmiş Batı sendikalarıyla ilişki kurmalarını yapabildiği ölçüde engellemiştir. Kurulan sendikalara milliyetçi bir siyaset güdülmesini telkin etmeye çalışarak, milliyetçi gömleğini giymek istemeyen ve sol-sosyalist eğilim gösteren sendikalar defaten kapatılmıştır.

Ülkemizde sanayinin gelişmeye başladığı dönemde özel sermaye kuruluşlarının ve güçlerinin sınırlı olması vesilesiyle ağır sanayi kuruluşları çoğunlukla devlet tarafından kurulmuştur. Üretim ilişkilerinin kapitalizm öncesinde olduğu gibi aynen devam etmesinden ötürü, Batıdaki gibi bir işçi sınıfının emeğinin özgürleşmesi sürecine girilememiştir. Bu realite de Türkiye'de solun Avrupa'ya göre ülke siyasetinde yeterince zemin bulmasının önünde ciddi bir engel teşkil etmiştir. Bundan ötürü sol cenahta kurulan siyasi partiler, solcu aydınların ideolojik örgütü olmalarının ötesine geçmeyi pek başaramamışlardır. Avrupa'dan eğitim almış aydın ve öğrencilerin ithal ettikleri sosyalizm fikirlerinin, geleneksel ekonomik yöntemle çalışmaya devam eden işçi sınıfına aktarılması, kapitalizmle tam manasıyla tanışmamış işçi sınıfının bu solcu aydın ve öğrencilerden yana siyasal tavır alması pek güç olmuştur.

İşçi sınıfıyla etkili bir iletişim kurulmasını sağlamaya yönelik ilk etkili adım, 1946'dan sonra kurulan Türkiye Sosyalist Partisi ile Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partilerinin çabaları olmuştur (Danacı, 2002: 107-110). Bu iki parti de sendikalaşmaya önem vererek işçi sınıfıyla siyasal manada bir bağ oluşturmaya çalışınca hükümet tarafından engellenmiştir. Türkiye Sosyalist Partisi (TSP) çok partili hayata geçiş sürecinde kurulan ilk sosyalist partidir. 14 Mayıs 1946'da İstanbul merkezli olarak

kurulmuştur. Kurulduktan yaklaşık 7 ay sonra Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü (TSEK) partisiyle birleşme tartışmalarının yapıldığı sırada sıkıyönetim tarafından kapatılmıştır. 1950'lere gelindiğinde ise yasal olarak faaliyette bulunabilen tek parti Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın 22 Ekim 1954'te kurduğu Vatan Partisi (VP) olmuştur. Parti 1954 seçimlerine giren tek sosyalist partidir. Dağılan TKP'nin misyonunu üstlenmiştir. 30 Aralık 1957'de parti hakkında açılan dava neticesinde, Komünist yöntemle çalıştığı ve komünist şahıslar tarafından sevk ve idare edildiği gerekçesiyle kapatılmıştır (Akyol, 2010: 17).

Toplumda kimi zaman iktidar tarafından kimi zaman sağ siyaset çevrelerince yaratılan komünizme karşı korku ile sol–sosyalist fikirlerin dinsizlikle aynı kefeyle konma çabalarına hükümetlerin sola yaptığı baskılar eklenince işçilerin ve diğer yurttaşların sosyalist ideolojiye yönelmelerinin önünde ciddi bir engel teşkil etmiştir (Türkkan, 1943: 1-2; Kısakürek, 1993: 148-149). Bundan ötürü kurulan sol partilerin çoğunluğunun toplumda zemin bulabilmek için dine ve milliyetçiliğe vurgu yaptıkları görülmektedir. Ülkede kurulan sol partiler sosyalizm ve komünizm¹ önceliğinden çok, sosyal demokrasiyi öncelemişlerse de iktidarların baskılarından kurtulamamışlardır. Kurulan sol partilerin ortak hedefi, çiftçi ve işçilerin ekonomik durumlarının iyileştirilmesi, işçilerin grev hakkının tanınması, bu ve diğer siyasal konulardaki antidemokratik kanunların ve yasakların kaldırılması, eğitim ve sağlık hizmetlerinin daha eşit şartlarda verilerek yaygınlaştırılmasının sağlanması olmuştur.

1945 sonrası sendikal haklara getirilen engeller nedeniyle etkin bir sendikalaşma hareketine girişilememiştir. Ancak 1960 sonrası kurulacak Türkiye İşçi Partisi'nin kurucularının sendikacılardan olması örneği nedeniyle sol sendikal faaliyetlerin sınırlı da olsa yürütüldüğünü göstermektedir. Cumhuriyet döneminden 1960 darbesine kadar geçen süreçte sol cemahta faaliyet gösteren siyasal yapılar ve kişiler, hükümetlerin baskısı, toplumun ve ekonomik yapının tam manasıyla bir işçi sınıfının oluşmasına engel olması, sendikalaşmanın sınırlı kalması, etkin ve güçlü yapıdaki Avrupa sendikal

¹ Sosyalizm: Üretilenlerin bölüşümü ancak herkese çalışmasına göre verilmesi ilkesi temelinde yapılabilir. Ancak sosyalizmin ileriki aşamasında bolluk düzeyi artınca herkes yeteneğine göre üretime katkı sunmasına Sosyalizmde kapitalizme oranla hem ortalama zorunlu çalışma süresinde muazzam ölçüde azalma sağlanırken, çalışanlara düşen ortalama refahta da muazzam ölçüde artış vadedilmektedir. Komünizm: Sosyalizmin bir üst evresidir. Bu evrede, herkes yeteneğine göre üretime katkı sunmasına karşın, üretimdeki bolluğun artmasıyla herkese ihtiyacına göre pay verilebildiği safhadır. (Sınıf Mücadelesinde Marksist Tutum)

hareketlerle güçlü bağların kurulamaması gibi birçok nedenden ötürü, etkinlikleri sınırlı olmuştur.

Bundan ötürü Türkiye’de sol siyasal yapılar dönemsel olarak etkin faaliyet gösterebilen, genel itibariyle ülke siyasetini yönlendirebilecek siyasal etkinlikten uzak, kurucu kişilere ve kurucuların ideolojileriyle sınırlanmış örgütlenmelerden öteye gidememişlerdir. Ancak 1960 darbesi öncesindeki bu siyasal yapılar, 1961 anayasasında bazı sendikal hak ve özgürlüklerin artırılması vesilesiyle daha etkin faaliyet gösterme imkânı bulan genç solcular için bir okul vazifesi görmüşlerdir.

1.3. TİP Öncesi Kurulan Etkin Siyasal Partilerin Analizi

1.3.1. Osmanlı Sosyalist Fırkası (OSF)

Hüseyin Hilmi Bey Osmanlı Sosyalist Fırkası (OSF)’nı 1-7 Eylül 1910’da kurmuştur. OSF’nin yayımladığı parti programında, genel oy ilkesi, grev ve sendikalaşmanın önündeki engellerin kaldırılması, anayasal yönetim, eşit ve ücretsiz eğitim, günlük sekiz saat çalışma ile sigortalılık hakkı gibi taleplerin yanında mahalli idarelerin (Belediye ve yerel yönetimler) güçlendirilmesini savunmaktadır. Program, ekonomi alanının devletleştirilme tezi dışında, liberal demokrasi tezlerini aşan bir içeriğe sahip değildir (Dağlıoğlu, 2017, parag.5). OSF’nin beyannamesi ve programında İslami kardeşliğe, reformist sosyalizm fikrine, eşitliğe ve yoksulun gözetilmesi gibi konulara değinilmektedir. II. Meşrutiyet yıllarında kurulmuş sol partiler içerisinde veya kendini bu mecrada konumlandığını iddia eden partiler içerisinde sol-sosyalist açıdan incelendiğinde, programı en dar olan parti OSF’dir. Parti programı sol sosyalist doktriner bir programdan çok, günlük mücadele programı gibidir (Tekin, 2002: 174-175).

OSF’nin yayın organları incelendiğinde parti yayınlarının veya partiye yakın yayın yapan organların yayınlarının süreklilik arz etmediği görülmektedir. 1910-1913 yılları arasında çeşitli isimler altında yayın yapan organların dönemin yönetiminin baskısı altında olduğu ve defaatle Divan-ı Harb-i Örfi’nin kapatma kararlarıyla karşılaştıkları görülmektedir. Buna rağmen İştirak çevresi ve Hüseyin Hilmi Bey kısa aralıklarla da olsa farklı isimler altında yayın faaliyetlerini sürdürmeye çabalamışlardır.

İştirak çevresince ilk yayımlanan gazete İştirak gazetesidir. Yayınlandığı ilk dönemde haftalık olarak yayımlanan gazete ilk olarak 1910 yılı 26 Şubatında

yayınlanmıştır. Gazete yaklaşık 4 ay boyunca düzenli olarak her hafta basılmıştır. Ancak 16. sayının yayınlanmasının ardından, İttihatçılarca öldürülen Sada-yı Millet Gazetesinin yazarlarından başyazar Ahmet Samim için, 16 sayı yayınlanalı iki gün sadece iki gün geçmiş olmasına rağmen, 13 Haziran 1910'da "Nüsha-i Fevkalade" olarak 17. Sayı yayınlanır (İştirak, No:17, 1908: 1). Bu sayının içeriği vesilesiyle İştirak, Divan-ı Harb-i Örfi'de yürütülen tahkikat sonucunda kapatılmıştır (Tuncay, 1991:39). Gazetenin genel olarak sosyalizm fikrinin doğru anlatılması çabasına girdiği gözlenir ve sosyalizmi anlatan uzun makalelere yer verilir. İştirak gazetesi kapatıldıktan bir iki ay sonra İştirakçi Hilmi diye bilinen Hüseyin Hilmi Bey tarafından İnsaniyet, gazetesi çıkarılır (Tuncay, 1991: 41). 1910 yılının Ağustos 18 ve 25 tarihlerinde iki sayısı yayınlanan gazete, yerini kapatılma süresini yeterli görülerek basımına tekrar izin verilen İştirâk gazetesine bırakmıştır. Nüsha-i Fevkaledde olarak yayınlanan 17. Sayısı sonrası kapatılan İştirak 18. Sayısı ile 1910 Eylülünde yeniden yayın hayatına başlamıştır. Gazete önceden olduğu gibi yine haftalık Perşembe günleri yayınlanmaya başlamıştır (İştirak, No:18, 1908: 1). Gazete 2 Eylül 1911 tarihinde yayınlanan 20. sayısı sonrası ikinci kez kapatılınca Sosyalist gazetesi çıkarılır. Mete Tunçay, gazetenin tekrar kapatılmasına gazetenin 19. sayısında kuruluşu ilan edilen Osmanlı Sosyalist Fırkası (OSF) ve güçlenen sol muhalefetin siyasi faaliyetlerinin neden olduğunu belirtmektedir (İştirak, No:19, 1908: 1). Zaten iştirak gazetesinin 20. sayısında OSF'nin Program ve Beyannamesi'nin yayınlanmasıyla Divan-ı Harb-i Örfi marifetiyle kapatılmıştır (Tuncay, 1991: 40). İştirak ikinci kez kapatıldıktan yaklaşık iki buçuk ay sonra yani Kasım 1911'de sosyalist gazetesi çıkartılır. Ancak sosyalist gazetesi de, ikinci sayısından sonra öncülleri gibi kapatılınca aynı yayın çevresi gazetenin adını Medeniyet olarak değiştirmiş ve yayınına devam etmek istenmiştir. Tek sayıdan ibaret olan Medeniyet gazetesi de artan baskılar karşısında yayınlarını durdurmuştur. İştirak çevresince medeniyet gazetesinden yaklaşık 6 ay sonra 1912 yılının haziran ayında tekrar iştirak ismiyle yayımlara devam edilebilmiştir. Çıkarılan bu yeni iştirak 15 günde bir yayımlanmıştır. Ancak 1912 yılının 27 Temmuz'dan itibaren haftada iki gün olarak yayınlanan İştirâk Gazetesi yayımına başlanmıştır. İştirâk Gazetesi bu devrede 20 sayı yayınlanmıştır (Tuncay, 1991: 58).

Bu çevrenin başkanı olan Hüseyin Hilmi Bey'in de İştirâkçi Hilmi olarak anılmasının nedeni İştirâk gazetesidir. Yayınların genel olarak toplumun sosyalizm

fikrinin yanlış anlaşılmasına engel olmak için yoğun bir çaba verdiği gözlemlenir. Yayınlarda, sosyalist düşüncenin çok eskilere dayandığı belirtilerek, sosyalizm düşüncesi savunularak, bu fikrin yerel değerimizle çelişmediği, İslam dininin de sosyalizmin savunduğu ilkeleri kapsadığını ayet ve hadislerden alıntılar yaparak ispat etme çabasında olmuştur.

İştirak gazetesi yayınlarında amele sınıfına değinilerek amelelerde (işçi sınıfında) sınıf bilinci oluşmasını amaçlayan pek çok makaleye yayınlanmıştır. Ayrıca Avrupa'daki işçi sınıfının mücadele haberlerine yayınlarda yer verilmiştir. Bu yönüyle İştirak çevresinin yayınları, işçi sınıfının gazeteleri görüntüsündedir.

Başlangıçta kült bir sol sosyalist parti olarak değil Osmanlı liberalizmi diyebileceğimiz siyasal bir çizgide kendini konumlandıran OSF çevresi daha sonra Avrupa'dan gelen Avrupa sosyalistlerinden etkilenen bazı çevrelerin partiyle etkileşim içerisine girmesiyle çizgilerinin biraz daha sola yaklaştığı söylenebilir. İştirak'in ilk nüshasında, 'ülkenin kurtuluşu şahsi teşebbüsle olur' ibaresinin yazılması, OSF'nin ilk zamanlarında sosyalist bir çizgide başlamadığı fikrini güçlendiren bir delil gibidir. Adem-i merkeziyet, özerklik konularında, OSF herhangi bir yazım yayımlamamıştır. 38 sayılı İştirak dergisi külliyyatında, bu konularda herhangi bir yazı bulunmadığı bilinmektedir. Bundan ötürü partinin 'kimlik talepleri' veya ulusal taleplere sessiz kaldığı ve milliyetçi bir çizgide siyaset yaptığı eleştirilerine maruz kalmıştır.

İştirak dergisinin ilk dört sayıda, Avrupalı sosyalist aydınlardan bahsedilirken Karl Marx'tan ancak ilk defa 3. sayıda dolaylı bir biçimde bahsedilmiştir. Bunun nedeni başlangıçta, partiyle etkileşime geçen Avrupa'dan gelmiş sosyalistlerin Marx'tan çok önde gelen Avrupalı sosyalistlerden esinlenmiş olmasıdır. Fakat derginin sonraki sayılarında sol literatürde önemli bir yere sahip olan Marxizm hakkında daha detaylı yazılar yazılmıştır.

OSF'nin siyasal açıdan önemi; sosyalist duruşları, sola katkıları ve yürüttüğü sol siyasetten ziyade, İttihat ve Terakkiye karşı yaptığı muhalefet ve Meşrutiyet değerlerini, basın ve örgütlenme özgürlüğü ile insan haklarını savunarak, bu düşüncelerini kendi yayın organlarından halka yayma çabalarından kaynaklanmaktadır.

1.3.2. Türkiye Sosyalist Fırkası (TSF)

1919 yılına gelindiğinde mütareke sonrası ülkeye dönüş yapan birçok aydın gibi Hüseyin Hilmi Bey de sürgün dönüşü Osmanlı Sosyalist Fırkasının devamı niteliğini taşıyan Türkiye Sosyalist Fırkası'nı (TSF) kurmuştur. Hüseyin Hilmi öncülüğündeki Kurucular; Nâmık Hasan, Mustafa Fâzıl, Mehmed Ali, Refik Nevzat, Hasan Sadi (Birkök), Çopur Rıza (Kiper), Sadreddîn Celâl, Mehmed Nureddîn ve İhsan Özgen gibi isimlerdi. Fırka, Osmanlı Sosyalist Fırkasına göre daha sosyalist bir çizgi izlemiştir. Parti iki temel argüman üzerine siyasetini konumlamıştır. Bunlar; üretim ve dağıtım araçlarının devletleştirilmesi, bir diğeri ise aynı yelpazede siyaset yapan örgütlerle uluslararası işbirliğine gidilmesidir (Tuncay, 1991: 38).

1920'lerde tersane ve tramvay grevlerinin yürütülmesinde etkin rol oynayan Hüseyin Hilmi'nin popülaritesi grevlerin işçilerin lehine sonuçlanmasıyla Hüseyin Hilmi ve Türkiye Sosyalist Fırkası kayda değer bir prestij kazanmıştır. Artan üyelerle birlikte fırkaya bir genel merkez binası ve araç satın alınmıştır. Öyle ki 1921 törenlerinde Hüseyin Hilmi Bey sadrazam tarafından kabul edilmiştir.

Günlük olarak yayımlanan İdrak gazetesi partinin yayın organı olmuştur. İdrak gazetesinin ilk sayısı 28 Nisan 1919 tarihinde basılmıştır. İdrak gazetesinin yayın kadrosu Avrupa'dan eğitim alıp ülkeye dönüş yapan Mustafa Fazıl Çun, Hasan Sadi Birkök, Mehmet Ali (Bilgisin), B. Mercani gibi isimler vardır (Çapanoğlu, 1964: 61). Gazete Türkiye sosyalist fırkasının yayın organı olarak düşük gelir seviyesine sahip vatandaşların ve işçi sınıfının sorunları ile ilgilenmiş ve bu konuları gazetede işlemiştir. Bu vesile ile Türkiye Sosyalist Fırkasının bu mevzulara nasıl yaklaştığını ve aynı zamanda toplumsal sorunlarına ilişkin olarak faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmamıza olanak sağlamaktadır.

Gazete işçilerin yaptıkları grevler konusuna değinmiş ve bu konuda çokça makaleye yer vermiştir. Bu makalelerde işçilerin örgütlenmeden grev yapmamalarını telkin etmiştir. Ancak şartlar ne olursa olsun bir grev başlayınca politik olarak grevdekilerin desteklenmesi gerektiği yazılarda dile getirilmiştir (Torun, 2014: 50). Çünkü haklarını savunduğunu iddia ettikleri işçilerin grevlerini, örgütlü olmadıkları gerekçesiyle desteksiz bırakmanın doğru olmayacağı belirtilmiştir. Gazetenin grevler konusundaki bu politik tavrı Türkiye Sosyalist Fırkası (TSF)'nin de bu konudaki politikası için ipucu niteliğindedir.

Ayrıca İdrak gazetesi zorunlu askerliğe dünyadaki diğer sosyalistlerle paralel olarak karşı olduklarını açıklamıştır. Gazete devletlerin gelirlerinin üçte birinin askeri harcamalara gittiğini hatırlatarak sosyalistlerin dünya genelinde dinlenmesi halinde dünya savaşlarının yaşanmayacağını ve dolayısıyla zorunlu askerliğe gerek olmayacağından askeri harcamalara aktarılan gelirlerinde devlete diğer alanlara yatırım yapma imkânı sunacağından bahsedilmiştir. İnsanoğlunun sosyalizme doğru gittiğinin ve bu gidişin doğal olmakla birlikte durdurulmasının mümkün olmadığını ileri sürmüştür. Savunulan bu tez ile aynı istikamette politika üretecek hükümetlerin tarihte mal olacaklarına değinilmiştir. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın programında da belirtildiği üzere İdrak gazetesi de düzenli orduya karşı olup, milis ordusunun oluşturulması fikrini savunmuştur.

İdrak gazetesi yayımlandığı dönemde sosyalist fikirlerin dışında Türklerin uluslararası konularındaki haklarının da savunucusu olmuştur. Bu savunma sosyalist ve enternasyonal kimliğini geride bırakamamışsa da özellikle İzmir'in Yunanistan tarafından işgali konusundaki yazılarında Türklerin hakları hususunda yayınlar yapmıştır (İdrak, No:18, 1919: 1). Örneğin Türkiye Sosyalist Fırkası Paris teşkilatının gayretleri neticesinde Fransa Sosyalist Fırkası'nın yayın organı Humanite gazetesinin 18 Mayıs tarihli sayısında İzmir'in işgali konusunda Türkiye lehinde makaleler yayımlandığını okuyucularına duyurmuştur (İdrak, No:18, 1919: 1). TSF, bu suretle antikapitalist, İslamcı ve enternasyonalist bir politikanın savunucusu olduğunu halka anlatma çabasında olmuştur. Gazetenin ilk sayılarında bu duruşu anlatan yayınlar yapmıştır (Sadi, 1994: 391).

Gazete İzmir'in işgali nedeniyle 1 Mayıs işçi bayramının tebrik mi etmek, yoksa taziye mi etmek gerektiği hususunda kararsız kalmıştır (İdrak, No:18, 1919: 1). İdrak gazetesi sosyalist ve enternasyonalist kimliğinin yanında kendisini Osmanlı Türklerinin bir temsilcisi olarak gördüğü yayınlarından anlaşılmaktadır. İdrak gazetesi Wilson Prensiplerinin destekleyicisi olup, bu ilkeler ışığında Türklerin Anadolu'da olduğu gibi İzmir'de de mutlak çoğunlukta olduklarını aktaran bir makale yayınlamıştır (İdrak, No:19, 1919: 2).

Gazetede genel olarak ittihatçılar karşıtı bir tutuma sahiptir. Gazetede çıkan birçok yazıda İttihatçıları II. Abdülhamid'in kurduğu istibdatı mumla aratacak bir istibdat kurduklarını belirten makaleler yayınlanmıştır. İdrak gazetesi II. Meşrutiyetin

sonrasında İstanbul'un emniyetli bir yer haline gelmediğini, ülkede yaşayan milletlerin hukuk ve siyasi hürriyetlerinin olmadığını aktararak içinde buldukları yılların II. Abdülhamid'li yılların devamı gibi betimlemeler yapmıştır.

İdrak gazetesinin ve dolayısıyla TSF'nin milliyetçilik konusundaki duruşuna ilişkin olarak bu çevrenin yabancı sermaye konusundaki görüşleri ipucu verebilir. İdrak gazetesi ekonomi çevrelerinde dillendirilen Seyr-i Sefain İdaresi'nin² yapısının anonim şirket haline dönüştürülmek istendiğine dair çıkan haberlerin basında yer almamasını eleştirmiş ve bu tür milli ve toplumsal kurumların kurumsal yapılarında gidilecek değişim ve dönüşümlerin millet ve toplum için yüksek öneme haiz olduğunu savunmuştur. Gidilmesi planlanan bu yapısal dönüşümün sakıncaları konusunda yazılar yayınlamıştır (İdrak, No:19, 1919: 2). Gazete anonim şirket yapılanmasına gidildiği takdirde Seyr-i Sefain İdaresi'nin yüzde altmış nispetinde yabancı şirketlerce satın alınabileceğini kaleme almıştır. Bunun da sakıncalı olduğunu belirterek ekonomik olarak zengin olmayan bu milletin en büyük servetlerinin yabancı sermayenin eline geçme ihtimalinin tehlikeli olabileceğini aktarmıştır.

Ayrıca gazete özel sermaye çevrelerinin elindeki kuruluşların kamuya devrinin sağlanması gerekirken, kamusal kuruluşların özelleştirilmesini eleştirmiştir (İdrak, No:18, 1919: 2). Şayet mevcut haliyle verimli olmadığı düşünülüyor ise hükümetin bu kurumu özelleştirmek yerine kurumu verimli hale getirebilecek yapısal ve ekonomik dönüşümlerin yapılmasının daha iyi olacağını belirtmiştir. Böylelikle İdrak Seyr-i Sefain kurumunun sermayenin özellikle yabancı sermayenin eline geçmesini eleştirerek, milliyetçi bir duruşun ötesine geçerek sol tandanslı bir söyleme geçmiştir. Hatta milliyetçilik, sosyalistlik ve yurtseverlik ile alakalı bir makale yayınlarak sosyalizmin milliyetperverlik ile çelişen bir görüş olmadığını belirterek bu konudaki duruşunu netleştirmeye çalışmıştır (İdrak, No:13, 1919: 2). Makalede sosyalizm ile milliyetçiliğin bilinçli bir şekilde birbirlerinin karşısı gibi gösterilme çabasının olduğu bu çabanın da asli unsurunun sosyalizm düşmanı zenginler olduğunu belirtmiştir. Sermayenin hükümetleri kontrol ettiklerini, şahsi çıkarları için milliyetçi gibi davrandıklarını, hakla karşı sosyalizmi bir öcü gibi göstererek ve sosyalistlerinde kendilerini halka anlatmalarına çeşitli yollarla engel olarak sosyalizmin ve

² Osmanlı Dönemindeki İstanbul Deniz İşletmeleri Şirkettir.

milliyetçiliğin zıt görüşler olduğunu ve bu zıt kutuptan halkın kendileri gibi milliyetçi olmalarını telkin ederek halkı yanılttıklarını belirtmiştir. Sermayeden nemalanan çıkar grupları sosyalistlerin sermaye çevrelerine besledikleri düşmanlıklarını halkın gözünde zenginlere değil de sosyalistlerin düşmanlıklarının milliyetçi tavırlarına karşı oldukları yalanını millete anlatmakta olduklarını belirtmiştir. Oysa millete ve milliyetçiliğe asıl düşmanların bu sermaye çevresi ve yalakası yönetici sınıf olduğu sosyalistlerin halkın, milletin ve milliyetçi siyasetin dostu olduğunu belirtmiştir (İdrak, No:13, 1919: 2).

Makaleyi kaleme alan İdrak yazarı Zenun milliyetçiliği bir nevi halkçılık ile eşdeğer bir fikir olarak aktarmıştır. Milliyetçi çevrelerin savundukları halkçılık fikri ile sosyal demokrat çevrelerin savundukları halkçılığın farklı olduğunu kabul etse de her iki halkçılık tanımının da birbirlerini tamamlayıcı düşünce yapıları olduklarını ifade etmiştir. Lakin Rusya’da da her milliyetten insanın kendi milliyetini sosyal demokrat ilkeler çerçevesinde yaşatmaya devam edebildiğini ve sosyalizmin milletperverliğe bir engel teşkil etmediğini ifade etmektedir. Bununla birlikte yazar her sosyalistin illa milliyetçi olması gerekmediğini de belirtme ihtiyacı hissetmiştir (Çetinkaya, 2017: 584).

İdrak gazetesinin yayınlanan otuz küsur sayısındaki içerik sosyalist Hilmi ve onun çevresinin dolayısıyla Türkiye Sosyalist Fırkasının (TSF) sosyalist duruşunu sosyalizmle olan bağını analiz etmek için somut veriler sunmaktadır. 22 Temmuz 1919’da süresiz kapama cezasıyla cezalandırılan İdrak gazetesinin yayın hayatı sona erer. Özellikle 1922 Haziranından sonra TSF içinde Hüseyin Hilmi Bey’e karşı artan muhalefet, o dönemde partinin önderliğinde organize edilen grevlerden netice alınamaması, benzer siyasal çerçevede hareket eden sol parti veya siyasal yapılarla girilen rekabet, neticesinde bazı aydınların partiden uzaklaşması, partiyi zayıflatarak etkinliğini yitirmiş ve kapanma sürecine girmiştir. TİP öncesindeki genel sol siyasal yapıların hemen hemen tamamına yakını bir önderlik retorikleriyle kişilerin liderliğiyle kurulup, örgütlenip, siyaset üretmişlerdir. Buda solda siyasal örgütler nezdinde parçalı bir yapıya neden olmuştur. Kişi önderliğindeki siyasal yapıların hemen hemen tek istisnası Türkiye Komünist Partisi (TKP)’dir. TKP daha geniş tabanlı ve TİP öncesi solun genel omurgasını oluşturmuş bir parti olmuştur. Hemen bütün fraksiyonların ve partilerin içerisinde siyaset yapanların yolu bir şekilde TKP’den geçmiştir. TİP öncesi bütün sol siyasal yapılarda siyasal yapı içerisinde bir önderlik, liderlik rekabeti olmuştur.

Bu durum hem mevcut siyasi yapının geniş kitlelere açılmasına engel olmuş, hem de kendi içerisinde sürekli bölünmeler yaşayarak geniş ömürlü olamamışlardır.

1.3.3. Türkiye İşçi Ve Çiftçi Sosyalist Fırkası (TİÇSF)

TİÇSF'nin kuruluş çalışmaları 1919 Temmuz'una başlatılmıştır. 1919 Temmuzunda kurucu kadro kuruluş müracaatını yapmış ancak netice alamamıştır. Dönemin Dâhiliye Nazırı Adil Beyin başvuruyu hoş karşılamaması nedeniyle geciktirmiş olabileceği düşünülmüş ve ikinci kez bir başvuru yapılarak bu sefer Dâhiliye Nazırınca incelenmekte olduğu cevabını almıştır. Yapılan bu ikinci başvuruya da olumlu cevabın gecikeceğini anlayan kurucular 22 Eylül 1919 tarihinde Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası adıyla partiyi kurulmuş sayarak çalışmalarına başlamıştır (Tunaya, 1999: 483). Partinin kuruluşunun yasal duruma gelmesi Şefik Hüsnü'nün verdiği bir demeçte belirttiği üzere 18 Aralık 1919 seçimlerinden bir gün önce yani 17 Aralık 1919 tarihinde partiye verilen kuruluş ilmihaberle gerçekleşmiştir (Tunaya, 1999: 482).

TİÇSF Nizamnamesi'nin birinci maddesi şöyledir: “İlmi sosyalizm esaslarına göre Türkiye işçi ve çiftçilerinin siyasi, iktisadi hukuk ve menfaatlerini siyaset ve müdafaa için ‘Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi’ unvanıyla bir siyasi parti teşkil edilmiştir.” (Gürses, 1994: 246)

TİÇSF, “kuruluş bildirisi” ve “asgari parti programı” kuruluşundan kısa bir süre sonra yayınlamıştır. TİÇSF parti programının 1. maddesinde, partinin Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nin milli egemenliğin tesisi için saltanatın kaldırılması, kararını kabul ettiklerini açıklanmıştır. Programındaki temel talepler, genel ve eşit oy hakkı, aşar vergisinin kaldırılması, kooperatifler kurulmasına müsaade edilerek, çalışanlara dernek kurma ve grev yapma hakkı tanınması, ücretsiz ve zorunlu eğitim sağlanması gibi talepleridir.

TİÇSF'nin ilk başkanı Kurtuluş dergisinin yönetmeni Mehmet Vehbi'dir. Şefik Hüsnü, kuruluş döneminde partinin genel sekreteri olduğunu ifade etmektedir (İleri, 1970: 102). TİÇSF'nin yayın organı olan Kurtuluş dergisi 16 Mart 1920 İstanbul işgaline kadar 19 Şubat'taki 5. sayısından sonra yayınlanmamış, yayını durdurulmuştur. Yayını sekteye uğrayan Kurtuluş çevresi yayın yapamadığı 15 ay boyunca çeşitli platformlarda milli mücadeleye desteğini sürdürmüştür. Şefik Hüsnü ve çevresi işçi sınıfıyla bağlarını diri tutarak örgütlenme faaliyetlerini sürdürürken aynı zamanda da

Balkan Partileri üzerinden, III. Enternasyonel ile kurdukları iletişimle kendilerini uluslararası sol çevrelere kabul ettirmeye çalışmışlardır (Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, 1988: 1876).

TİÇSF 1921 yazında Türkiye İşçi Derneği adıyla bir dernek kurmuştur. Bu dernek ilk 6 Ağustos 1921'de kongresini yaptıktan sonra Profintern'e³ üye olmuştur. Dernek, çoğunlukla İstanbul'daki devlet işletmelerinde çalışan 500 civarı üyeye sahiptir. Şefik Hüsnü ve çevresinin amacı, ilkin Osmanlı Mürettepler Cemiyeti, Şirket-i Hayriye ve Tramvay şirketi, Reji Tütün İşçileri Cemiyeti, gibi oluşumların birlik ve dernek örgütlenmelerini Türkiye İşçi Derneği vasıtasıyla birleştirmek olmuştur. Bu dönemde İstanbul'da Profintern'e bağlı olan bir diğer örgüt olan Beynelmillel İşçiler İttihadı da işçiler üzerinde etkindir (Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, 1988: 1878). Beynelmillel İşçiler İttihadı, İstanbul'da farklı milliyetlerden ve işkollarından olan işçileri örgütlemeyi başarmıştır. Ancak yine de Türkiye İşçi Derneğinin, ulaştığı üye sayısına sahip değildir. Belki de bu sebeple Beynelmillel İşçiler İttihadı'nın TİÇSF ile 1921 yazının başında bazı örgütsel faaliyetlerde işbirliği yaptığı bilinmektedir (Tuncay, 1991: 322-324).

1922 Temmuzunda Türkiye İşçi Derneği tarafından yapılan yazılı çağrı ile birleşmek maksadıyla bir araya gelmek için İstanbul'daki bütün solcu kuruluşlara çağrıda bulunmuştur. Çağrı Amele Siyanet Cemiyeti ve TSF tarafından reddedilip, Beynelmillel İşçiler İttihadı, Müstakil Sosyalist Fırkası, Mürettepler Cemiyeti, gibi kuruluşlarca uygun görülerek 21 Temmuz 1922 tarihindeki birleşme toplantısına delegelerle katılım sağlanmışsa da, umulan birlik gerçekleştirilememiştir.

Bu birlikteliğin sağlanamamasında soldaki parçalı yapının etkisi olmuştur. İşçiler arasında sağlıklı bir iletişimin olmaması, mevcut sol yapıların liderlerin önderliğiyle siyaset yapan bir konumda olarak cepheleşmenin olması gibi birçok etken bütünleşik bir işçi hareketinin önündeki en önemli engellerdendir.

Türkiye İşçi Derneği çalışmalarını 1922 Ekimine kadar sürdürmüştür. Şefik Hüsnü'ye göre, Derneğin ve Türkiye İşçi Derneğiyle işbirliği yapan Beynelmillel İşçiler İttihadı'nın tek hatası, yeterince propaganda yapılmadan, belirleyici olabilecek düzeyde

³ Profintern: Kızıl Sendikalar Enternasyonali olarak bilinen bu yapı 1930'lardaki dağılma sürecine kadar uluslararası işçi hareketinin gelişmesinde önemli bir rol oynamış ve emekçi kitlelerin mücadelelerine önderlik etmiştir.

bir çoğunluğa erişmeden, Türkiye'deki bütün işçileri kapsamı istenen genel bir birlik programıyla hareket edilmesidir. Kurtuluş dergisinin İstanbul'un işgali sonrasında uğradığı sansürle yayınlanamaması üzerine Şefik Hüsnü ve Sadrettin Celal Aydınlık dergisiyle yayınlarına devam ederek milli mücadeleye destek vermiş ve İstanbul hükümetine eleştirilerini sürdürmüşlerdir. 1922 yılındaki 1 Mayıs Kâğıthane mitinginde söz alan Şefik Hüsnü, "içinde yaşanan cemiyetin çürük temeller üzerine kurulduğunu" ve "temelden değişme ameliyesi yapılmadıkça bunun düzelmeyeceğini" belirtmiştir (Unsur, 2003: 31)

TİÇSF, 1923 yılındaki 1 Mayıs mitinglerinde ilk kez parti namına bildirimler dağıtınca İstanbul'da etkisini arttıran Ankara hükümetinden tepki görmüştür. Bu tepki neticesinde Partinin başkanı Namık İsmail, genel sekreteri Şefik Hüsnü ve diğer bazı önde gelen yöneticileri (Sadi, 1994: 707), TBMM hükümetini devirmeye teşebbüs suçlamasıyla tutuklanmışlardır (Tuncay, 1998: 33).

1.3.4. Yeşil Ordu

Yeşil Ordu, düzenli ordu öncesi 1920 yılı Martında faaliyetlerine başlamıştır. Yeşil Ordu Mustafa Kemal'in bilgisi dâhilinde (Sayılğan, 1972: 158) faaliyette bulunan çoğunluğunu eski İttihatçıların oluşturduğu meclis üyesi ve meclis dışında üyelerin faaliyetlerini yürüttüğü bir cemiyetti. Kuruluşunun en temel amacının Rusya'nın milli mücadeleye desteğini temin etmek olduğu bilinmektedir (Nadi, 1955: 11). Mustafa Kemal Paşa'nın, Yeşil Ordu'nun Rusya'nın güdümünde batıya karşı faaliyette olduğuna ve çevredeki Müslüman güçlere katkı verildiğine inanılan Yeşil Ordu hakkındaki rivayet ve tesirlerini ortadan kaldırmak, ülkede etkisini hissettirmeye başlayan Bolşevizmin etkisini kırarak kontrol altında tutmak ve aynı zamanda milli mücadele için yardım umulan Rusları gücendirmeden zaman kazanmak maksadıyla yerli bir Yeşil Ordunun kurulmasını desteklemiştir. Böylelikle Rusya'dan Türkiye'ye girmek isteyen Rusya kontrolündeki Yeşil Ordu'nun olası etkilerini ve Bakü'de Mustafa Suphi önderliğinde kurulan Türkiye Komünist Partisi'nin Anadolu üzerindeki olası etkilerini sınırlamak istemiştir (Sayılğan, 1972: 158). Mustafa Kemal kuruluşun bilgisi dâhilinde olduğunu arkadaşlarının da kendisinden icazet alarak cemiyette faaliyet yürüttüklerini ancak zamanla yalnızca milli müfrezeler oluşturmak gibi sınırlı bir amaçla yola çıkan

cemiyetin sonradan alanını genişletme çabasına girdiğini belirtmiştir (Korkmaz, 2000: 319-320).

Açık bir kuruluş bildiriminin olmaması ancak varlığından da yönetimin haberdar olması hasebiyle yarı resmi bir cemiyet hüviyetindedir (Tuncay, 1991: 130-134). Ayrıca İslami sosyalizm savını savunan güçlü bir meclis grubuna sahipti. Yeşil Ordu'nun üyeleri arasında Dr. Adnan (Adivar), Şeyh Servet (Akdağ), Hakkı Behiç, Nazım Hikmet, Yunus Nadi, gibi İttihatçı milletvekilleri bulunmaktadır. Genel sekreteri, Tokat mebusu olan Nazım'dır (Tuncay, 1991: 130-134). 1917 tarihli Ekim devrimi olarak bilinen Rusya'da iktidarın Bolşeviklerin eline geçmesiyle (Yalçın, 2000:106) Bolşevikler girişilen milli mücadelede Batıya karşı çıkarları doğrultusunda Anadolu'daki antiemperyalist oluşumlarla ortak hareket etmek arzusunda olmuşlardır. Milli mücadele döneminde Sovyet Rusya ve Türkiye'nin birbirlerine karşı gayet temkinli politikalar yürüttüğü anlaşılmaktadır (Çolak, 2001: 46). TBMM Hükümeti, yürütülen milli mücadele döneminde Rusya'nın desteğini sağlamaya gayret gösterirken bolşevizm rüzgarının ülkeyi tesiri altına almamasına da özen göstermiştir (Altuğ, 1985: 92).

Çerkez Etem ve yandaşlarının bu harekete katılması sonrasında Mustafa Kemal Yeşil Ordu Cemiyeti'nin faaliyetlerinin devlet ve millet için fayda getirmeyeceği kanaatiyle cemiyetin ileride, faaliyetleriyle tehlike arz edeceği kanaatiyle, cemiyeti fesh ettirmiştir. (Tevetoğlu, 1998: 260) Feshedilen ve çalışmaları durdurulan Yeşil Ordu Cemiyetinin üyeleri de İstiklâl Mahkemelerine sevk edilmiştir.

İstiklal mahkemesince yapılan yargılama neticesinde Çerkez Etem ve kardeşleri Saruhan Mebusu Reşit Bey ile Tefvik Bey, Kütahya Bölge Komutanı Binbaşı Abdullah, Kuvvei Seyyareden Yüzbaşı Etem, Kurmay Yüzbaşı Halil, Jandarma Yüzbaşı Sami Bey, Kütahya polis memurlarından Artin, Manyaslı müfreze komutanın Şevket, Çerkez Ahmetağa, Yedek teğmen Reşat, Mülkiye Kaymakamı Ömer Lütfi, silahla hükümeti devirmek suçuyla düşmana sığındıkları anlaşıldığından gıyaplarında ve mallarına el konularak idamlarına hükmetmiştir (Tevetoğlu, 1967: 260). Dağılan cemiyetin bazı üyeleri bu dönemde kurulan Türkiye Komünist Partisi ve Türkiye Halk İştirakiyun Fırkasında (THİF) faaliyetlerine devam etmişlerdir.

1.3.5. Halk Zümresi

Halk Zümresi Halk Grubu adıyla da bilinen çoğunlukla eski ittihatçılar ve ekim devriminden etkilenen, 1. TBMM’deki 60-70 arası vekilden teşekkül muhalif bir meclis grubudur. Haziran 1920’de örgütlenen grup desteklediği Yeşilordu Genel Sekreteri Nâzım Bey’i (Ali Nâzım Resmor) Eylül 1920’de Dâhiliye Vekili olmasını sağlayarak etkinliğini ortaya koymuştur. Halk Zümresinin Nazım Bey tarafından Yunus Nadi’nin kaleme aldığı belirtilen siyasî programı 8 Eylül 1920’de “Anadolu’da Yeni Gün” adlı gazetede yayımlanmıştır (Tuncay, 1991: 152-162).

Yayınlanan bu siyasal programda genel hatlarıyla batı emperyalizmine karşı çıkararak, emeğin gücünü savunmanın, insanseverliğin, İslamiyet ile çelişmediği belirtilmiştir. Homojen bir yapısı olmayan Halk Zümresi, Anayasa tartışmalarında “meslekî temsil” görüşünü savunmuştur (Halk Fırkası Siyasi Programı; Maksad ve Meslek, 1936). Yapılan anayasa görüşmelerinde ısrarla mesleki temsil sistemi ile oylama yapılmasını istemiştir (Çavdar, 1995: 225-230). Sol literatür açısından ilginç bir deneyim olan halk zümresi, bir nevi sözcülüğünü yaptığı yeşil ordunun birçok üyesinin tutuklanması ve sol kesimi kontrol etme gayesiyle Mustafa Kemal tarafından kurdurulan ve Resmî Türkiye Komünist Fırkası (TKF) örgütsel bütünlüğü kalmamış dağılmıştır. Halk zümresi, ülkede bolşevizm rüzgârlarının etkisinin yoğun bir biçimde hissedildiği yıl olan, 1920’de etkinlik göstermiştir. Fakat fazla soluklu olmayı başaramayıp kısa sürede etkisini yitirmiştir.

1.3.6. Türkiye Komünist Partisi (TKP)

Türkiye’de İttihat ve Terakki yönetiminin muhaliflerinden Mustafa Suphi, İttihat ve Terakkicilerce Sinop’a sürülmüştür. Bu sürgünden sonra Mustafa Suphi 1914 yılında buradan Rusya’ya kaçmıştır (Tuncay, 1991: 197). TKP, Rusya’daki Mustafa Suphi ve arkadaşları tarafından 10 Eylül 1920 Bakü’de yapılan kongreyle kurulan Türkiye’deki ilk Marxist Leninist Partidir. Türkiye Komünist Partisi (TKP), Türkiye sol hareketin o dönemdeki etkin siyasal oluşumları; İstanbul’da ki Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası (TİÇSF), Anadolu’da ki Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (THİF), ve Sovyetler Birliğinde Mustafa Suphi’nin kurmuş olduğu Türkiye İştirakiyun Teşkilatlarının birleşimi olarak kurulmuştur. Kongrede Partinin başına Mustafa Suphi seçilmiştir. Parti Genel Sekreterliğine ise Ethem Nejat seçilmiştir. Partinin kurucu kadrosunda Mustafa Suphi, Murat Sarı, Maksut Ekşi, Osman Topçuoğlu, Ali Rıza Keskin, Mustafa

Börklüce, ve Kadir Erzurumlu gibi isimler yer almıştır. Mustafa Suphi'den sonra partinin genel sekreterliğine Şefik Hüsnü Değmer seçilmiştir (Uyar, 1999: 135-136). Parti daha sonra Türkiye Komünist Partisi (TKP) adıyla Türkiye'de siyasal mücadelesini sürdürmüştür.

Partinin kuruluşunu izleyen yıllarda artan faaliyetleri nedeniyle iktidar komünist faaliyetler üzerindeki baskılarını arttırarak komünist faaliyetleri yasaklamıştır. Bu yasaklar kapsamında Komünist, Orak Çekiç, Kızıl İstanbul, Kızıl Eskişehir, Kızıl İzmir, Madenci, Kızıl Samsun, Irgat, Kazmacı, Alev, Emek, gibi o dönemin birçok gazetesinin yayınlarını durdurmuştur. Yayınları durdurulan bu gazeteler illegal olarak yayınlarına devam etmişlerdir (Şişmanov, 1965: 98).

TKP (Türkiye Komünist Partisi)'nin kurucusu Mustafa Suphi ile birlikte on dört yoldaşı Ocak 1921'de kayıkçılar Kahyası Yahya Kaptan ve adamları tarafından öldürülmüştür. Partinin 2. Kongresinde Genel Sekreterliğe Salih Hacıoğlu getirilmesi sonrasında 12 Eylül 1922'de, kapatılmasıyla Parti faaliyetlerini illegal olarak 1920'li ve 1930'lu yıllar boyunca sürdürmüştür.

TKP, illegal çalışmalarını sürdürürken, komünist çevrelerdeki siyasi tasfiye ve tartışmalardan etkilenmiştir. Parti içinde 1925-1927-1929 yıllarındaki tutuklamaların neticesindeki tasfiyelerin de etkisiyle gruplaşmalar başlamıştır. Bu gruplaşma soldaki genel durumunu da gözler önüne sermektedir. TİP öncesi sol partiler arasında parçalı yapı süregelen bir durum olup bütünleşik bir yapısı olan, birçok fraksiyonu kendi çatısı altında toplayan, uzun ömürlü bir şekilde bir iktidar alternatifi olarak siyaset üreten sol parti olmamıştır. TİP öncesinde geniş bir sol kitleyi bağrında toplayan TKP bile iktidara alternatif oluşturmaktan uzaktır. TKP kurulduğu dönemden TİP'in siyaset sahnesinde yerini almasına kadar geçen sürede bünyesinde topladığı geniş sol kitlesine rağmen parti içi rekabeti belirli bir düzeyde tutamamış ve sıklıkla kendi içerisinde yeni fraksiyonlar üretmiştir. Parti içerisinde sürekli bir liderlik tartışmasının önemli nedenlerinden biri de önder kadroların tevkifatlarla derdest edilmeleri olmuştur. Şefik Hüsnü, 1927 davaları sonucu hapse girmiştir. 17 Nisan 1929 yılında tahliye olunca, yurt dışına çıkmış ve partiyi yaklaşık 10 yıl dışardan yönetmiştir. Şefik Hüsnü'nün yurtdışına çıktığı sıralarda, Moskova'nın tezlerine ve yönlendirmelerine karşı çıkan TKP içinde Nazım Hikmet önderliğinde bir muhalefet grubu oluşmuştur (Tuncay, 1991: 76-79).

Bu bloklaşmalar neticesinde 1930-1935 yılları arasında Nazım Hikmet gibi ünlü bazı komünistler Parti yönetimince suçlanmış ve partiden kovulmuştur. Ayrıca eski TKP kadrolarının yazarlığını yaptığı Kadro dergisi de 1932-1935 yılları arasında kesintisiz 3 yıl yayın yapmıştır. İmtiyaz sahibi Yakup kadri Karaosmanoğlu olan kadro gurubu (Vedat Nedim Tör, Şevket Süreyya Aydemir, İsmail Hüsrev, Burhan Asaf) sert bir devletçiliği savundukları için Marxist bir çizgide olduklarını düşünmek doğru değildir. Kadro gurubu tek parti rejiminin ideolojisini sistemleştirme çabasına girerek bu uğurda pek çok analiz kaleme almıştır (Türkeş, 1999: 129-130). Bundan ötürü bu eski solcular yaptıkları yayınlarda tek parti rejimini demokrasiye sevk etmekten çok iktidarı daha devletçi bir çizgiye sürükleyip antikapitalist politikaların uygulanması konusunda telkinde bulunarak gerçekte soldan uzaklaşmışlardır (Tuncay, 1991: 98).

Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkede sanayinin gelişmemiş olması vesilesiyle batı toplumlarında oluşan işçi sınıfı oluşmamıştır (Toprak, 1988: 141-153). Ülkede özel sektör sermayesinin sınırlı oluşu nedeniyle de mecburen girilen devletçi politika vesilesiyle komünistlerin deyimiyle burjuva bir iktidarın yapmaya yanaşmayacağı politikalar güdülmüştür. Bunun sonucunda bazı komünist aydınlar (Vedat Nedim Tör, Şevket Süreyya Aydemir, İsmail Hüsrev, Burhan Asaf) toplumsal ve siyasal bir etkinliği olmayan, yaptırım gücünden yoksun bir siyasal partide, dar bir kadroyla kısıtlanıp kalmaktansa devletçi politikaların devamlılığı ve çeşitliliğinin sağlanması için iktidara yardımcı olmanın daha faydalı olacağına dillendirmeye başlamışlardır.

Cumhuriyetin ilanı ve izleyen süreçte Türkiye'deki sosyalist eğilimli aydın çevrenin anti-emperyalist duruş sergileyen sol aydın çevrelerin büyük bölümü, gelen baskılar karşısında özellikle 1925 Takriri Sükûn Kanunu sonrasında, etkisiz bir sürece girmişlerdir. Ocak 1932-Ocak 1935 arasında yayınlanan kadro dergisindeki kadro ekibi gibi bazı aydınlar ise iktidarı kendi tezlerine yanaştırma amacıyla oldukları savıyla sol söylemden daha liberal bir çizgiye çekilmişlerdir.

1.3.7. Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (THİF)

Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (THİF): Yeşil Ordu grubunda radikal solu temsil eden özellikle Tokat Mebusu Nazım, Afyon Mebusu Mehmet Şükrü ve Bursa Mebusu Şeyh Servet hükümeti yasadışı yollara devirmek fikrini desteklemiş olan Türkiye Halk İştirakiyun Fırkasını (THİF) 7 Aralık 1920'de yasal olarak kurmuşlardır. TKP'nin yasal örgütü olarak kurulan Türkiye'nin resmi ilk komünist partidir. TKP ve THİF arasında

yöntemsal olarak bir fark mevcuttur. THİF, TKP'ye göre daha legal bir siyaset amaçlanarak kurulmuş ve TKP'nin siyasetini ülkeye taşımayı hedeflemiştir. İşçi ve yoksulların yaşam koşullarının ve çalışma şartlarının iyileştirilmesi için politik çalışmalar yapmıştır. Türkiye Halk İştirakiyûn Fırkası kuruluşundan iki ay sonra Çerkez Ethem'i desteklediği iddiasıyla Salih Hacıoğlu, Ziynettullah Nuşirevan gibi Milletvekili olmayan THİF yöneticileri tutuklandı. Meclis'teki üyelerininse, dokunulmazlıkları kaldırılarak vekil olmayan Salih Hacıoğlu, Ziynettullah Nuşirevan gibi yöneticilerle birlikte İstiklâl Mahkemelerinde yargıldılar. Yargılamayı, Halk Zümresi ve Resmî TKF üyelerinden oluşan bir grup yargıç yürüttü. Yargılama neticesinde THİF'nin Meclis'te yer almayan yöneticileri ağır hapis cezalarına çarptırıldı; Tokat Milletvekili Nâzım Bey de Mayıs 1921'de 15 yıl hapis cezasına mahkûm edildi (Bozkurt, 2010, parag.13).

THİF'nin mahkûmlarının 1922 de çıkarılan bir afla serbest kalması partinin yeniden canlandırılması olanağını doğurmuştur. 1922 yılında tekrar kurulan THİF yayınladığı Yeni Hayat dergisiyle propaganda çalışmalarına başlamıştır. Parti genel olarak sanayinin olduğu bölgelerde işçilerin yoğun olarak yaşadığı şehirlerde örgütlenmiştir.

Yeniden canlandırılan THİF 15 Ağustos 1922 tarihinde kongre yapmıştır. Bu kongrede Ankara hükümetinin Kemalist bir burjuva hükümeti olduğu ve bu yüzden işçilerin hakları konusunda ancak bir yere kadar gidebilecekleri dolayısıyla işçilerin hakları konusunda bu hükümetin gerici olduğu belirtilmiştir (Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, 1988: 1876). Lozan Görüşmeleri öncesinde artan baskılar neticesinde THİF Ankara hükümeti tarafından 1922 yılında kapatılmıştır.

Takriri Sükûn Kanunu ülkedeki sol siyaset alanını oldukça daraltmıştır. Sol siyasi partilerde mücadele eden aydınların kabuğuna çekilmesi veya illegal olarak faaliyetlerini daha kısıtlı devam ettirmelerine neden olmuştur. Bu tarihten çok partili döneme kadar sol siyasal anlamda toplumda etki yaratabilmiş bir siyasal oluşum meydana gelmemiştir. Komünterin (III. Enternasyonel) birleşik cephe kurma kararı sonrası TKP legal siyasal alana dönmek için dağılmıştır. Türkiye'de sol siyaset çizgisi temel olarak Takriri Sükûn Kanunu sonrası ikiye ayrılmıştır. Bir kanat CHP iktidarını burjuva iktidarı görerek cephe alınmasını savunurken kadro grubu ise yönetimi hala halkçı politikalar yürüttüğü savıyla iktidarı bu yönde kanalize edebileceğini

savunmuşlardır. Bu kadro grubu daha sonra TKP'den ayrılmıştır. Sovyetlerde baş gösteren Stalin-Troçkin görüş farklılıklarının yansıması Türkiye soluna da sirayet etmiştir. Şefik Hüsnü'nün temsil ettiği TKP genel merkezi, Nazım Hikmet ve yandaşlarını Troçkizm ile suçlayarak partiden uzaklaştırmışlardır. 1930-1935 yılları arasında ülkede sol siyasete yön veren iki temel yayın organı olmuştur. Bunlar; Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın yayınları ile Kerime Sadi'nin İnsanîyet Kütüphanesi adlı kitapçıkları idi. 1935-1945 yılları arasında ise ülkede sol siyasete yön veren iki temel yayın organı Sertel ailesinin Tan gazetesi ile Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesindeki bir grup öğretim üyesince yayımlanan Yurt ve Dünya adlı dergiler olmuştur. Takriri Sükûn kanunundan çok partili hayata gelinceye kadar meydana gelen birçok sosyolojik olay meydana gelmiştir. Bunlar arasında TKP'nin dağıtılarak legal siyasete yönelmesi, Tan gazetesinin basılarak tahrip edilmesi, solculara yönelik tevkifatlar gösterilebilir. Ancak siyasal oluşum anlamında pek bir hareketlilik olmamıştır. Bu bölümde bu dönemde etkin olan siyasi partiler incelendiğinden meydana gelen diğer olaylara değinilmemiştir.

1.3.8. Türkiye Sosyalist Emekçi Ve Köylü Partisini (TSEKP)

Şefik Hüsnü Değmer ve arkadaşları (Fuat Bilego, Ragıp Vardar, İstefo Papadopoulos, Habil Alamato, Emin Aydınlatan, Müntakin Öçmen, Hayrettin Emin Manoğlu) önderliğinde 20 Haziran 1946 yılında kurulan ve ancak 6 ay faaliyetine izin verilen parti sendikal alanda bu kısa zamanda önemli çalışmalar yapmıştır. İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında gelen yıllarda sosyalistlere yönelik tevkifatlar, sürgünler sürmüştür. Bu dönemde sosyalistlere karşı kitlesel eylemler de tertiplenmiştir. 1945'te, solcu Tan gazetesi ve Görüşler dergisi ile bunların basıldığı matbaa, milliyetçiler tarafından tahrip edilmiştir. Bu olay, Cumhuriyet tarihinin o döneme değin şiddet içeren kitlesel eylemlerin en geniş çaplı olanıydı. 1946'da, TSEKP ve TSP ve bu oluşumları destekleyen yayınların yapıldığı gazete ve dergiler ile İstanbul İşçi Sendikaları Birliği ve İstanbul İşçi Kulübü kapatıldı. Akabinde yapılması planlanan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) yardımlarının Türkiye'nin bağımsızlığını tehlikeye sokacağını savunan Mehmet Ali Aybar'ın İzmir'de yayımladığı Zincirli Hürriyet gazetesinin matbaasına baskın yapıldı (Küçük, 1987: 431-435; Ünlü, 2002: 114-119). Tek Parti Rejiminin sonlarına gelindiğinde, bazı sağ çevrelerce solcular “katillerden bile daha

tehlikeli” olarak görülüyordu. Keza Komünistlerin aileleriyle birlikte Sovyetler Birliği’ne gönderilmeleri istenebilmişti (Göksu ve Timms, 2001: 265).

Türkiye’de milliyetçi çevrelerce sosyalistler ve sosyalizm genellikle zamandan bağımsız olarak “gayri milli” olarak görülmüştür. Bu fikrin özellikle II. Dünya savaşı yılları ve sonrasında ülkemizdeki toplumun önemli sayılabilecek bir bölümüne bu fikir milliyetçi ve muhafazakâr çevrelerce benimsetilmiştir. II. Dünya savaşı yıllarında Türkiye’deki milliyetçi çevreler kendi program ve kimliklerini, sol, solcu, sosyalist ve komünist karşıtı olarak inşa etmişlerdir. Irkçı-Turancı akımlarca tariflenen sosyalizm ve sosyalist imge, devam eden yıllarda ülkedeki sağ düşüncelerin tüm türlerine nüfuz etmiştir (Tevetoğlu, 1963: 54-55).

DP döneminde de solcular ve sosyalizm kriminal bir durumdan sıyrılamamıştır. DP’nin iktidar yılları solcuların, sosyalistlerin, komünistlerin “vatan haini,” “ajan” olduklarına ilişkin söylemin sıklıkla anlatıldığı yıllardır. DP iktidarı altında, 1951’deki TKP tevkifatları sürecinde Türk Ceza Kanunu’nun 141 ve 142’nci maddelerinin kapsadığı cezai müeyyideleri daha da ağırlaştırması planlanan “Demokrasiyi Koruma Kanunu”nun görüşmelerinde komünist oldukları tespit edilenlerin idamları dahi gündeme getirildi (Eroğlu, 1998: 99-106). Komünizmle sivil toplum katında aktif mücadele etmeyi hedefleyen Komünizmle Mücadele Derneklerinin (KMD) öncülleri 1950’de Zonguldak’ta, 1956’da İstanbul’da kuruldu (İlhan, 1977: 317-321). Ülkedeki böylesi bir siyasal atmosferde Demokrat Parti iktidarına, askeri bürokrasi darbe yapmıştır.

ABD’nin özellikle Yunanistan ve Türkiye’nin Sovyet Rusya’sında gerçekleşen Bolşevik devrimi sonrasında Sovyet Rusya’nın dünyaya yaymaya çalıştığı sosyalizm fikrinden etkilenmemesi amacıyla yaptığı maddi destekler olmuştur. Yapılan bu yardımlarında etkisiyle Türkiye’de kapitalizm kısa bir dönemde hızla ülkeye yerleşme imkânı bulmuştur. Ağır sanayiye yönelmeyen montajcı ve tüketim sanayide hızlı bir büyüme sağlanmıştır. Bu gelişmelerin doğrudan bir sonucu olarak kapitalist sanayide çalışan işçi sınıfı büyümüştür. Yaşanan bu gelişmeler kentleşme sürecini de çok hızlı bir şekilde etkilemiş ve kentlere göç hızlanmıştır.

Türkiye’de 1960’larda gerçekleşen genç ve çalışan nüfustaki artışlar, sanayileşmedeki hareketlilikle beraber doğudan batıya doğru yaşanan göçler önemli toplumsal değişimlere sahne olmuştur (Güzel, 1996: 227-229). Yaşanan bu gelişmeler

Türkiye’de sosyalist hareket adına yeni bir siyasal iklim oluşturmuştur. Bu siyasal iklimden güç alan Türkiye’deki sol hareket, siyasal alanının genişlediği fark ederek ilk defa iktidarı hedefler söylemler geliştirme noktasına gelmiştir.

1.3.9. Vatan Partisi

Dr. Hikmet Kıvılcımlı 12 yıllık hapis hayatı sonrası tahliye edilmesinin akabinde 29 Ekim 1954’te Vatan Partisini kurmuştur. Tek sayfa olarak basılan Vatandaş gazetesi partinin yayın organı olmuştur. Sosyalist bir parti olmasına rağmen parti programında, parti adına hazırlanan slogan ve miting konuşmalarında sosyalist sözcüğü yer almamıştır. Parti için hazırlanan kitapçıkta:

“Maksat: Birinci Kuvayi Milliye hareketinden çıkacak derslerle, ikinci bir ekonomik Kuvayi Milliye lüzumu belirtmekti. Birinci Kuvayi Milliye Seferi: Topluluğumuzu boğan iç ve dış tesirli Tefeci-Bezirgan kâbusuna karşı idi. İkinci Kuvayi Milliye Seferi: Aynı kâbusa karşı, toprak reformu ve ağır sanayi temelleri üzerinde, modern halk teşebbüs, teşkilat ve kontrolü altında, ekonomik, içtimai (sosyal) kalkınmamızı millete mal etmekti...” denilmektedir.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı vatandaşları partiye davet ederken, “Vatan aşkını söylemekten korkmaktansa ölmek daha iyidir” söylemini kullanmıştır. Parti programında ilk hedefin, yoksulluğun kaldırılması olduğu belirtilmektedir. İkinci hedef ise; inanç özgürlüğünün sağlanmasıdır. Vatan Partisinin parti programında program özeti şu şekilde verilmiştir;

- 1- Devleti milletten üstün değil milleti devletten üstün tutan gerçek hürriyeti fiilen kurmak ve antidemokratik kanunları ayıklamak.
- 2- Müzmin işsizlik ile özgür hayat pahası kanser haline gelmiştir. Bunları köklerinden temizleyebilmek için ikinci bir Kuvayimilliyeye seferberliği gerektir. Bu iktisadi seferberliğimizi atom dahil en son ağır sanayi temeline dayandırmak.
- 3- Milli istihsal mücadelemizin para maddesini ne sadakaya ne gaza ancak ucuz devlet ve şuurlu ticaret yolu ile sağlamak.
- 4- Bu mübarek seferberliğimizin güdücü ruhunu başta işçi sınıfımız olmak üzere, cahil, âlim, köylü, şehirden değer yaratan bütün iyi niyetli vatandaşların tamamıyla aşağıdan gelme ve tamamıyla serbest teşebbüs, teşkilat ve kontrollerinde bulmak bu maksatla bütün organlarda bilfiil müstahsilleri çoğunlukta görmek, yarımız olan kadını ön safta bulmak, gençliğe sonsuz inanmak.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı hakkında, 15 Ekim 1957 tarihindeki Eyüp Meydanı’ndaki mitingde yaptığı konuşmasında komünizm propagandası ile dini siyasal çalışmalara alet

ettiği gerekçesiyle dava açılmıştır. Dava açıldıktan 20 gün sonra Hikmet Kıvılcımlı tutuklanmıştır. Hikmet Kıvılcımlı'nın tutuklanma gerekçeleriyle aynı şekilde partisi Vatan Partisi de İstanbul 1. Sulh Ceza Mahkemesince açılan dava neticesinde, 30 Aralık 1957 tarihinde kapatılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

Bu bölümde TİP'in sol mirasla olan etkileşimi ve sol mirasın nasıl ve ne düzeyde TİP'e sirayet ettiği incelenerek, TİP'in sol siyasette oturduğu zemin araştırılacaktır. Bu amaçla öncelikle TİP öncesi ve sonrasında ülkedeki genel siyasal atmosfer incelenerek TİP öncesi ve sonrasındaki siyasal atmosferin anlaşılabilmesi sağlanacaktır. Akabinde sol mirasın TİP'e nasıl ve ne derece sirayet ettiğinin tespit edilmesi için TİP öncesi siyasal arenada faaliyette bulunan ve tezin birinci bölümünde aktarılan zayıf siyasal etkinliğe sahip oluşumlar araştırmaya konu edilmeyerek, Osmanlı Sosyalist Fırkası (OSF), Türkiye Sosyalist Fırkası (TSF), Yeşil Ordu Cemiyeti, Halk Zümresi, Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (THİF), Türkiye İşçi Sosyalist Fırkası (TİSF), Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası (TİÇSF), Türkiye Komünist Partisi (TKP), Sosyal Adalet Partisi, Türk Sosyal Demokrat Partisi (TSDP), Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP), Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi (TSEKP), Türkiye Sosyalist Partisi (TSP) ile Hikmet Kıvılcım önderliğinde kurulan Vatan partisi incelenmeye çalışılmıştır. Ancak yapılan incelemede yukarıda belirtilen partilerin ekseriyetinin yayımlanmış tüzük ve programları bulunmadığı tespit edilmiştir. Yayınlanmış olan bazı program ve tüzüklere ise ulaşma imkânı bulunamamıştır. TİP öncesi partilerden solun omurgası durumunda olan TKP'nin tüzük ve parti programı bile ancak 1970 'li yıllarda yapılan kongrede kabul edilebilmiştir. TKP'nin bu tarihten önceki program ve tüzük çalışmaları taslak düzeyinde kalmıştır. Buna karşın sol mirasın TİP'e sirayetinin parti programı ve parti tüzüğü üzerinden incelenmesi için 1954 yılında kurulan Vatan Partisinin tüzük ve programı incelenmiş olup Vatan Partisinin tüzüğü ile TİP tüzüğü arasında siyasal anlamda büyük ölçekli bir benzerlik tespit edilmemiştir.

Bundan ötürü sol mirasın TİP'e sirayetinin partilerin siyaset belgelerinin başında gelen parti program ve tüzükleri nezdinde sağlıklı bir inceleme olanağı bulunamamış olup sol mirasın TİP'e tesiri, partinin siyasi kadroları ve partinin yürütülen siyasal çalışmaları bağlamında incelenmiştir. Bir sonraki bölümde ise partinin aldığı sol miras ve partinin oturduğu siyasal zemindeki değişimler irdelenecektir. Meydana gelen bu değişiminler kronolojik olarak araştırılacak ve bu değişimin partinin siyaset belgeleri ile partinin pratiklerine yansımaları incelenecektir.

2. Türkiye İşçi Partisi'nin Sol Siyasetteki Konumu

TİP'in özellikle ilk dönemlerinde yürüttüğü siyaset, irtibatlı olduğu çevreler ile barındırdığı siyasi kadroları ve siyasi çalışmalarını bağlamında ülkedeki sol siyasi örgütler ve sol miras göz önüne alındığında TİP'in siyasi olarak nerde ve nasıl konumlandığı tespit edilmeye çalışılacaktır. TİP'in ilk kurulduğu dönemde Türkiye siyasetinin neresinde kendini konumlandığının tespiti için öncelikle TİP'in kuruluş aşamasında sol mirasla olan bağlantı düzeyini ve aynı dönemde siyaset yapan sol örgütlerle etkileşimi değerlendirilecektir. Bu kapsamda TİP'in kuruluş süreci irdelenerek kuruluş öncesi siyasi atmosfer de değerlendirilerek partinin yayımlanan siyaset belgelerinde (parti programı, parti tüzüğü, seçim bildirgeleri, genelgeler, kurultay kararları vb.) sol mirasın izi araştırılacaktır.

2.1. TİP'in Kuruluşu Öncesi Türkiye'deki Genel Siyasi Atmosfer

Türkiye'de sosyalist fikirler ve sosyalistler zamandan bağımsız olarak genellikle "gayri milli" oldukları yönünde eleştirilmiştir. Sosyalistlerin gayri milli oldukları yönündeki bu fikirler özellikle milliyetçi ve muhafazakâr çevrelerce topluma benimsetilmeye çalışılmıştır. 1940'lı yıllarda Türkiye'deki milliyetçi çevreler kendi program ve kimliklerini, anti-sol olarak inşa etmişlerdir. Turancı akımlarca tariflenen sosyalizm ve sosyalist imge, devam eden yıllarda ülkedeki sağ düşüncelerin tüm türlerine nüfuz etmiştir. Bu çevrelerce tariflenen solculuk ve sosyalizm algısını kavrayabilmek için dönemin yapılan yayınlarına bakmak bizlere önemli bir fikir edinme şansı sunacaktır.

Milliyetçi ideolojinin önde gelen kalemlerinden olan Reha Oğuz Türkkan'ın sözleriyle, sosyalizm, "Yahudilerin idare ettiği Masonluğun, Yahudi ırkını dünyaya hâkim kılmaktan ibaret olan gayesine erişmek için en sağlam vasıta bildiği" (Türkkan, 1943: 1) düşünceydi. Türkkan bu durumu şöyle özetlemekteydi; Marksist düşüncenin önderleri Marx ve Engels Yahudilerdi ve dünya genelinde büyük oranda bankerlik yapan Yahudiler, başta Rus devrimine milyonlar aktararak devrime katkıda bulunmuşlardı (Türkkan, 1943: 2). Türkiye'de özellikle sağ siyaset cephesinde, Rusya sonrası Avrupa'da cereyan eden ihtilallerin genellikle finansörleri Yahudiler olarak görülmekteydi. Türkiye'deki Solcular, kızıklar, sosyalistler ve komünistler de bu Yahudilerin işbirlikçileri olarak görülmüştür. Solcular, Yahudi sermayedarlardan, Ruslardan ve Masonların ileri gelenlerinden aldıkları emirleri dünyanın her tarafında

uygulamaya çalışan milletin düşmanı, hain ve düşmana kendilerini satmış katiller olarak görülmüşlerdir.

Ayrıca Türkkân'a göre Sosyalistler kökü ve soyu bu millete yabancı olanlardı. Bu kişileri Türk olmayıp farklı milliyetlere mensup kişiler olarak tanımlanmıştır (Türkkân, 1943: 2,10,12). Yine Türkkân'a göre; Sosyalist çevrelerin amaçları ve görevleri Rusya'dan ve dolaylı olarak Yahudilerden aldıkları emirlerle ve paralarla şatafat içinde savundukları sosyalizmle, komünizmle milletin, millet bilincini sağlamlaştıran ve milletçe mukaddes gördüğü bütün değerlere saldırmaktı (Türkkân, 1943: 24-25). Türkiye'deki İşçi, köylü ve fakirleri milletin diğer kesimlerine karşı kışkırtarak devleti ve milletin muhafazasının yegâne dayanağı olan Türk ordusunu tahrip için çabalıyor böylece en büyük millet düşmanı oluyorlardı (Türkkân, 1943: 47). "Namusuna hassas ve şerefine titiz olan Türk milletini ahlaksızlığa teşvik ederek dine küstahlık derecesinde düşmanlık besliyorlardı (Türkkân, 1943: 57-58).

Milliyetçi çevreler gibi İslamcı muhafazakâr çevrelerin de komünizm ve solculuk tarifleri hemen hemen aynıydı. Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu gibi önde gelen İslamcılar da, sol fikirleri İslam'ın ve ümmetin düşmanı olarak görmüşlerdir. Türkiye'de muhafazakâr düşüncenin gelişiminde etkili olan yazarların geliştirdikleri ve sonradan Türk-İslam Sentezi olarak adlandırılan düşüncenin de baskın metaforu anti-komünizmdi (Atılgan, 2009: 6).

Bazı milliyetçi çevreler sol ve sosyalist fikrin savunuları için hain millet düşmanı, bulaşıcı ve ölümcül hastalık taşıyıcılarına yapılan muamelelere tabi tutularak tıpkı onlar gibi cezalandırılmaları gerektiğine inanmaktaydılar. Sosyalistlerle fikri manada yapılacak tartışmaların gereksiz olduğunu düşünmüşlerdir. Milliyetçi düşüncenin en önde gelen temsilcilerinden Nihal Atsız'ın, sosyalist olarak bilinen Sabahattin Ali'ye yönelik:

...Biz Türkçülerle siz komünistlerin, fikir sahasında anlaşmamıza imkân olmadığı için, toplu bir halde, yumruklarımızın hakkını vererek çarpışmamız pek hoş olurdu.

Çünkü fikirlerin halledemediği davaları kan halleder... (Atsız, 2017, Parag.4).

Necip Fazıl Kısakürek ayrı bir polis gücü biriminin oluşturularak komünizmle mücadelenin etkinliğini artırmayı önermiş olması, kurulacak bu birimlerin dilediği sahsı durdurarak kendisinden komünist olmadığını ispatlamasını isteyebilecek durumda

olması gerektiğini savunması (Kısakürek, 1993: 148-149) solcuların sağcılarının gözünde hangi boyutlarda kriminalize edildiğini göstermesi bakımından anlamlıdır.

Bu örnekler ve daha aşırı uçlarda solcuları betimleyen yayınlara ilişkin örnekler çoğaltılabilir. 1940'lı yıllarda, milliyetçi tarihçi Doç. Dr. Osman Turan, sosyalistliğin ya da komünistliğin tedavisi tıbben imkânsız bir ruh hastalığı olduğunu iddia etmişti. Turan, “hastalığın sirayetini önlemek için ve hastaları sıkı bir sıhî kordon altında bulundurmaktan başka çare kalmamıştır” diye yazmıştır (Turan, 1948: 32). Fethi Tevetoğlu da sol fikirleri “ruh hastalığı,” “ahlaksızlık” ve “cinsî sapıklık” olarak değerlendirmiş olan başka etkin propagandist olmuştur. Tek Parti Rejiminin sonlarına gelindiğinde, sosyalistler, komünistler ya da “katillerden bile daha tehlikeli” görülüyordu. Hatta bu dönemde komünistlerin aileleriyle birlikte Sovyetler Birliği'ne gönderilmeleri gibi talepler doğmuştur. (Göksu ve Timms, 2001: 265).

Türkiye’de II. Dünya Savaşı takip eden yıllarda sosyalistler sürgünlere, tevkifatlara ve sosyalistlere kitlesel linç hareketlerine maruz kalmışlardır. 1945’te solcu Tan gazetesi ve Görüşler dergisi ile bunların basıldığı matbaa, milliyetçiler tarafından tahrip edilmiştir. Tan baskını Osmanlı sonrası tarihimizin en geniş katılımlı şiddet içeren hareketi olmuştur. 1946 yılına gelindiğinde İstanbul işçi Sendikaları Birliği, İstanbul İşçi Kulübü, Türkiye Sosyalist Partisi (TSP) ve Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi (TSEKP) ile bu oluşumların yanında saf tutan yayınların yapıldığı bazı gazetelerin ve dergilerin yayımları durdurulmuştur. Yapılanların devamında yapılması planlanan ABD yardımlarının Türkiye’nin bağımsızlığını tehlikeye sokacağını savunan Mehmet Ali Aybar’ın İzmir’de yayımlandığı Zincirli Hürriyet gazetesinin matbaasına baskın yapıldı (Ünlü, 2002: 114-119; Küçük, 1987: 431-435).

Demokrat Parti (DP) dönemi de, solculara yönelik kriminal tanımların sıkça yapıldığı yıllar olmuştur. Solcuların milliyet düşmanı, hain ve ajan olduklarına dair söylem devam edegelmiştir. DP iktidarı altında, 1951’deki TKP tutuklamaları sonrası Türk Ceza Kanunu’nun 141 ve 142’nci maddelerindeki değişiklik tekliflerinin görüşmelerinin yapıldığı Meclis genel kurulunda komünistlerin ölümle cezalandırılması dahi gündeme getirilmiştir (Eroğlu, 1998: 99-106). Sol üzerinde baskı unsurlarından olan ve komünizmle aktif mücadele şiarıyla doğan Komünizmle Mücadele Dernekleri ilk olarak 1950’de Zonguldak’ta ve 1956’da İstanbul’da kurulduktan sonra ülkedeki bu derneklerin sayısı giderek artmıştır (Darendelioğlu, 1977: 317-321).

Ancak öte yandan ülkedeki sol algısının özellikle milliyetçi çevrelerde izah edilmeye çalışıldığı böylesi bir atmosferin yanında ülkede solun güçlenmesine olanak sağlayacak gelişmelerde yaşanmaya başlamıştır. ABD'nin özellikle Yunanistan ve Türkiye'nin Ekim devrimi sonrasında Bolşeviklerin dünyaya yaymaya çalıştığı sosyalist fikirlerden etkilenmesini önlemek amacıyla kendi dünya görüşleri çerçevesinde siyaset yapmalarını temin etmek için yaptığı maddi destekler olmuştur. Yapılan bu yardımların da etkisiyle Türkiye'de kapitalizm kısa bir dönemde hızla ülkeye yerleşme imkânı bulmuştur. Yapılan bu yardımlar ağır sanayimizin oluşturulmasında değil, mal ve malzeme tedarikçiliğini yabancıların oluşturduğu sektörler aktarılmıştır. Sanayinin bu sektörlerinde hızlı bir büyüme sağlanmıştır. Bu gelişmelerin doğrudan bir sonucu olarak kapitalist sanayide çalışan işçi sınıfı büyümüştür. Yaşanan bu gelişmeler kentleşme sürecini de çok hızlı bir şekilde etkilemiş ve kentlere göç hızlanmıştır.

Türkiye'nin genç ve çalışan nüfusundaki artışlar, sol siyasetin tabanını genişletebilme fırsatı sunmuştur. Bu dönemde etkinliği artan gazete ve radyolar, çıkan işsizlik, gecekondular ve kentleşme sorunları, sendikal faaliyetler ve işçi grevleri farklı toplumsal olaylara da gebe bir ortam yaratmıştır (Güzel, 1996: 227-229). Yaşanan bu gelişmeler Türkiye'de sosyalist hareket adına yeni bir siyasal iklim oluşturmuştur. Bu siyasal iklimden güç alan Türkiye'deki sol, ilk defa iktidar olmasa bile iktidardan pay alabilmeyi hedefler duruma gelmiştir. 1960'lı yıllar, Türkiye'deki böyle bir siyasal atmosferde siyaset arenasında yerini alan TİP toplumdaki artan sosyalist düşüncelerin partili olarak sürdürülmesine imkân sağlamıştır.

Darbe sonrası kabul edilen 1961 Anayasasında seçim sisteminde değişikliğe gidilmiştir. 1961 anayasasında seçim sistemindeki çoğunluk sistemi yerine nispi temsil sistemine geçilmiştir. Bu değişiklik vesilesiyle birçok fikrin ve düşüncenin parlamentoya girmesi imkânı doğmuştur. Bu fikirlerden biri de TİP ile parlamentoya taşınacak olan sol/sosyalist fikirlerdir.

2.2. TİP'in Kuruluş Süreci ve Sonrasında Türkiye'deki Siyasal Atmosfer

TİP öncesindeki bütün Cumhuriyet hükümetleri, 'sol' hareketin siyaset sahnesinde etkili olmasına fırsat vermemiştir. 1920'lerde Mustafa Suphi ve arkadaşlarının katledilmeleri, Ankara'da Türkiye Halk İştirakiyun Fırkasına yönelik tevkifatlar, 4 Mart 1925'teki

Şeyh Sait ayaklanmasının bastırılması maksadıyla çıkarılan Taktir-i Sükûn Kanunu'yla bütün legal 'sol' faaliyetlerin yasadışı ilan edilmesi, sol basına ve yayınlara yönelik olarak yapılan sansür ve kapatma girişimleri gibi birçok girişim ile solun üzerinde baskı kurulmuştur. TKP'de kurulduğu dönem ve sonrasında hemen hemen sola yönelik yapılan her baskı girişiminden nasibini almıştı. Bu baskılar solun kitleleşmesini engellemiştir. Solun kitleleşerek büyük halk yığınlarına ulaşabilmesi emekçilerin ve aydınların ortak katkılarıyla siyaset sahnesinde yerine alacak olan TİP ile mümkün olacaktır.

İşçi sendikacıları, işçiler ve işçilerin köyle olan ilişki durumları ve aileleriyle birlikte düşünüldüklerinde seçim sonuçlarını etkileyebilecek bir potansiyel taşıdıklarını fark etmeye başladılar. Bu farkındalığın sonucunda yurdun tamamına yayılmış olan Türk-İş'le işbirliği yapacak işçileri temsil edecek bir partinin, kendilerini milletvekili yapabileceğini anladılar (Varuy, 2010: 15).

Sendikacılar meclisteki patilerden gelen adaylık tekliflerinin de verdiği cesaretle, daha önce girişilen dar kadrolu parti kurma girişiminin aksine bu kez daha geniş ve işçiler üzerinde etkinliği yüksek bir sendikacı kadro ile TİP 13 Şubat 1961 de İstanbul'da 11 sendika yöneticisi ve bir şoför tarafından kurulmuştur (Çiçek, 2016, parag.1,2). Kurucular dönemin tek sendikal örgütü olan Türk-İş sendikasının sol kanadındaki sendikaların yöneticileriydi.⁴ TİP'in kurulmasının ardından partinin genel başkanlığına Avni Erakalın getirilmiştir. Partinin ikinci başkanı ise Kemal Türkler olmuştur. Şaban Yıldız ise partinin Genel Sekreterliği görevine getirilmiştir.

TİP'in kuruluş dönemindeki partinin omurgasının yalnızca sendikacılardan oluşturulduğu görülmektedir. Partinin yönetim ve teşkilatlarında çoğunlukla sendikacı ve işçiler görev almıştır. Parti kurucuları ilk zamanlar aydınlara karşı mesafeli durmuşlardır. Bunu nedenlerinden biri de TİP kurucularının TİP öncesi sol siyasetten miras olarak aldıkları bütünleşik bir yapı oluşturamamaktır. TİP kurucuları, partinin kendi denetimlerinden çıkarak aydınların denetimine geçmemesine özen göstermişlerdir. Bunu sağlamak için partinin tüzüğünde bazı düzenlemeler yapmışlardır. (Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü, 1962, Madde 24 ve Madde 53: parti üyeleri kategorik olarak 'işçi' ve 'aydın' olarak ikiye ayrılıyor, parti yönetim kurullarında işçi kökenli

⁴ Kurucuların hangi sendikalardan oldukları buraya yazılacaktır.

üyelerin her durumda ‘yüzde elli bir oranında’ temsil edilmesi şartı getiriliyordu.) (Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü, 1962: 20). Kurucular sanayi bölgelerindeki işçilerden başlayarak örgütlenmeye yönelmişlerdir. Bu çalışmalar kapsamında İstanbul, İzmir, Kocaeli, Adana ve Gaziantep’te il örgütlerini oluşturdular (Ünsal , 2002: 91). Parti Türk-İş’ten beklediği desteği bulamamış, yapılan çalışmalara rağmen geniş halk kitlelerine sesini duyuramamıştır. Partinin kurucu sendikacı kadrolarının solcu aydınlara mesafeli duruşları vesilesiyle aydınlar da partiye destek sunmamışlardır (Sargın, 2001: 354). TİP kurucuları ve yönetim kademesi katı bir tutumla, partiyi denetimlerinin dışına çıkmamasını sağlamak maksadıyla parti kadrolarında bildikleri güvendikleri sendikacıları görevlenmişlerdir (Sargın, 2001: 98). Dışa açık yapılan görev bölüşümlerinde bile sınırlı sayıda yine birbirleriyle sosyal ilişkileri olan aynı sendikal çevre, yazar ve avukatlardan oluşan kişilerin dışına çıkılmamış, farklı çevrelerden insanların görev almamasına özen göstermişlerdir.

Partinin temel ilkelerini kısaca belirtmek gerekirse rejime ve anayasaya saygı, Kemalist, anti-emperyalist, milliyetçi, halkçı ve devletçi, kapitalist olmayan kalkınma yolu, işçi ve emekçi halk yığınlarının iktidarını hedefleyen doktrin bakımından bağımsız bir Türkiye taraftarı olarak özetlenebilir. 1961’de hazırlanan parti programında, Cumhuriyete ve anayasaya sadakatle bağlı olduklarını beyan ederek, gerçekleşmiş olan demokratik devrimlere sıkı bir biçimde sahip çıkarak milli iradenin tecellisinin seçimle ortaya çıkmasını savunuyordu. Ayrıca parti kurucuları iktidara demokratik olmayan yollardan gelme biçimlerini reddetmişlerdir (Türkiye İşçi Partisi Parti Programı, 1964: 14). TİP bir işçi diktatörlüğünü savunmuyor aksine işçilerin demokratik Türkiye’nin bilinçli bir halk tabakası olarak görüldüğünü program ve tüzüğe aktarmıştır (Türkiye İşçi Partisi Parti Programı, 1964: 53). Yöneticilerinin de o dönemde basına ve kamuoyuna karşı yaptıkları konuşmalarında bu hususa sıkça değinilmiştir.

Parti programlarına göre TİP, kişilerin özel mülkiyetine ve miras hakkına saygılı olduğu belirtilmiştir. Özel mülkiyet hakkının ancak kamu yararı gereğince kanunla sınırlanabileceği belirtilmiştir. Ayrıca TİP ekonomik ve siyasal boyunduruğa karşı duran bir milliyetçilik tarifi yapmıştır. TİP ülkemizi emperyalizme karşı mücadeleye girişen ve bu mücadele kapsamında emperyalistlere karşı yapılan kurtuluş savaşını kazanan ilk ülke olarak tariflemiştir. Bu vesileyle partinin anti-emperyalist ve anti-kapitalist bir niteliğe sahip olduğu görülüyordu. TİP, parti programıyla, tek parti

döneminde iktidardaki Cumhuriyet Halk Partisiyle (CHP) ve parti amblemindeki Altı Ok ilkesinin halka dayandırılmadığını ve halkın lehine uygulanmayarak amaçlarından saptırıldığını belirtmiştir (Türkiye İşçi Partisi Parti Programı, 1964: 48-49).

2.3. TİP'in Sol Sosyalist Mirasla Etkileşimi

Türkiye İşçi Partisi'nin kuruluş süreci ve sonrasında yürüttüğü siyaset, parti programı, parti tüzüğü gibi partinin siyaset çerçevesini çizen siyasal belgeler ışığında ve partide siyaset yapan siyasetçiler bağlamında değerlendirildiğinde kendisinden önceki sol mirasla olan etkileşimin boyutu hakkında fikir sahibi olmaya çalışılacaktır. Bu vesileyle TİP'in siyaseten oturduğu zeminin analizi yapılmaya çalışılacaktır. Yapılacak bu inceleme neticesinde hangi sol grupların ne derece TİP'in siyasetinde yer edindiği tespit edilerek, bu yapıların partinin temel siyaset belgeleri (program, tüzük vb.) ve siyasal eylemlerindeki tesirleri mercek altına alınacaktır.

Bu çerçevede TİP'in kuruluşu ve sonrasında ülkedeki siyasal gelişmelerin sol pencereden bir analizinin yapılması gerekmektedir. 1960-1965 yılları arasında gelişen siyasal atmosferde hangi siyasal tartışmaların yürütüldüğü incelenmiştir.

27 Mayıs darbesi sonrasında kabul edilen 1961 anayasasının da tesiriyle, sol fikirlerin tartışılma zemini bulmuş olması, sol-sosyalist yapıların hareket alanın genişleyerek daha kolay teşkilatlanmaya gidilebilmiş olması sol siyasal alanda siyaset yapanlar için önemli dönüm noktaları olmuştur. Darbe karşıtı sol yapıların darbe süreci ve sonrasında alanlarının genişleyerek teşkilatlanmalarının artmış olması ironik bir durum gibi gözükmeyle birlikte bunun esas nedeninin 1961 anayasasıyla gelen kişi hak ve özgürlüklerdeki artış ve sendikalaşmanın önündeki engellerin bir nebze olsa gevşetilmiş olmasıdır. 1960 öncesindeki dönemlerde sol kesime yönelik yapılan tutuklamaların da etkisiyle illegal bir şekilde yürütülen çalışmalar, salonlarda meydanlarda, kamuoyu önüne daha serbestçe çıkabilmiş, gazete ve dergilerde sosyalizmin savunulduğu bir sürece evrilmiştir. Bu süreçte sosyalizm tartışmalarına katılmak, bu konularda düşünce üretmek aydınlar için sorunlara çözüm bulma ve bir yurtseverlik gayreti olarak görülmüştür (Yön, 24 Ocak 1962:14). Sol basında 27 Mayıs darbesinde ABD ve ABD dışı ülkelerle ilgili istihbarat bilgilerini toplayan kurumu olan Central Intelligence Agency (CIA)'nın doğrudan olmasa bile dolaylı olarak rolü olduğu dile getirilirken, Türkiye'de 1960 sonrası sol akımların gelişmesi ile bu iddia arasındaki

çelişki şimdiye kadar pek sorgulanmayan bir argümandır. Bu dönemde bu çelişkiye dolaylı olarak değinen ender solculardan biri de Hikmet Kıvılcımlı'dır. Kıvılcımlı solun 1960'tan sonraki gelişimine temkinli yaklaşarak bunun yine bir Amerikan oyunu olduğunu şöyle aktarmıştır;

“27 Mayıs'tan sonra egemen politika sosyalizme resmen icazet vermiştir. Her köşe başında sosyalistler türetilip, onları birbirine düşürmek, sonra karşılıklarına geçerek alay etmek için bunu yaptı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra CIA, bu planla çok partililiği Türkiye'ye soktu” (Koçman, 2008, parag.5) diye yazmıştır.

Dış politikaya doktriner fikirlerin veya ideolojik görüşlerin sirayet etmeye başlaması 1961 anayasasıyla gelen kısmi özgürlükler vesilesiyle mümkün olmuştu. Çünkü 1945 sonrasındaki dış politika konularında siyasi partilerin ideolojik çerçevesini aşmayan bir nitelik arz etmiştir. 1960'lı yıllarda sol siyasal yapıların Dış politika ekseninde özellikle ABD ile ilişkilerin eleştirilerek ABD'ye cephe alan bir söylemin gelişmesinin çeşitli nedenleri vardır. Bunlar arasında 1961 anayasasıyla sol gruplar için oluşan özgürlük ortamı, ABD'nin Kıbrıs sorunu çerçevesinde Türkiye aleyhine takındığı tavır, Türkiye'deki ABD ve NATO personellerinin bulunduğu askeri üslerdeki ABD askerlerinin davranışları, gibi çeşitli nedenleri sıralamak mümkündür. Türkiye'deki sol yapılar Amerikan karşıtlığını ülke siyasal atmosferinde, etkilerini artırmaları maksadıyla elverişli bir siyasal alan olarak değerlendirmişlerdir. Bu dönemde Amerika ve NATO karşıtlığı ile seslerini topluma daha etkili bir biçimde duyuran sol grupların tezleri, Amerika'nın Türkiye'de idarenin her kısmına nüfuz ettiği, Kuzey Atlantik Paktı olan, North Atlantic Treaty Organization (NATO)'yu ve ikili anlaşmaları kullanarak Türkiye'nin iç ve dış siyasetine hâkim olduğu şeklindeydi (Aybar, 1968: 388,402,417,462,498).

Bu süreçte, sol siyasal yelpazede iki farklı fikir ön plana çıkmıştır. Bunlardan ilki, Aybar'ın savunuculuğu yaptığı “parlamentarist sosyalizm” diğeri ise Doğan Avcıoğlu'nun fikri liderliğindeki YÖN grubunca, savunulan, 1930'lardaki Kadro grubunca ideolojik temelleri atılmış olan sol Kemalist çizgideki milliyetçi-devrimci fikirlerdi. 1960'lı yıllardaki bu farklı iki fikir giderek TİP ile YÖN Çevresi arasında giderek artan şiddetli tartışmalara neden olmuştur. Bu iki fikri akımın devrimcilik öncüllük ve iktidar konularındaki tartışmaları, 1960 yılların sonlarına doğru şekillenecek olan, milli demokratik devrim, sosyalist devrim kamplaşmasının habercisi

olmuştur. Böylelikle çatı partisi olarak doğmamış olmasına karşın kendisinden önceki sol partilerden farklı olarak kurulduktan kısa bir süre sonra çatı partisi olmayı başarmışsa da kendinden öncesi sol yapıların mirası olan parçalı yapıya dönme potansiyeli taşıdığı anlaşıldı.

2.3.1. TİP'in Parti Kadroları Açısından Sol Mirasla Etkileşiminin İncelenmesi

TİP ilk kurucuları Türk-İş sendikasyndaki bazı iş kollarının sendika yöneticileriydi. TİP kuruluş itibariyle tamamen bir işçi partisi görünümündedir. Mehmet Ali Aybar'ın başkanlık dönemine kadar TİP'teki bütün yönetim kademelerin ve teşkilatlarında birbirleriyle etkileşim içinde bulunan işçiler ve bu çevrelere yakın hukukçular (genellikle serbest avukatlık yapanlardır) yer almıştır. TİP' yöneticilerinin aydınları partiye çekme girişimlerinin sonucu olarak Mehmet Ali Aybar partiye davet edilerek genel başkanlık teklif edildi. Aybar'ın çağrısı üzerine de Behice Boran, Adnan Cemgil, Nazife Cemgil, Cemal Hakkı Selek, Yunus Koçak, Fethi Naci ve daha birçok aydın TİP'e katıldı. Kuruluş süreci sonrasında kuruculardan Ahmet Muşlu, Saffet Göksüzoğlu, Hüseyin Uslubaş partiden istifa etmişlerdir. Partiye katılan aydınların katkılarıyla yeni bir tüzük ve program hazırlanarak partinin sosyalist nitelikte bir sınıf partisine dönüşmesi sağlandı.

Mehmet Ali Aybar TİP'in kuruluşu ve partinin sosyalizmle ilişkisi üzerine düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Türkiye İşçi Partisi'nin kuruluşu, tarihimizde benzeri olmayan bir olaydır. O güne kadar partiler hep Bey takımınca kurulmuştu. Halk çocukları ilk kez parti kuruyorlardı. Türkiye İşçi Partisi tabandan kurulan ilk partidir. Bu son derece önemli bir olay. Köylü kökenli 11 işçi sendikacı ile bir şoför, parti kuruyor ve basın toplantısı yaparak, ‘Tip’in ezilen işçi sınıfının partisi olduğu’ açıklıyorlardı. Sınıf sözcüğünün bozgunluk sayıldığı, yasak olduğu Türkiye’de, 12 emekçi çıkıyor ve biz işçi sınıfının partisini kurduk diyordu. Bu yürekliliği gösteriyordu. Bu, tabanda bir şeylerin değişmekte olduğunun işaretiydi kuşkusuz. Bey takımının politikadaki tekelinde bir gedik açılmıştı... TİP elbette ki 1910’da resmen kurulmuş olan Osmanlı Sosyalist Fırkası’ndan bu yana, tüm sol hareketlerin mirasçısıydı. Bunu açıklıyorduk. Biz tarihi bakımdan solun mirasçısıyız. Dünkü solun da mirasçısıyız, ama aramızda organik bir bağ yoktur. Bunu vurguluyorduk. Ve gerçekten de böyleydi. Biz, bizden önceki solun hiçbir devamı değildik. İdeolojik bakımdan devamı değildik ve kişileri bakımından da devamı değildik. Yeni arkadaşlar kurmuşlardı bu partiyi. Eski solla ilgisi

olmayan 12 işçi-sendikacı kurmuştu bu partiyi. Onun için bizim böyle bir sınır çizmemiz doğaldı” (Mumcu , 1997: 25-26).

Aybar’ın birçok platformda TİP’in eski sol siyasetçiler tarafından değil, işçi ve sendikacılarca kurulduğunu sıklıkla vurgulamıştır. Bu vurgulamanın amacının TİP’in kurucularının, ülkede sol siyaseti 1920’den beri derinden etkileyen ve şekillendiren TKP’nin dışında, bağımsız bir siyasal hareket olduğunu belirtme arzudur. Bu söylemin en önemli amaçlarından birinin de daha önceki sol yapıların çoğunlukla veya belirli dönemlerde bile olsa illegal siyasal faaliyet yürütmüş olmaları vesilesiyle toplumda suçlu kategorisinde görülme tehlikesidir. Bundan ötürü partinin geniş halk kitlelerine ulaşılmasının önünde engel olabileceği düşüncesiyle TİP’in meşruiyetini halk nazarında sağlamak maksadıyla özgünlüğüne sıklıkla vurgu yapılmıştır. TİP sahip olduğu bu kurucu kadrolarının yasallık ve toplum nezdindeki meşrulukları sayesinde kendini halka kolay tanıtmaya fırsatı bulmuş ve sosyalizm hakkındaki ön yargıları kırabilmiştir. Eski tüfek solcular olarak da adlandırılan 1951’deki TKP’ye yönelik yapılan tevkifatlara maruz kalan eski TKP’lilerin birçoğunun TİP’e üyelik istekleri karşılıksız bırakılmıştır. TİP kadrolarının partiyi bu eski tüfeklere açmamasının nedeni olarak partiyi zan altında bırakabilecekleri korkusu olduğu düşünülmektedir. Ancak eski TKP’lilerin (Mihri Belli ve çevresinin) TİP’e sirayeti TİP kadrolarındaki Mihri Belli ile irtibatlı kişiler üzerinden gerçekleşebilmiştir. TİP kendisinden önceki Türkiye sol hareketinden güçlü organik bir bağ olmaksızın siyasal yaşama adım atmıştır. Buda TİP’in sol siyasal mirası bir nevi reddetmesi anlamı taşımamaktadır. Zaten ilerleyen dönemlerde eski solcuların parti içerisinde etkinlikleri giderek artacaktır. Ancak bu ilk kuruluş döneminde eski solculara partide pek yer verilmemesinin nedeni meşruiyetini sağlama gayretidir. Eski tüfeklerin 1960 sonrası sol harekete müdahalesi Mihri Belli ve taraftarlarınca savunulan Milli Demokratik Devrim (MDD) teziyle gerçekleşir. MDD’ciler 1964 sonrası TİP içerisinde yoğun bir şekilde örgütlenmişlerdir. Ancak kuruluş döneminde bu örgütlenmede söz etmek pek mümkün değildir. TİP’liler eski sol ve illegal yapılanmalarla mevcut bir örgütlenmeye girmeden kuruluş sürecini tamamladığından, Parti hukuksal, yasallık ve toplumsal meşruiyetini sağlama konusunda eli güçlü bir şekilde kurulmuş ve parti yönetimi bu özgünlüğe sıkça vurgu yapmışlardır. (Sadun, 1993: 30)

İşçilerin kendi taleplerini dile getirerek, kendi haklarına sahip çıkabilmeleri maksadıyla ve mecliste de mücadele imkânı bulmak için kurulan TİP Türkiye solundan farklı yeni bir oluşum olarak siyaset sahnesinde yerini almıştır. Aybar'ın ve daha sonra sol aydınların partiye katılmalarıyla birlikte sosyalist bir hüviyet kazanan parti sonrasında birçok düşünceyi çatısı altında toplayabilmiştir. TİP, Yön hareketinde yer alan sol aydın kesimi, Kürt solu, sosyalist ve demokratları ile sosyalist sendikacıları gibi daha birçok sol grup ve fraksiyonu aynı çerçevede siyaset yapmaya itebilen çatı partisi görüntüsü veren bir koalisyon partisinin misyonuyla hareket eden önemli bir siyasal figür olmuştur. (Yurtsever, 2008: 61-63)

2.3.2. TİP'in Siyasal Faaliyetler Açısından Sol Mirasla Etkileşiminin İncelenmesi

Temel hak ve özgürlükler ile sendikal haklarda bazı iyileştirmelerin yapıldığı 1961 Anayasası'na rağmen, Türkiye'de, devletin ve rejimin çıkarları bireyin ve toplumun haklarının önünde görülmüştür. İktidar sosyalist, komünist sistemi yenilmesi gereken bir düşman olarak görmüştür. Toplum da bu doğrultuda kanalize edilmiştir. Türkiye'de örgütlenme özgürlüğü, oldukça sınırlıydı. Toplumda talep edilen temel hak ve özgürlüklerin büyük bir bölümü ya komünistlik ya da bölücülük (Kürtçülük) suçlamasıyla törpülenmiştir. TİP böylesi bir siyasal ortamda, hem siyasal varlığını devam ettirmek hem de sosyalist fikirleri topluma benimseterek sol fikirlere meşruiyet sağlama yükümlü ile siyaset arenasına çıkmıştı.

Türkiye dışındaki askeri ve siyasi ortam da TİP'in özgürce çalışmasını etkiler nitelikteydi. Soğuk Savaş yıllarında Türkiye hükümetleri, NATO üyesi olarak ABD'nin dünya politikalarını destekleyen dış politikayı benimsemişti. ABD, sosyalizmle girdiği mücadelede kapsamında, Sovyetler Birliği'ni ve Sovyet tezlerine destek veren ülkelerin dünyadan soyutlanması için kimi Asya ülkelerinde ve Ortadoğu'da İslamcılarının egemenliğine dayanan yönetimlerin yaygınlaşması ve desteklenmesi yönünde, politikalar izlemiştir. TİP, iç ve dış koşulların siyasal manada son derece zor olduğu böylesi bir ortamda, dışarda emperyalizme mücadeleye girişmiş içerde ise ekonomik sistemdeki kapitalizmle ve Türkiye'nin demokrasi ve tam bağımsızlığı için mücadele etmeye çalışmıştır.

TİP kurulmadan evvel de çeşitli yasal faaliyetlerde bulunan sol - sosyalist partiler kurulmuş, ancak çoğunlukla kapatıldıkları veya toplumla iletişim kuramadıkları

için siyasal ömürleri kısa sürdüğünde etkin olamamışlardır. Yasadışı faaliyet yürüterek siyasal alanda çalışan illegal örgüt ve partilerin etkileri ise toplumu ciddi manada etkilemekten uzak cılız yapılar olmuşlardır. Türkiye tarihinde, yürüttüğü strateji ile hem siyasal varlığını ve meşruiyetini koruyan hem de Türkiye'nin siyasal yaşamını etkileyecek düzeyde faaliyet yürütebilen ilk sosyalist parti Türkiye İşçi Partisi'dir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Bu bölümde Türkiye'nin sosyalist geleneğinin önemli süreçlerden birini teşkil eden Türkiye İşçi Partisinin (TİP) kuruluşu ve kapanışı arasında geçen süreçte siyasal anlamda geçirdiği siyasal dönüşümün esas nedenleri araştırılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla kuruluş sürecindeki kadrolarına, parti programının oluşma süreci ve parti programına, tüzüğün oluşum süreci ve tüzüğe değinilerek 1961-1969 yılları arasında partinin siyasal mantalitesindeki ve kadrolarındaki değişim ile partinin yürüttüğü mücadeledeki değişimlerin arka planları araştırılmaya çalışılmıştır.

TİP'in geçirdiği siyasal dönüşüm süreçlerinin nedenleri ve sonuçlarının iyi analiz edilebilmesi için bazı kategorik ayrışımara başvurulması gerekmektedir. Bölüm parti kadrolarını ve parti siyasetini ciddi şekilde şekillendiren iç siyasal tartışmaların yoğunlaştığı ve parti içi tasfiyelere neden olan olay ve olgular üzerinden kategorize edilerek irdelenecektir. Bu olayların sıklıkla cereyan ettiği parti kongre süreçleri incelenecektir. Ayrıca partinin kuruluş ve kapanışı arasında geçen süreçte ülkede ve uluslararası düzeyde partinin siyasetini ciddi şekilde etkilediği düşünülen olaylar ile ülkedeki seçim dönemleri ve seçim sonuçları da incelenerek partinin geçirdiği siyasal değişim ve dönüşümlerin arka planları irdelenmeye çalışılacaktır.

3. TİP'İN Geçirdiği Siyasal Dönüşüm Süreçleri

3.1. TİP'in Kuruluş Dönemindeki Siyasal Duruşu

İçişleri Bakanlığının 23 Ocak 1961 tarihli ek tebliğinin 3. Maddesinde; “Yeni kurulan ve kurulacak olan siyasi partilerin tüzük ve programlarının kurucular veya müteşebbis heyetler tarafından imzalanarak en geç 13 Şubat 1961 tarihine kadar ilgili makamlara verilecektir” denilmekteydi. Bu tebliğ parti kuracaklara bir tarih aralığı vermiş olup parti kuracakların bu tarih doğrultusunda çalışmalarını yoğunlaştırmasına yol açmıştır. Demokrat partinin iktidardan uzaklaştırılması neticesinde ortaya çıkan siyasal boşluk vesilesiyle demokratların oy kitlesine hâkim olma yarışı başlamıştır. Bu amaçla pek çok yeni parti kurulmuştur. Bunların başında Adalet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi gelir. Ortaya çıkan bu iktidar boşluğundan değil ancak taşıdıkları oy potansiyeli dolayısıyla siyasetin hedef kitlesi konumuna gelen işçilerin ve sendikal hareketlerin siyaseti

etkileyebilecek bir noktaya geldiğini fark eden sendika yöneticileri de işçilerin kuracağı bir parti fikri etrafında bazı girişimlerde bulunmaya başlamışlardır. Bu fikri tartışmalar özellikle İstanbul İşçi Sendikaları Birliği ile Türk-İş yöneticileri arasında kurulacak bir işçi partisi hakkında yapılan pazarlıklara dönüşmüştür. Yapılan toplantı ve görüşmelerden netice alınamamış, Türk-İş kendi tahakkümü dışında bir işçi partisinin kurulmasına yanaşmamıştır. Dolayısıyla İstanbul İşçi Sendikaları Birliği ile Türk-İş yöneticilerinin görüşmelerinden bir sonuç alınamamış ve fikri düzeyde açılan bu ayrılık ileride DİSK'in kurulmasına zemin yaratmıştır. Bu iki sendikal örgütün bir parti fikri etrafında birleşmeyeceği anlaşılınca diğer kurulan veya mevcutta bulunan siyasal partilerden sıklıkla orta sıralarda Milletvekili adaylık teklifleri alan İstanbul İşçi Sendikaları Birliği bünyesindeki sendikaların bazı yöneticileri parti kurmak üzere harekete geçmiştir. Parti kurma girişiminde ülkemizdeki sendikaların ilişkide oldukları Avrupa sendika federasyonları ve konfederasyonlarındaki sendikacıların bir işçi partisi kurulması konusundaki teşvikleri de etkili olmuştur. Ayrıca darbeyi yapan askeri yönetim tarafından anayasa yazımı için oluşturulan Temsilciler Meclisine 6 sendikacının da davet edilmiş olması sendikacıları cesaretlendiren bir diğer olaydır (Tanör, 1986:16). Bu gelişmeler 1960 sonrası sendikacıların siyasal hayata kabul edildikleri veya kabul edileceklerinin göstergesi olarak değerlendirilmiştir.

TİP'in kuruluş çalışmaları, Aybar'ın anlattıklarına göre, ilk kez, 1955-56 yıllarında düşünölmeye başlanmıştır (Aybar, 2014: 9). Parti kurma çalışmaları daha sonra kurucu olan sendikacılarca yürütölmüştür. Bu sendikacılardan Kemal Nebioğlu, İbrahim Güzelce, Şaban Yıldız, Kemal Türkler, ilk parti kurma istişarelerinden bir sonuç alamamışlardır. Nuri Beşer, ilk girişimi başlatan sendikacıları Adalet Partisi'nde (AP) çalışmaya davet etmiş ve bir toplantı düzenlenmiştir. Bu toplantıda, Kemal Nebioğlu ve İbrahim Denizcier, sendikacılarca bir parti kurulması fikrini savunarak AP'de çalışma fikrini reddetmişlerdir. 12 Şubat 1961'de, Müskirat Federasyonu Genel Merkezi'ndeki 40-50 sendikacının katılımıyla gerçekleştirilen toplantının sonunda, Türkiye İşçi Partisi'nin kurulmasına, karar verilmiştir. Sendikacılar kendi aralarında gizli oyla yapılan seçimle, aralarından on kişiyi, kurucu olarak görevlendirmişlerdir. Bu sendikacılar: İbrahim Denizcier, Nuri Beşer, Seyfi Demirsoy, Rıza Kuas, Kemal Türkler, Kemal Nebioğlu, Avni Erakalın, Şaban Yıldız, İbrahim Güzelce, Ziya Hepbir'dir. Ancak, ABD'de almış olduğu sendikacılık eğitimini ile Türkiye'de ABD tipi

sendikacılığın öncüsü olan Seyfi Demirsoy ve Nuri Beşer, kurucu üye olmaktan vazgeçmişlerdir. Salih Özkarabey, Adnan Arkın, Ahmet Muşlu, Hüseyin Uslubaş ve Saffet Göksüzoğlu, kuruculuk için kendilerini önermiş ve böylece Ziya Hepbir dışındaki ilk yedi kurucu ile birlikte on iki kurucu tespit edilmiştir. Bu faaliyetlerin sonucunda TİP 11 sendika yöneticisi ve bir şoför tarafından 13 Şubat 1961 tarihinde İstanbul Valiliğine kuruluş dilekçesi verilerek kurulmuştur. (Gerçeğin Sesi Gazetesi, 14 Şubat 1975: 5-6). TİP'in genel başkanlığına Avni Erakalın getirilmiştir. Partinin ikinci başkanı ise Kemal Türkler olmuştur. Şaban Yıldız ise partinin Genel Sekreterliği görevine getirilmiştir.

Türkiye İşçi Partisi kuruluşu 14 Şubat 1961'de kurucu 12 sendikacının, çeşitli siyasi partiler içinde eriyen işçi sınıfının haklarının korunması için bir partinin kurulması ihtiyacının doğduğunu, beyan ettikleri bir basın açıklaması ile kamuoyuna duyurulmuştur. Sendikalar Birliği Genel Başkanı Avni Erakalın, Maden İş Genel Başkanı Kemal Türkler, tekstil işçisi Şaban Yıldız, basın işçisi ve Basın İş Genel Sekreteri İbrahim Güzelce, OLEYİS⁵ yöneticilerinden Kemal Nebioğlu, basın işçisi Salih Özkarabay, Lastik İş Sendikası Genel Başkanı Rıza Kuas, İbrahim Denizcier, Adnan Arıkan, Ahmet Muşlu, Hüseyin Uslubaş ve Saffet Göksüzoğlu, TİP kurucuları olarak açıklamayı imzalamışlardı.

Yeni bir parti kurma arayışlarını sürdüren Mehmet Ali Aybar ve arkadaşları, sendikacıların açıklamasının yayınlanmasıyla, yürüttükleri parti kurma faaliyetlerini durdurarak, sendikacıların kurdukları TİP'e katkı sunma kararı almışlardır. Mehmet Ali Aybar, anılarında, kendilerinin kuruluş çalışmalarına katkılarının, ancak kuruluş tamamlandıktan sonra, programın baş kısmına, "Mustafa Kemal Paşa'nın Meclis'te 1 Aralık 1921 günü yaptığı konuşmadan, devletin halkçı niteliği ve emperyalizme, kapitalizme karşı ulusça savaşmak zorunluluğu hakkındaki bölümün" konulmasından ibaret kaldığını yazıyor. (Aybar, 1988: 177)

TİP kuruluş itibarıyla tamamen bir işçi partisi görünümündedir. TİP'in kuruluş döneminde partinin omurgasının yalnızca sendikacıardan oluşturulduğu görülmektedir. Avni Erakalın'ın başkanlık dönemi süresince TİP'teki bütün yönetim kademelerinde ve teşkilatlarında işçiler ve işçi çevrelerine yakın hukukçular (genellikle serbest avukatlık

⁵ Otel Lokanta ve Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası

yapanlardır) yer almıştır. TİP kurucuları partiyi denetimlerinde tutabilmek için parti kadrolarında bildikleri güvendikleri sendikacıları görevlenmişlerdir (Sargın, 2001: 98). TİP kurucuları, partinin kendi denetimlerinden çıkarak aydınların denetimine geçmemesine özen göstermişlerdir. Bunu sağlamak için partinin tüzüğünde bazı düzenlemeler yapmışlardır. (Türkiye İşçi Partisi 1962 tüzüğündeki 24. ve 53. maddeler ile parti üyeleri kategorik olarak işçi ve aydın olarak ikiye ayrılıyor, parti yönetim kurullarında işçi kökenli üyelerin her durumda yüzde elli bir oranında temsil edilmesi şartı getiriliyordu), (Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü, 1962: 20).

Ancak Parti Türk-İş'ten beklediği desteği bulamamış, yapılan çalışmalara rağmen geniş halk kitlelerine sesini duyuramamıştır. Partinin kurucu sendikacı kadrolarının solcu aydınlara mesafeli duruşları vesilesiyle aydınlar da partiye destek sunmamışlardır (Sargın, 2001: 354). Partinin kuruluşunu izleyen yaklaşık bir yıl boyunca istenen düzeyde toplumda ilgi göremediğini fark eden TİP yöneticilerinin başlangıçta işçilere göre daha sol-sosyalist olan aydınların partiye hakim olabileceklerine ilişkin tereddütlerinden sıyrılarak, aydınları partiye çekmek istemişlerdir. Yöneticilerin aydınları partiye çekme girişimlerinin sonucu olarak Mehmet Ali Aybar partiye davet edilerek genel başkanlık teklif edilmiştir.

3.2. Mehmet Ali Aybar'ın Genel Başkanlık Süreci

TİP kurucularının partinin daha geniş kitlelere hitabını sağlamak maksadıyla Mehmet Ali Aybar'a yapılan teklifi kabul ederek genel başkan olan Aybar'ın çağrısı üzerine Behice Boran, Sadun Aren, Nihat Sargın, Şaban Erik, Minnetullah Haydaroğlu, Adnan Cemgil, Nazife Cemgil, Cemal Hakkı Selek, Yunus Koçak, Fethi Naci ve daha birçok aydın TİP'e katıldı. Partinin anayasanın 141. ve 142. maddelerinin değiştirilmesi konusundaki Aybar'ın çalışmaları sonrasında TİP'in komünistlerin eline geçtiğini belirterek 15 Kasım 1962 tarihinde Ahmet Muşlu, Saffet Göksüzoğlu, Hüseyin Uslubaş istifa etmişlerdir. Anayasanın 141. ve 142. maddelerinin değiştirilmesi konusunda 1963'te mecliste senatör olan Niyazi Ağırnaslı ile Esat Çağa'nın Türkiye İşçi Partisi'ne katılımı sonrası mecliste temsil imkânı bulan TİP, mecliste bu maddelerin Anayasa Mahkemesine taşınması için de girişimlere başlayacaktır.

Mehmet Ali Aybar başkan seçildikten sonra parti hızlı bir örgütlenme çalışmalarına girerek seçimlere katılma kriteri olan 15 ilde ve ilçelerinde örgütlenmiş

olma kriterini sağlamaya çalışmıştır. Bu kapsamda doğu ve güney doğuda çok hızlı bir örgütlenmeye girmiştir.⁶ Mehmet Ali Aybar'ın başkanlığıyla canlanan parti yönetimi tarafından yurt içi geziler kapsamında sırasıyla Gaziantep, Diyarbakır, Malatya, Elazığ, Kayseri bu illerden sonra İzmir, Aydın ve Manisa illerine ziyaret düzenlendi. Gidilen illerde il örgütü mevcut ise ve kitle var ise küçük çaplı mitingler ya halkla buluşma şeklinde solanlarda ufak tertipler düzenleniyor, il örgütü mevcut değilse çalışmalar yapılarak il ve ilçe örgütlenmeleri yapılması sağlanıyordu. Bu gezilerin birçoğunda TİP binalarına taşlı sopalı saldırılar yapılarak örgütlenmeleri aşamasında engel çıkarılarak TİP yöneticilerinin halkla buluşması engellenmeye çalışılmıştır. Aybar'ın Kıbrıs konusundaki verdiği demeçlerden ötürü partiye saldırılar artmış ve bu olaylar cereyan ederken Senatör Esat Çağa, Prof. İsmet Sungurbey, Demir Özlü, ve Necla Sungurbey Partiden istifa eden bilindik simalar olmuştur (Aybar, 2014: 188). Ancak bu istifalar TİP'in yükselişine beklenen engeli vermekten uzak kaldı. İstifalara rağmen örgütlenme ve partiye kayıtlar artarak devam edecektir.

Aybar'ın başkan olmasıyla ilk tüzüğün 30. ve 31. maddeleri çerçevesinde yeni bir tüzük hazırlanarak kurucular tarafından 19 Nisan 1962'de kabul edilmiştir. Kabul edilen yeni tüzükteki değişikliklere ilişkin ayrıntılar tüzük değişikliklerinin incelendiği eklerde detaylandırılmıştır.

3.2.1. TİP'in Girdiği İlk Seçim (17 Kasım 1963 Yerel Seçimleri)

Türkiye İşçi Partisinin girdiği ilk seçimler 1963 yerel seçimleri olmuştur. TİP bu yerel seçimlere “kendine oy ver” sloganıyla girmiştir. Parti propagandalarında Anayasanın korunması gerektiği argümanını işlemiştir. TİP bu seçimlerde örgütlendiği 9 ilde (Ankara, Adana, Diyarbakır, Gaziantep, İçel, İzmir, İstanbul, Kocaeli, Kırklareli) ve bu illere bağlı 31 ilçede seçime girmiştir. Seçimlerden 37.900 oy alan parti bu oyların 14.457 oyunu İstanbul'dan almıştır. Etkili hatiplerinin radyolardaki ve mitinglerdeki

⁶ TİP'e bu aşamada destek veren ve parti içinde doğulular diye tabir edilen 3 ayrı Kürt gruptan söz edilebilir. Bu gruplardan ilki Naci Kutlay, Tarık Ziya Ekinci, Kemal Burkay, Mehmet Ali Aslan, Edip Karahan, Tahsin Ekinci, Musa Anter, Canip Yıldırım gibi sosyalistler ikinci grup olarak Barzani yanlısı siyaset yapan Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi (TKDP) yanlısı yahut partisiz olan Abdulkerim Ceylan (Mele Abdulkerim), Sait Elçi, Sait Kırmızıtoprak, Mahmut Okutucu (Mele Mahmut), Hüseyin Musa Sağnıç (Feqi Hüseyin), Osman Aydın, Nazmi Balkaş, Muhterem Biçimli, Fehmi Fırat, Mehdi Bilici, M. Emin Bozarlan, Niyazi Talıcı, Abdurrahman Uçar farklı çevrelerden olan TİP taraftarları ile son olarak özellikle büyük batı şehirlerinde eğitim gören Kürt gençlerdir. Bu Kürt genç öğrenciler 1969 sonrası diğer 68 kuşağı gençlerle birlikte TİP'ten kopacaktır. TİP'ten 1969 yılında ayrılacak olan Kürt gençler Doğu Devrimci Kültür Ocakları (DDKO) çevresinde toplanacaklardır.

propagandalarının bu oyların alınmasında etkili olduğu söylenebilir. Bu seçimde d'hondt nispi temsil sistemi uygulanmış ve diğer yerel seçimlerde (Belediye Başkanlığı, mahalle ve köy muhtarlığı, Köy İhtiyar meclisi ve heyeti) çoğunluk sistemi uygulanmıştır. Ayrıca belediye başkanlığı seçimlerinde ilk defa tek dereceli seçim sistemi uygulanmıştır. Bu seçimler Yüksek Seçim Kurulunun kontrolünde gerçekleştirilmiştir. Bu seçimlerde TİP, Diyarbakır Lice ve Kocaeli Gölcük ilçelerinde Belediye Meclisine birer üye seçtirmeyi başarmıştır. Seçimlerde parti yöneticileri yine de istenen düzeyde başarı sağlanamamasına neden olarak her sandıkta kendi pusulalarını bulunduracak örgütlülüğünün olmamasını göstermişlerdir. Bu seçimlerde birleşik oy pusulası bulunmadığından her sandıkta parti pusulalarının bulundurulması ve muhafaza edilebilmesi ciddi bir örgütlülük gerektirmekteydi.

Prof. Dr. Sadun Aren, Prof. Dr. İsmet Sungurbey, ünlü maliyeci Aslan Başer Kafaoğlu, tarım uzmanı Yahya Kanbolat, istatistikçi Kenan Somer gibi toplumda bilinen simaların partiye üyelik süreçleri 1963 yerel seçimleri sonrasında olmuştur. Ayrıca seçim öncesi ve sonrasında Genel Başkan M. Ali Aybar tarafından yapılan çağrılar neticesinde birçok aydın partiye dahil olmuştur. Ancak bu süreçlerde aşırı derece kuşkucu davranması nedeniyle, hatta kendisine rakip olabileceğini düşünmesi nedeniyle birçok ünlü siyasi ve politik sol aydını partiye bilinçli bir şekilde davet etmeyerek partinin kapılarını bu tarz ünlü isimlere kapattığı eleştirileri yapılmıştı (Varuy, 2010: 100).

3.3. TİP 1. Büyük İzmir Kongresi Süreci (9-10 Şubat 1964)

TİP'in 1964 yılındaki ilk kongresi 9-10 Şubat tarihleri arasında İzmir'de toplanmıştır. Kongre Ankara ve İstanbul'daki sıkıyönetim dolayısıyla 76 kongre delegesinin 52'sinin katılımıyla İzmir'de toplanmıştır. Kongre delegelerini etkileyebilen bilinçli parti üyeleri de kongreye dinleyici olarak katılmışlardır. TİP Genel Yönetim Kurulu üyesi, Türk-İş 1. Bölge Temsilcisi İsmail Topkar mahalli seçimlerde TİP adayı olmayan başka bir kişiyi destekler nitelikteki beyanları dönemin gazetelerine yansımış ve bu yazıları tekzip etmemiştir. Bunun üzerine Merkez Haysiyet Divanının raporuyla ihraç istenmiş ve ihracı kongrenin onayına sunulmuştur. Türk-İş'in farklı iş kollarından gelen kurucu sendikacılar bir sendikacının ihraç talebini hoş karşılamamışlardır. Bunu fark eden yönetim de ihraç talebinde ısrarcı olmayarak gazete beyanlarının kendisi tarafından

verildiğinin sabit olmadığı gerekçesiyle ihracını onaylamamıştır. Kongrenin ikinci gününde Parti Programı büyük bir coşkuyla ayakta alkışlarla kabul edilmiştir. Daha sonra tüzük komisyonunun raporunun tartışılmasına başlanmıştır.

Bu tartışmalarda ilk olarak tüzüğün 10. maddesinin değişiklik taleplerinde iki farklı eğilim ortaya çıkmıştır. Birinci eğilimde olanlar kongre delege sayısının artırılması ve Gençlik Kolları Genel Başkanıyla birlikte illerin gençlik kolları başkanlarının da kongre delegesi yapılması gerektiğini beyan etmişlerdir.

Parti yönetimini elinde bulundurmak ve bu yönetimin elinden çıkmasına vesile olabilecek delege sayısının artırılması ve özellikle gençlik kolları yöneticilerinin delege olması fikrine Mehmet Ali Aybar ve Genel Merkez yöneticileri açıkça karşı çıkarak birden bire delege sayısının 600'e çıkarılmasının partide dalgalanmalara sebebiyet verebileceğini savunmuşlardır. Bu tezlerine delege olma yaş sınırının 21 yaş olduğu oysa gençlik kolları yöneticileri arasında 21 yaşından küçüklerin de olduğunu savunarak gençlik kolları genel başkanı ve il başkanlarının delege olmasının hukuksal olarak engel teşkil ettiğini belirterek delege olmalarına karşı durmuşlardır. Bu husus tüzük değişikliği oylamasında çözümlenmiş ve gençlik kolları başkanlarının kongreye delege olarak katılmaları kabul edilmiştir. Ancak genel merkezce verilen bir önergeyle alınan bu ilk karardan vazgeçilmiştir.

Esas tartışmalar ise Genel Yönetim Kurulu ve Merkez Haysiyet Divanı seçimlerinde yaşanmıştır. Kemal Türkler söz alarak bu seçimlerde tüzüğe uygun olarak seçileceklerin en az yarısının işçi olmasına dikkat edilmesi gerektiği aksi takdirde partinin başına beklenmedik olayların gelebileceği uyarısında bulunmuştur. Kuruculardan aydınlara ve parti yönetimine yapılan bu beklenmedik çıkış tartışmaları arttırmıştır (Varuy, 2010: 106). Bu çıkışın sonucunda genel başkan Aybar, Türkler ile aynı fikirde olduğunu beyan ederek seçimlerin işçiler ve aydınlar olarak yarı yarıya olacak şekilde iki ayrı liste ile seçimlere gidilmesini önermiştir.

Genel yönetim Kurulu ve Merkez Haysiyet Divanı seçimlerinde Behice Boran grubunun ve sendikacıların listesi birleşince seçimi bu ekiplerin listesi kazanmıştır. Genel merkezin kimseyi gücendirmemek adına 61 üye için gösterdiği 138 aday rağbet görmeyince Fethi Naci, Orhan Arslan gibi sosyal demokratlar Aybar'ın desteğine rağmen listelere girememiştir. Seçimler sonuçlanmış Türkiye İşçi Partisinin 1. Büyük kongresindeki Genel Yönetim Kurulu üyeliğine: Mehmet Ali Aybar (Genel Başkan),

Tarık Ziya Ekinci, Cemal Hakkı Selek, Yahya Kanbolat, Şaban Erik, Rahmi Eşsizhan, Esat Çağa, Canip Yıldırım, Mecit Çakır, Kemal Bilbaşar, Yunus Koçak, Sakıp Bulutlu, Osman Sercan, Ahmet Top, Yücel Kıvılcım, Kemal Nebioğlu, İsmet Sungurbey, Sadun Aren, Salih Özkarabay, Şinasi Yeldan, Reşit Güçkiran, Minnetullah Haydaroğlu, Abdulgafur Demir, Moris Gabay, A. Hikmet Karakaya, Yılmaz Halkacı, Kemal Türkler, Rıza Kuas, Kemal Sülker, seçilmişlerdir.

Seçim sonuçlarını olumsuz bulan Aybar;

“Fethi Naci, Orhan Arslan gibi sosyal demokratlar nerededir diye soran, toplumcu ahlakla bağdaştırılmayacak olaylar neticesin imzasız mektuplarla seçimlere tesir edildiğini bunu uygun görmediğini belirtince Behice Boran ağlamaklı bir ses tonuyla büyük kongrenin eleştirilmez diye Aybar’a cevap vermiştir.” (Varuy, 2010: 107).

Boran, Aybar’ın İzmir kongresindeki bu tavrını uzunca bir süre eleştirmiştir. Yirmi ikiler adını alacak muhalefet bloğuyla Aybar uzun süre tartışma yaşamıştır. Bu muhalefet bloğu 28 Şubat 1964 tarihinde tüzüğün 53. maddesinin kongrede yanlış uygulandığını savunarak bir muhtıra kaleme almışlardır. İşçilerin yönetim kurullarının seçilmesine ilişkin olarak “en az yarısının işçiler olması gözetilir, il ve ilçe delegeleri de bu oranlardan ilham alınarak belirlenir” ibarelerinin bir mecburiyet içermediğini ancak bu 53. maddedeki ibarelerden yola çıkılarak sanki bir zorunlulukmuş gibi kongrede zorunlu olarak işletilmesinin yanlış olduğunu belirtmişlerdir. Bundan ötürü Parti yönetiminin Kongrenin seçimlerle ilgili kararlarını iptal ederek tüzüğün 16. maddesi çerçevesinde olağanüstü kongre toplama çağrısı yapılmasını istemişlerdir. Yapılacak bu olağanüstü kongrede de seçimlerin yenilenmesini istemişlerdir (Varuy, 2010: 107).

Aybar yayınladığı bir genelgeyle özetle mesnetsiz ithamlar olduğunu söylediği muhtıra içeriğini imzalayanlarla köprüleri atmadan partide çalışmaya devam etmeye çalışmıştır. 30 Mart 1964 tarihinde bir grup muhalif, parti yönetiminin genelgesinde belirttiği aydınların ve işçilerin ayrı birer sınıf veya zümre olduğu şeklindeki ibareleri eleştirmişlerdir. Muhalifler üretim araçlarına sahip olmayan aydınların da birer işçi sayılması gerektiğini savunmuşlardır. Bundan ötürü kongrede gidilen ikili sandık uygulamasının aydın ve işçilerin ayırımına yol açtığı ve bunun parti program ve tüzüğüyle bağdaşmadığını belirterek Aybar’ın genelgesine cevap veren bir yazı kaleme almışlardır. Bu yazı üzerine Aybar ve parti yönetimi iki gruba ayrılan ve eleştirilerini sürdüren blokla yollarını ayırmaya yönelmiş ve muhaliflerin diğer bloğunu oluşturan

Behice Boran ve arkadaşlarıyla ilişki kurarak partide aktif çalışmalarına teşvik edecek eylemlere girmiştir. Bu girişimler sonuç vermiş Boran 1967 ve sonrasındaki Emek Grubunun partide etkinliğini hissettireceği tarihe kadar Aybar'la ortak hareket etmiştir.

3.4. TİP'te Birinci Tasfiye Hareketi

1. Kongre sonrası parti yönetiminin Behice Boran'ı da yanına almasından sonra kendi arasında ikiye bölünen muhaliflerden, hala muhalefete devam eden Prof. Dr. İsmet Sungurbey, Ali Yaşar, Fethi Naci, Doğan Özgüden, ve Turgut Kazan gibi isimlerin oluşturduğu muhalif kanadın parti çıkarlarını zedeleyen davranışlar içerisinde olduğu ve bunlarla alakalı menfi karar almak maksadıyla 10 Mayıs 1964 tarihinde Bursa'da Genel Yönetim Kuruluna toplantı çağrısı yapılmıştır. Bu toplantıda 30 Mart 1964 tarihinde Aybar'ın genelgesine karşı kaleme alınan eleştiri yazısında imzası bulunan 9 üyenin kesin ihraç istemiyle Haysiyet Divanına sevkine karar verilmiştir. Bu karar sonrası ihracı istenen bazı üyeler istifa etmiş bazı üyeler ihraç edilmiştir. Partide meydana gelen bu ilk tasfiye hareketi Behice Boran ve çevresinin zaferiyle sonuçlanmıştır. Böylelikle kongre öncesi tek sandık kurulmasını savunan Aybar ve yönetim, işçi sendikacılarının talepleri ve Kemal Türkler'in tüzüğün 53. maddesi gereği seçilecek üyelerin en az yarısının işçilerden seçilmemesinin parti için iyi sonuçlar doğurmayacağı çıkışıyla başlayan tartışma neticesinde ikili sandık uygulamasına geçilmiştir. Bir sandık emeğini satan üretim araçlarına sahip olmayan işçi ve sendikacılara ayrılırken diğer sandık ise işçi olmayanlara ayrılmıştır. Daha sonra bazı aydınların listeye girememesi üzerine gidilen bu ikili sandık uygulamasını kendisi de eleştiren Aybar bu uygulamayı eleştirince Behice Boranın eleştirilerine maruz kalmıştır. Aybar gibi ikili sandığı eleştiren ve seçimler sonuçlanınca da bu eleştirilerini sürdüren muhalif grup ikili sandık uygulamasında Behice Boranın savunduğu teze dönen Aybar, muhalefeti sürdüren muhaliflerden dokuzunu tasfiye ederek Behice Boran'ın elini güçlendirmiştir.

3.5. Cumhuriyet Senatosu Seçimleri (7 Haziran 1964)

Aybar'ın başkanlığında ikinci kuruluş dönemi olarak adlandırılan süreçte girilen bu ilk seçim 1964 yılındaki Cumhuriyet Senatosu seçimleri olmuştur. Bu seçimlerin arifesinde TİP 16 ilde örgütlenmişti. Yüksek Seçim Kurulu, 1 Nisan 1964 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan kararı ile TİP'in seçimlere giremeyeceğine karar vermiştir. Partinin bütün çabalarına rağmen bu karar TİP'in seçimlere girmesine mani olmuştur. Bu durumdan

ötürü Genel Başkan Aybar'ın İstanbul'dan bağımsız aday gösterilmeye çalışılmış, ancak İstanbul İl Seçim Kurulu daha önceki cumhurbaşkanına hakaret ve Hükümeti tahkir suçundan aldığı mahkûmiyeti gerekçe göstermiş ve adaylığını kabul etmeyerek Aybar'ın bağımsız adaylığını da engellemiştir.

3.6. TİP'te İkinci Tasfiye Hareketi

Genel başkan Aybar, Ağırnaslı'nın Parti genel merkezinin Ankara'ya alınması önerilerine başta çok tepki vermemiş, temkinli yaklaşmıştır. Ancak 1964 seçimlerinde bağımsız adaylığı İstanbul İl Seçim Kurulunca engellenince Ankara İl Yönetim Kurulu Başkanı da olan senatör Ağırnaslı'nın parti genel merkezinin Ankara'ya taşınması fikrini kendisini ekarte ederek yerine geçme fikri olabileceğini düşünerek buna karşı çıkmıştır (Varuy, 2010: 120-121). Aybar, Ağırnaslı'nın partinin başına geçme fikrine sahip olabileceğini düşündüğü için 7 Ocak 1964 Ağırnaslı'nın parti adına yapacağı konuşmalardan önce parti genel merkezinin görüşünün alınması zorunluluğu getirilmiştir. Ancak getirilen bu zorunluluğa Ağırnaslı uyma icabı görmeyerek birçok görüşme gerçekleştirmiş ve yurt dışı seyahatinde bulunmuştur. Yurtdışında yaptığı temaslara ilişkin Parti yönetimine bilgi vermemiştir. Bunu gerekçe gösteren parti genel merkezi 27 Aralık 1964 tarihinde yayınladığı genelgeyle Ağırnaslı'nın parti yönetiminde habersiz yaptığı fiil ve eylemler sıralanmıştır. Partinin getirmiş olduğu zorunluluk ilkesine uymayan seyahat ve konuşmalarının ne öncesinde nede sonrasında parti yönetiminden izin almadığı ve bilgilendirme girişiminde bulunmadığı belirtilmiştir. Bu genelge sonrası Genel Merkezden Ankara'ya giden heyet Ankara'da Ağırnaslı'nın istifa dilekçesini almıştır. İstifa sonrası verdiği demeçte sahiplerin sesi olmadığını bundan ötürü her konuşma öncesi genel merkezden icazet istemediğini belirterek partide bazı ihtilafların olduğunu bundan ötürü istifa ettiğini ancak partisinin yine de TİP olduğunu ve bundan sonra da parti için çalışacağını beyan etmiştir (Akşam, 30 Aralık 1964: 2).

3.7. 1965 Milletvekilliği Genel Seçimleri

Seçim kanununda 1965 yılında TİP'in seçimlerdeki başarısını etkileyen iki temel değişiklik yapılmıştır. Bunlar birleşik oy pusulasının kullanılması ve Milli Bakiye Sisteminin kabul edilmesidir. Bu genel seçimlerde aydın ve sosyalist çevrelerde TİP'e ciddi bir destek sunmuş bütünleşmiş bir yönetim ve etkili propaganda sayesinde

katıldığı ilk genel seçim olan 1965 milletvekilliği seçimlerinden 15 vekil çıkarmayı başarmıştır. TİP'in temsil gücünü doruğa çıkardığı yıl 1965 seçimleri sonrası olmuştur. İlk kuruluş sonrası kurucu kadrolar seçimlere girme kriteri olan, ilk genel kurul toplantısının gerçekleştirilmiş olması ve seçim tarihinden itibaren 6 ay öncesinde partinin en az 15 il ve ilçelerinde örgütlenmiş olması şartını sağlayamamaları nedeniyle partiyi seçimlere sokamamışlardır. Aybar'ın başkanlığı döneminde bu örgütlenmeye özen gösterilerek partinin seçimlere girebilmesi için örgütlenme çalışmalarına ağırlık verilmiş partinin seçimlere girmesi sağlanabilmiştir. Bu örgütlenme çalışmalarının sonucunda İçişleri Bakanlığı 30 Eylül 1964 tarihinde TİP seçim için gerekli 15 ildeki örgütlenmesini kabul ederek 1965 seçimlerine girebileceğini ilan etmiştir.

Bu gelişmeler sonrası seçim çalışmalarına başlayan TİP ülke çapındaki toplantılarında defaatle saldırılara maruz kalmıştır. Fiziki saldırıların yanı sıra TİP'in seçimlere alınması yönündeki kararların iptali için diğer partilerce özellikle Adalet Partililerce hukuksal girişimler ilgili mercilere yapılmıştır. 1965 Nisanında Zonguldak işçilerinin yaptığı maaşların arttırılmasına ilişkin bir eylemde Türk-İş Başkanı S. Demirsoy ile Türk-İş Genel Sekreteri H. Tunç işçilerle temasa geçen TİP Genel Sekreteri Rıza Kuas'ın işçileri orduya karşı kışkırttığı iddiasında bulunmuşlardır. Bu iddialar Kuas tarafından şiddetle reddedilmiştir.

4 Temmuz 1965 tarihindeki Bursa'da meydana gelen saldırılarda TİP genel sekreteri Cemal Hakkı Selek dahil birçok partili ağır şekilde yaralanmıştır. Merkez Yürütme Kurulu üyelerinden Adnan Cemgil'in çenesi kırılmıştır. Saldırılar hakkında Yön dergisi ayrıntılı bilgiler vererek saldırı girişiminin planlı olduğunu ima etmiştir. (Selçuk, 1965: 3). Bursa saldırılarına gelen tepkilerin artması neticesinde Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel olayları yapan Komünizmle Mücadele Derneğinin Fahri Başkanlığından istifa ettiğini bildirmiştir. 1965 yılında TİP'e âdeta seri şekilde saldırılar gerçekleştirilmiştir. TİP yönetiminin 9 Mayıs 1965 Ankara toplantısındaki seçimlere kadar TİP'e saldırıların devam edebileceği düşüncesi doğru çıkmıştır. Yönetim bu toplantıda devam edecek olan saldırılara ihtiyatlı bir atılganlık sergilenmesi yönündeki kararı çerçevesinden saldırıları savuşturmayı başarmış ve partiyi seçime taşımıştır. Bu saldırılardan ötürü Aydın, Adana, Kırıkkale, Konya, il kongreleri ve birkaç ilçe kongresinden Parti Genel Merkezi çekilmiştir. Hatta 12 Temmuz 1965 yılında gerçekleştirilen Merkez Yönetim Kurulu toplantısında saldırıların amacının TİP'in

seçim dışı bırakmak olduğu tespiti yapılarak, buna mahal verilmemesi ve bu sonucu doğurabilecek olayların önüne geçebilmek maksadıyla il ve ilçe kongrelerinin yapılmaması, parti teşkilatlarınca yapılan bildiri, demeç ve beyannamelerin durdurulması kararı alınmıştır. Ancak bu girişimler Adalet Partisinin TİP'in seçimlere katılımını engellemek için defaatle yaptığı Yüksek Seçim Kurulu nezdindeki girişimlerinin durmasına engel olamamıştır.

TİP'in seçim sloganlarından biri olan “nasırlı eller meclise” sloganı seçilebilecek bölgelerden gösterilen 51 adaydan yaklaşık %20 si yani 6 adayın işçi ve 6 adayın da sendikacı olmasının yanında geriye kalan 38 adayın diğer mesleklerden oluşu ve adayların belirlenmesinde adayların çoğunun milli bakiye sistemi, partiler yasası ve seçim kanunları çerçevesinde parti yönetimince belirleme imkânı verilmiştir. Parti yönetiminin bu aday listelerinde işçi oranlarının % 20'lerin üstüne çıkamamış olması “pamuk eller meclise” söylemiyle eleştirilmiştir (Varuy, 2010: 39).

TİP 1965 seçimlerinde geçerli oyların % 3,3'ü olan 276.101 oy alarak 14 milletvekili ve bağımsız olarak seçildikten sonra TİP'e katılan Çetin Altan ile birlikte 15 milletvekili olarak % 3,34 oranında mecliste temsiliyet hakkı elde etmiştir (Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 1965 Seçim Sonuçları Raporu, 1966).

3.8. 1966 Cumhuriyet Senatosu Seçimleri

TİP bu seçimlere meşruiyetini kanıtlamış mecliste temsiliyeti olan politik güce sahip ve bunu gün geçtikçe arttıran bir parti olarak girmiştir. Senato seçimlerinde Kocaeli'nden Fatma Hikmet İsmen Senatör olarak seçilmiştir.

Tablo 1.

1961-1969 Tarihleri Arası Yapılan Cumhuriyet Senatosu Seçimi ve Sonuçları. (Seçim Sonuçları.com, 2017, Parag.1)

Seçim Tarihi	Senatör Sayısı	Seçim Sonuçları
15.10.1961 Cumhuriyet Senatosu Seçimleri	150	AP: 71 CHP: 36 YTP: 27 CKMP: 16
07.06.1964 Cumhuriyet Senatosu Kısmi C Grubu Üyelerinin Seçimleri	51	AP: 31 CHP: 19 Bağımsız: 1
05.06.1966 Cumhuriyet Senatosu B Grubu Üyelerinin Seçimleri	52	AP: 35 CHP: 13 YTP: 1 TİP: 1

02.06.1968
Cumhuriyet Senatosu A Grubu Üyelerinin
Seçimleri

53

MP: 1
CKMP: 1
AP: 38
CHP: 13
CGP: 1
MP: 1

Bu seçim sonuçları ve istatistikleri TİP açısından incelendiğinde seçime katılımın iktidarın değişeceği düşüncesinin oluşmamasının da etkisiyle düşük olmuştur. Partinin en çok oy aldığı İstanbul seçim çevresindeki oy dağılımları il ve ilçe bazında incelendiğinde 1965 seçim sonuçlarıyla ciddi bir paralellik mevcuttur. Bu durum TİP oylarının bir sonraki seçimlerde oylarının artacağı kanaatini zayıflatmıştır. İlçelerin nüfusları ve ikamet edenlerin eğitim durumları ve ikamet eden işçi sayıları analiz edilerek yapılan incelemede işçilerin yoğunlukta olduğu ilçelerden beklenin aksine en çok oy alınmamış bunun yerine eğitim seviyesi yüksek olan ve işçilerin daha az ikamet ettiği bilinen ilçelerden alınan oylar daha yüksek çıkmıştır. Buda TİP'in işçiler yerine aydınlardan daha çok destek gördüğü şeklinde yorumlanmıştır (Varuy, 2010: 164). Ayrıca İstanbul endeksli yapılan incelemede belediye sınırlarında alınan oy oranlarının kırsal bölgelerdeki oranlardan yüksek olduğu dolayısıyla şehirli diye tabir edilebilecek seçmenin köylüden daha fazla TİP'i desteklediği sonuçlarını doğurmuştur.

3.9. TİP 2. Büyük Malatya Kongresi Süreci (20-24 Kasım 1966)

1965 Genel Seçim ve 1966 Senato Seçimlerinde partinin kazandığı temsiliyetlerle güçlenen ve aynı zamanda çoğu milletvekili olan parti yönetimi parti genel merkezine yapılan muhalefetin güçlenerek bir blok oluşmasını engellemek amacıyla tasfiye hazırlıkları yapmıştır. Bunu kongre öncesi yapılan Merkez Yürütme Kurulu toplantılarındaki raporlardan anlamak mümkündür. Kongre öncesinde TİP yönetimine parti içi ve parti dışı olarak iki ayrı muhalefet cephesi mevcuttur. Parti dışı yapılan muhalefet daha çok teorik temelde olup Yön dergisi ve çevresince Doğan Avcıoğlu'nun önderliğinde yapılmıştır. Parti içi muhalefet ise teorik tartışma yerine partinin pratikleri ve yönetim zihniyetleri üzerine Şişli grubu olarak adlandırılan başını Şişli İlçe örgütü yöneticilerinin çektiği bir muhalefet grubudur.

Yön çevresi, TİP yönetimini ülkenin gelişme düzeyini yanlış hesaplayarak "işçi sınıfının öncülüğü" tezini savunmalarını eleştirmiştir. Yön çevresi TİP'in İkinci Milli Kurtuluş Savaşı'nı, sosyalist mücadele aşaması olarak tariflemesinin, antiemperyalizmle

yürütülen mücadeleye katkı sunmayarak, millici güçlerin güç birliğini zorlaştırdığı ve bu güçler arasında fikri bölünmeye yol açtığını savunmuşlardır. Doğan Avcıoğlu, TİP'in işçi sınıfından söz etmesini, "dogmatik bir tavır" olarak nitelendirmiştir. TİP'in bu tavrıyla aydınların, gençliğin ve statükoya karşı olan diğer kuvvetlerin, sosyalist hareketteki gücünü küçümsediği eleştirisi yapılmıştır. Ayrıca Avcıoğlu, TİP'in parti programının, "İngiliz İşçi Partisi'nin ve Fransız Sosyalist Partisi'nin programlarından bir hayli geride" olmakla da eleştirmiştir (Şener, 2006: 108).

Görüldüğü gibi, anayasa temelinde sağlanmış olan ."geniş cephe", gene anayasa tarafından belirlenmiş sınırlar içinde bir bölünmeyi de içinde barındırıyordu. Ancak bu araştırmayı yapacak kavramsal araçların ve teorinin yoksunluğu Marksist klasiklerle giderilebilirdi. Bundan ötürü Marksist klasiklerin okuması gerekiyordu (Satlıgan, t.y.: 57-61). Böylece devrimin ya da sosyalist ilerlemenin "aşağıdan mı, yukarıdan mı" tartışması, yanlış varsayımlardan kaynaklı Marksist klasiklerin çevirilerinin yapılarak, muazzam bir işahla okunması dönemini beraberinde getirmiştir.

Bu, teori ve pratik araştırmalar ve strateji belirleme çabaları bilimsel araştırmalarla desteklenmektense genellikle belli ön kabulleri kanıtlamaya yönelik yapıldığından, bilimsel değeri son derece sınırlı kalmıştır. Klasiklerin çevrilme ve tanınmasının çok sınırlı olduğu, TİP ve Yön çevresi arasında cereyan eden tartışmalar, partideki Marksizm Öncesi dönem olarak tariflenebilecek süreç boyunca 1967-68'e kadar sürmüştür. TİP'in, gerçekte işçi sınıfı öncülüğü kavramından anladığı, partinin yönetim kademelerindeki kadroların yarısının işçi kökenli olması noktasında bile korkak ve çekingen davranmasına yol açacak kadar geriydi. Sosyalizm denilince de, Avcıoğlu'nun haklı olarak belirttiği gibi, Avrupalı sosyal demokratların bile gerisine kalan bir reformculuktan ötesi görünmüyordu.

Parti yönetimi Yön dergisinde yapılan teorik tartışmaların ana kaynağını teşkil eden devrimin hangi güçlerle gerçekleşmesi tartışmasının direkt olarak tarafı olmayı reddetmiş ve bu tartışmalara Dönüşüm Dergisi üzerinden cevaplar vermeyi yeğlemiştir. 22-23 Ekim 1966 tarihindeki İstanbul İl Kongresindeki olaylar ve tartışmalar gelişen muhalefet bloğu il parti yönetimi arasında artan gerginliğin işaretlerini vermiştir. Malatya'da düzenlenecek kongredeki tartışma ve tasfiyelerin fitilleri bu il kongresinde cereyan etmiştir. Şişli gurubuyla beraber hareket ederek etkinliğin arttıran Beyoğlu ve Fatih ilçe yönetimleri ile ayrı bir muhalefet kanadını oluşturan İstanbul İl Başkanı

Şaban Yıldız genel merkezin yetkilerinin kısılması yönünde çalışmalar yaparak İstanbul il örgütünden büyük kongreye katılacak delegeleri bu yönde etkileme arayışına girmiş ve diğer muhalif ilçe örgütleriyle birlikte bir taslak tüzük çalışmalarına girişmiştir. Bu girişimleri dikkatle izleyen parti yönetimi muhalefet bloğunun oluşumunu engellemek veya gücünü kırmak için Beyoğlu örgütünden 17 kişiyi ki aralarında 3 Büyük kongre delegesi mevcuttur, ihraç istemiyle Merkez Haysiyet Divanına sevk etmiştir. Divandaki tartışmalar neticesinde birçoğu hakkında takipsizlik verilmiş bir kaç hakkında da daha derin tahkikat yapılması kararı çıkınca muhalefet bloğu güç kazanmıştır. Bu karar sonucu, tartışmaların büyük kongrede de yapılacağı anlaşılınca yönetim, kongre öncesi tedbirler almaya yönelmiştir.

İl kongrelerindeki tüzük değişikliği için açılan müzakerelerin tehlikesini sezen parti yönetimi Genel Sekreter Selek imzasıyla 11 Ekim 1966 tarihli genelgeyle il ve ilçe kongrelerinde tüzük değişikliği için müzakereler açılmasını yasaklamıştır. Bu genelge üzerine muhaliflerle aynı blokta yer almaktan çekinen İstanbul il yönetimi il kongrelerinde tüzüğün tartışılmasını doğru bulmadığını açıklamak zorunda kalarak muhalefetin bir bloğunu parti yönetimi kongre öncesi parçalamıştır.

20-24 Kasım 1966 tarihindeki Malatya kongresinde kongre başkanlığına Parti merkezi Sadun Aren'i aday göstermiş Aren'e karşı muhalifler de Trabzon'dan gelen Ümrân Baran'ı aday göstermişlerdir. Bu pek bilinmeyen adaya karşı Aren ancak birkaç oy farkla başkanlığı kazanınca parti yönetimi dehşete düşmüştür.

Büyük kongre öncesi değiştirilen ve yasalaşan Siyasi Partiler Kanunu hükümleri ile TİP tüzüğünün çelişmesi sonucu tüzük değişikliği zarureti doğmuştur. Bu zaruretin iki çözümü mevcuttur. İlki tüzük gereğince acil toplantı çağrısının yapılarak değişikliğin kongrede yapılması veya Siyasi Partiler Kanununun geçici maddesinin verdiği yetkiyle Parti Genel Yönetim Kuruluna verdiği yetkiyle tüzüğün kanuna uydurulması için gerekli değişikliklerin yapılması. Bu yoldan ikincisi devreye sokularak Merkez Yürütme Kurulunun 5 Şubat 1966 tarihli oturumunda kabul ettiği değişiklikler tüzüğe girmiştir.

Parti içinde artan muhalefet vesilesiyle Behice Boran'ı da yanına alarak birlikte hareket etmeyi tercih eden Aybar İzmir kongresinde savunduğu büyük kongrelere dar delegasyonla katılımın sağlanması fikrinden vazgeçerek katılımı arttıran bir tüzük değişikliğini tüzüğe koymuştur. Yapılan değişiklikle 1000 üye için bir delege yerine

500 üye için bir delege formülü tercih edilmiştir. Devam eden muhalefet hareketlerinden parti içi muhalefet, TİP'e eleştirilerini parti içinde demokratik uygulamaların giderek azaldığı ve parti yönetiminin partiyi meclise hapsederek etkili bir muhalif faaliyette bulunmadığı yönünde yoğunlaştırırken, parti dışı muhalefet ise Mihri Belli ve Erdoğan Başar öncülüğünde Yön dergisindeki teorik tartışmalarla sürdürülmüştür.

Ayrıca TİP ile Milli Demokratik Devrim tezini savunanlar arasında tartışma ve mücadele yaşanmıştır. 1968'de tam manasıyla şekillenen MDD'cilik, 1960'lar sonrasındaki solun Marksizm aşamasının ifadesidir. İlk olarak 1940'lı yılların eski tüfek solculardan, örneğin M. Belli ile daha sonra ise Ekim Devrimi kuşağından Dr. Hikmet Kıvılcımlı, ile bir rezonans kurulmuştur. MDD'cilik, sınıfsal olarak, TİP'in burjuva sosyalizmine karşı bir küçük burjuva sosyalizminin de ifadesidir. MDD'cilere göre TİP ve Yön arasındaki tartışmada problemin ortaya koyuluş yöntemi yanlıştı. MDD'cilere göre Türkiye elbette gelişmiş bir kapitalist ülke değildi ve önünde demokratik devrim görevleri vardı. Sorun işçi sınıfının bu aşamada kimlerle ittifak yapabileceği idi. İşçi sınıfı bu aşamada demokratik bir programa sahip sınıf ve tabakalarla ittifak yapmak zorundaydı. TİP bu aşamada ittifak yapabileceği ve yapması gereken güçleri, günün görevlerini atlayan "Sosyalist Türkiye" sloganıyla karşıya itiyor ve işçi sınıfını tecrit ediyordu. Sorunun bu tarz koyuluşuyla, MDD kelimenin gerçek anlamında bir program ve strateji tartışması başlatmış ve yürütmüş oluyordu. MDD'cilik 1968'de başlayan öğrenci hareketinin yükselişi üzerinde yığınsallaştı ve bir iki yıl içinde, bugün Türkiye sosyalist hareketinde görülen bütün temel akımlar MDD'ciler arasındaki bölünmelerden çıktı (Küçükaydın, 2013: 57-71).

Aybar Milli Demokratik Devrim (MDD) tezlerini savunanların, kısa yoldan sosyalizme ulaşmak fikirlerini, savunulanan aksine süreci kısaltmayıp süreci uzattığını, 21 Ağustos 1966 tarihindeki Bakırköy İlçe kongresinde olduğu gibi birçok vesileyle söyleyerek MDD tezlerine karşı durmuştur.

3.10. TİP 1. Olağanüstü Kongre Süreci (10 Eylül 1966)

Genel merkez yaklaşan 2. Büyük kongre öncesinde muhalefetin etkisini kırmaya yönelik bazı tedbirler almıştır. Bunlardan ilki büyük kongrenin daha büyük bir delegasyonla yapılması için tüzüğün 10. maddesinde yapılması planlanan tüzük

değişikliği için 10 Eylül 1966 tarihinde büyük kongreyi olağanüstü olarak Ankara İl Merkezinde toplantıya çağırmıştır. Olağanüstü kongrede tüzüğün 10. maddesindeki değişiklik talebi görüşülmüş ve kabul edilmiştir. tüzüğün 10. maddesi;

Büyük Kongre partinin en yüksek organıdır. Kararları ilân olunur. Büyük Kongre seçilmiş ve tabii delegelerden kurulur;

a) Seçilmiş delegeler İl Kongrelerce seçilir. İl Kongrelerce seçilecek delegelerin sayısı şöyle hesaplanır;

Kongresini yapan ile kayıtlı ve kimlik kartım onaylatmış ilk (500) e kadar üye sayısı için (4), sonra gelen her (200) e kadar üye sayısı için de (1) er delege o ile kayıtlı üyeler arasından seçilir. Şu kadar ki, ilk (4) delege dışında, üye sayısı ne olursa olsun, bir ilin çıkaracağı delege sayısı o ilin çıkardığı Milletvekili sayısını aşamaz. İlçe teşkilâtı bulunup ta henüz il Merkezi açılmamış İllerde;

1 - Tek ilçe mevcutsa ili temsilen kendi kongresinde,

2- Birden fazla ilçe mevcutsa, ilçe kongrelerinde seçilen il delegeleri Genel Merkez temsilcisinin çağrısı ile aralarında il kongresi mahiyetinde toplanarak, yukarıda yazılı oranlar içinde Büyük Kongre delegelerini seçerler.

b) Tabii delegeler: Genel Başkan, Genel Yönetim Kurulu üyeleri. Merkez Haysiyet Divanı üyeleri, parti üyesi bakanlar, milletvekilleri ve senatörlerdir. Taşdıkları sıfat dolayısıyla Büyük Kongrenin tabii delegesi olan üyelerin, ayrıca il kongrelerce delege olarak seçilmeleri caiz değildir.

(Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü, 1967: 9) şeklinde değiştirilmiştir. Alınan ikinci tedbir ise muhalefet kanadının yoğun olduğu İstanbul ve Ankara'nın dışında, Malatya'da toplanmasına karar verilmesidir. Büyük Kongrenin toplanması için yapılan 2-3 Temmuz 1966 tarihindeki Genel Yönetim Kurulu Toplantılarından Büyük kongrenin toplanabileceği bir mekânın ayarlanabilmesi durumunda 27-30 Ekim tarihleri arasında İstanbul'da aksi takdirde Ankara'da toplanmasını kararlaştırmıştır. Bu karara karşın Genel Sekreterlik kongre için yaptığı çağrıyı Malatya Renkli Sinema Salonu için yapmış ve kongre 20-24 Kasım 1966 tarihlerinde 49 ilden 196 delegenin katılımıyla bu sinema salonunda toplanmasını sağlamıştır. Sonuç olarak da kongre öncesi muhaliflere yönelik ihraçların da etkisiyle kongre parti yönetiminin lehine sonuçlanmıştır.

3.11. TİP'te Üçüncü Tasfiye Hareketi

Malatya kongresinde muhalefet gurubunun etkinliğini fark eden Parti Yönetimi kurduğu bir tahkikat komisyonuyla muhalifleri tespate yönelmiştir. Öncelikle İstanbul il örgütünden büyük kongreye katılım sağlayan 25 delegeye 72 soruluk bir metinle tahkikat yapılmıştır. Tahkikat sonucun Merkez Yürütme Kurulu listeyi sınırlı tutarak hizibin başı olarak düşündüğü 13 kişiyi ihraç istemiyle Merkez Haysiyet Divanına gönderme kararı almıştır. Merkez Yönetimi, Genel Yönetim Kuruluna teklifin yapılması ve ihraç sevki kararı verecek olan Genel Yönetim Kurulu kararlarında sonuç alamama

endişeleri vesilesiyle ilke kararı almıştır. Karar gereğince sevk işlemleri için olumsuz tavır takınıp sevki engelleyecek oy verenlerin Merkez Yönetim Kurulundan istifa edilmiş sayılacağı yönünde ilke kararı alınmıştır. Bu endişelere karşı 36 üyeli kuruldan 35 Merkez Yönetim Kurulu üyesi sevk yönünde karar vermiştir.

On üçlerin tahliyesi olarak bilinen 13 kişiden 11'i Ankara Haysiyet Divanınca ihraç edildikten kısa bir süre sonra 10 kişi daha partiden ihraç edilmiştir. Devamında cereyan eden olaylarda İstanbul il örgütünden 76 partili TİP Genel Merkezine mektup yazarak ihraç işlemlerinde genel başkanın haysiyet divanı üyelerine telkinde bulunup bulunmadığı hatta genel başkanlıktan istifa ederek partiden ayrılacağı tehdidini savurup savurmadığı yönünde sorular yöneltilmişlerdir. Mektubu yazan bu 76 partili de derhal ihraç istemiyle Merkez Haysiyet Divanına sevk edilerek Divan kararıyla ihraç edilmişlerdir (Çelenk, 2003: 75).

22 Ekim 1967 tarihinde yapılan Şişli ilçe kongresini muhalifler kazanınca genel merkez ilçe kongresini bütün kararlarıyla birlikte iptal ederek ilçe yönetimini görevden el çektirmiş ve parti ilçe yönetimini, başkanlığını Kemal Türkler'in yapacağı 3 kişilik bir heyete devretmiştir. Aybar muhaliflerle yaptığı mücadeleye sendikacıları da yanına alarak mücadele etmeye devam etmiştir. İstanbul İl Kongresi hazırlıkları yapılırken kongre çağrısı 12 Kasım 1967 tarihi için yapılmıştır. Parti genel merkezi İstanbul İl kongresinde Kemal Türkler'in İl başkanlığı için mücadele etmiş ancak yaklaşan kongrede bunu başaramayacağı düşüncesine kapılınca kongreyi erteleme kararı alınmasını sağlamıştır. Ertelenen kongre 7 Ocak 1968 tarihinde yapılmıştır (Varuy, 2010: 193). Bu kongrede Aybar tarafından teklif edilerek uygulanan tek bir listenin çıkarılması ve listenin altına çizgi çekilerek aday olmak isteyenlerin çizginin altına isimlerini yazdırması yöntemi uygulanmıştır. Ancak buna rağmen listede çizginin üstünde kalan 3 isim olan Şaban Yıldız, Kemal Türkler ve Talat Kılıç listeye ancak yedek üye olarak girebilmişlerdir. İl Başkanı ise Şinasi Kaya olmuştur. Şinasi Kaya'nın başkanlığında İstanbul İl Örgütü kendisinden önce işlemleri yapılarak intikal eden 31 kişinin ve kendi yönetimi süresinde de 39 kişinin ihraç işlemlerini yaparak toplamda 70 kişinin ihraç işlemlerini yapmıştır. Parti yönetimi il ilçe kararları Haysiyet Divan kararları ve çeşitli yöntemlerle Şişli grubunu dağıtmayı başarmıştır. Bu grup içindeki etkin kişiler MDD'cilerle işbirliğine giderek bu cephede parti yönetimine eleştirilerini sürdürme cihetine girmişlerdir.

3.12. İl Genel Meclisi, Belediye Meclisi, Kısmi Cumhuriyet Senatosu ve Milletvekilliği Ara Seçimleri (1968 Seçimleri)

Milli Bakiye Sistemi Adalet Partisinin çabalarıyla kaldırılınca seçimlerden en azından 1 Milletvekili seçtirmek isteyen TİP yönetimi İhsan Sırlıoğlu (Aşık İhsani) açıkça İstanbul İl Yönetimine önermiştir. Yapılan ön seçimi birkaç oy farkla kazanan Sırlıoğlu seçimlerde milletvekili seçilememiştir.

Yapılan seçimde sonuçlar açıklanmış TİP milletvekili ve senatör seçtirmemiştir. İstanbul İl genel meclisine 3, belediye meclisine 4 birkaç yerel yönetimde üyelik elde etmiştir. Yüksek Seçim Kurulu Adalet Partisinin İstanbul oylarını iptal etmesi üzerine İl Genel Meclisinde 14, İstanbul Belediye Meclisinde 15 toplamda da 44 üye elde edebilmiştir. Parti milletvekili ve senatör seçtirmese de senatör seçimleri için katıldığı 24 ilde de kullanılan geçerli oyların % 4,7'sini milletvekilliği ara seçimlerinde ise katıldığı 5 ilde geçerli oyların % 6,44'ünün almıştır (Varuy, 2010: 198). Bu sonuçlar değerlendirildiğinde D'Hont kuralının uygulanacağı 1969 milletvekili genel seçimlerinde sadece, TİP'in diğer illere oranla oylarının yüksek olduğu İstanbul'dan en fazla 2 milletvekili çıkarabileceği sonucuna varılmıştır. Seçim sonuçlarının partide gelecek için yarattığı bu karamsarlık MDD'ciler ve diğer muhaliflerin partiden tasfiye edilmiş olması, Aybar'ın uluslararası sosyalist kişi ve partilerle ilişkilerinin giderek artması gibi nedenlerin de etkisiyle, Sadun Aren ve Behice Boran'nın Aybar'a karşı bayrak açmakta pasif davrandıkları görülmektedir. Özellikle Aybar'ın uluslararası mahkeme nezdinde kazandığı ilgi ve partiden yaptığı ihraçlarla parti içinde zayıflayan muhalefetin etkisiyle yönetimdeki gücünü arttırmıştır.

Parti dışındaki gençlik hareketleri 1969 seçimleri yaklaşırken, MDD tezlerine doğru kaymaya devam etmiştir. Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) yönetimini, TİP'li gençler kazanamamış Genel başkanlığa Yusuf Küpeli gelmiştir. 1968 yazı çok hareketli geçmiştir. İstanbul'a gelen Amerika Birleşik Devletleri 6. Filosunun askerlerinin karaya çıkmaması için gösteriler düzenlenmiştir. Emniyet güçlerinin öğrenci yurduna yaptığı baskında TİP'li ve FKF üyesi Vedat Demircioğlu hayatını kaybetmiştir. Buna benzer birçok olay vuku bulmuştur. Gelişen bu olaylar karşısında Aybar partililere parti kapatılır uyarısıyla olaylara dahil olmamaları uyarılarını yapmıştır. Gençlik partinin bu pasif tavrı karşısında giderek MDD tezlerine yönelmiştir. TİP'li gençlik dâhil giderek Aybar'a yaptığı eleştirilerin dozunu arttırmıştır (Varuy, 2010: 202-203). Bu

olayların iki sonucu olmuştur. İlki Aren-Boran muhalefetesinin artmaya başlaması ikincisi ise Aybar'ın yanında gençliğin yer almamaya başlaması. Aybar'ın partinin Çankaya ilçe kongresinde “Bütün insanlık tarihi hürriyet mücadelesinin tarihidir” sözlerini sarf edince Ankara il yönetimi “Bütün insanlık tarihi sınıf mücadelesinin tarihidir” pankartını asmıştır. Bu vesileyle Ankara il örgütünü de kaybeden Aybar 1968 yılının başlarında artan karizması örgüte ve gençliğe yetmemeye başlamıştır. Sadun Aren kendisinin ve Behice Boran'ın Aybar'a karşı girişecekleri muhalefetin fitilinin 28 Eylül 1968 tarihindeki Yönetim Kurulu toplantısında tuttuğu belirtmiştir (Ant, 19 Kasım 1968). Bu toplantı öncesi yapılan görüşmeler neticesinde 5'li Takrir diye adlandırılacak olan ve Sadun Aren, Behice Boran, Nihat Sargın, Şaban Erik, Minnetullah Haydaroğlu'nun imzaladıkları bir önergeyle Aybar'a karşı Aren-Boran Muhalefeti resmen başlamıştır. Bu 5'li Takrirden hiddetlenen Aybar Merkez Yürütme Kurulunu 26 Ekim 1968 de olağanüstü toplantıya çağırmıştır. Kurulun bu toplantısında Aybar istifa resti çekerek istifa etmiş ancak Yaşar Kemal'in girişimiyle Boran Aybar'ın odasına götürülerek istifası geri aldırılmıştır. Aybar'ın bu güç gösterisine müsaade ettiği için Boran taraftarları Behice Boran'ı kınamıştır.

3.13. TİP 3. Büyük Ankara Kongresi Süreci (9-12 Kasım 1968)

Kongre 1968 yılının 9-12 Kasım tarihleri arasında Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Aybar'ın Kongre başkanlığı için aday gösterdiği Çetin Altan Başkan seçilmiştir. Muhalifler Çetin Altan'ın başkanlığını engelleyememiştir. Kongre Aybar grubu ile Aren-Boran grubu arasındaki mücadele ile geçmiştir. Aren ve arkadaşları partideki ihtilafların görülmesine dair 70 delegenin imzasıyla bir önerge vermişlerdir. Aybar ve çevresi 120 delegenin imzasıyla bu önergenin kongrenin sonlarına doğru görüşülmesi yönündeki teklifleri büyük tepki çekince bundan vazgeçerek ihtilafların görülmesine mecburen onay vermişlerdir. Bunun üzerine kongrede 5'li takrirciler ve bilim adamı sıfatıyla İdris Küçükömer'e yarımşar saat Genel Başkan Aybar'a da ithamlara cevap vermek üzere 2,5 saat konuşma süresi vererek tartışmalar yapılmıştır (Sargın, 2001: 725). Bu görüşmeler sonrasında kongre sonrası Çetin Altan meşhur eleştiri yazısını kaleme alınca Merkez Yönetim Kurulu Altan'ı ihraç ettirmiştir. Çetin Altan partiye hükümet programı görüşmeleri esnasında 8 Kasım 1965 tarihinde girdiğinde kazandırdığı sinerjiyi partiden giderken kendisiyle götürmemiştir. Başka bir deyişle

gidişi gelişi kadar ses getirememiştir. Ayrıca 3. Büyük kongrede yaptığı başkanlık ve bitirirken yaptığı övgüler daha tazeliğini korurken birden bire muhalefete girerek yön değiştirmesine kimse anlam yükleyememiştir. Ancak 1969 seçim sonuçlarını büyük bir isabetle önceden tahmin ettiği gerçeğini de kimse inkâr edememektedir (Salman, 2004: 109). Bu da seçimlerde partinin başarı gösteremeyeceğini ön gördüğünden pozisyon almış olabileceği gerçeğini yansıtmaktadır. Boran özellikle 3. Kongredeki çekişmede biraz çekingen tavır takınca Aybar, Sadun Aren ekibini alt ederek tekrar başkan seçilmiştir. Boran parti yıkıcısı olmaktan çekindiği için 3. Kongredeki bu tartışmalarda çekingen davrandığı yorumları yapılmıştır.

3.14. TİP 2. Olağanüstü Büyük Ankara Kongresi Süreci (28 Aralık 1968)

Yapılan 3. Kongreden sonra Aren-Boran ikilisi ile Senatör F. Hikmet İsmen 26 Ekim 1968 Tarihinde mecliste yaptıkları basın toplantısında kongre çağrısı yapmışlardır. Bu basın toplantısında partinin gelişmesine engel olan Aybar'ın devrilmesi gerektiğini deklare etmişlerdir. Bu basın toplantısı sonrası meclisteki dokuz vekil partiye vermeyi taahhüt ettikleri paralara bloke koyacakları açıklayınca Aybar mecliste de azınlığa düşmüştür. Olağanüstü kongre çalışmalarına Çetin Altan'ı da dâhil eden muhaliflerin çabalarına tanık olan parti yönetimi Merkez Yürütme Kurulunu toplayarak Genel Yönetim Kurulunun olağanüstü toplanmasına karar vermiştir. Genel Yönetim Kurulu 28-29 Aralık tarihinde Olağanüstü kongre kararı almıştır. Olağanüstü kongre 28 Aralık 1968 tarihinde 307 delegeden 227 delegenin katılımıyla Ankara'da toplanmıştır. (Varuy, 2010: 215) Genel başkan değişikliği hedefiyle muhalefet tarafından gidilen bu kongrede de kongre başkanlığını parti yönetiminin adayı olan Rauf Çapan kazanmıştır. Bu kongrede yapılan konuşmalarında Aybar nispeten daha uzlaşmacı bir tavır sergilemiş olsa da muhalefetin sözcüleri Aren, Boran ve Çetin Altan genel başkanın değişmesi yönündeki muhalefetlerini şiddetlendirerek sürdürmüşlerdir. Sadun Aren konuştuğu sırada köpek diye bağırmanın Tarık Ziya Ekinci'nin kardeşi Tahsin Ekinci olduğunun tespiti üzerine özür dilemek için kürsüye gelince yuhanmıştır. Karşılıklı itişmeler ve bağırışlar baş gösterince başkan oturuma ara vermiştir (Varuy, 2010: 216). Ekinci'leri kastederek toprak ağalarıyla birlikte hareket etmek sosyalist bir parti başkanının yapacağı iş değil Aybar'ın başkan olduğu partide vekil olmaksızın hapiste yatmayı yeğlerim diyerek Aybar'a muhalefetinin çıtasını yükseltmiştir. Bu söylem

üzerine Tarık Ziya Ekinci ve Altan arasında küfürleşmeler cereyan etmiştir. Daha sonra söz alan Boran Aybar'ın kendisi dahi vekillerimizi sürekli azarladığı bundan ötürü vekillerim başkanla görüşecekleri konu öncesinde benimle konuştuklarını ve arzularını başkana iletmemi sıklıkla istemekte idiler diyerek Aybar'ın demokratik bir yönetim anlayışında olmadığını ve pratikleriyle partimizin ve parti programımızın gerisinde kaldığı suçlamasını yöneltmiştir. Olağanüstü kongrede tüzüğün 2. maddesine partinin bağımsız, demokratik, sosyalist bir parti olduğu ifadeleri eklenmiştir. Diğer kongre kararları yapılan değişiklikleri parti yönetiminin takdirine bırakan karar ve tüzük değişiklikleri olmuştur. Kongrede başkanlık seçimini Aybar'ın listesi kazanmıştır. Aybar'a karşı sendikacılar ve doğuluların birleşimi olan liste, Boran-Aren bloğunun listesi ile MDD'cilerle ortak hareket eden devrimciler grubu diye adlandırılan bir grup da ayrı bir liste ile mücadele etmişlerdir (Varuy, 2010: 217).

Doğulular grubunun başını Kemal Burkay çekiyordu. Mehdi Zana, Naci Kutlay, Tarık Ziya Ekinci, Canip Yıldırım, TİP'in önde gelen diğer 'Doğulu'larıydı. Ama Doğulular politik söylemlerinde ısrarla Kürt sözcüğünü uzunca bir süre kullanmamış "Doğu sorunu" tanımlamasında bulunmuşlardır. O günkü politik iklimde buna cesaret etmedikleri yönünde eleştiriler de daha sonra yapılmıştır. Temel talepleri toprak reformu olan grubun, Doğu'nun geri kalmışlığına ve kültürel haklarının verilmesine ilişkin talepleri ve ağalık düzenine karşı çıkışları olmuştur. Kürt halkı sözü ilk kez Mehmet Ali Aslan'ın çıkarttığı 1966 tarihli Yeni Akış dergisinde kullanılmıştı. Dergi, 4 sayı sonunda kapatılmıştır. Ancak Kapatılma öncesi 4. Kongrede Emek grubunun önderliğinde yapılan kongre karar metninin 6. maddesinde Kürt halkı ifadelerini yazdırmışlardır (Hacı, 2013: 1). TİP ile doğuluların ilişkilerini daha doğrusu TİP ile Kürtlerin ilişkilerini şekillendiren bir diğer unsur da doğu mitingleri olmuştur.

Eylül 1967 ile Kasım 1969 tarihleri arasında doğu illeri, İstanbul ve Ankara'da; "Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun geri kalmışlığını protesto eden mitingler" söylemi ile gerçekleştirilen 12 miting, 10 bin kişilik bir katılımı gerçekleştirilmiştir. Bu mitinglerde TİP yöneticileri ve TİP organizatör olmadan yapılan davetlerle halka buluşmuşlardır. Doğu Mitinglerinde o güne kadar Kürt halkına burjuva partiler tarafından yapılan vaatlerin dışında TİP, propagandasında sıkça ve vurgulanarak, ırgatların, marabaların, ortakçıların çıkarının gözetileceği, ağaların, beylerin saltanatına karşı olunacağı söyleniyordu. Klasik "Doğunun Kalkınması" söylemine eklenen bu yeni

söylem, Kürt halkı arasında mevcut olan devrimci bir potansiyeli açığa çıkarması, sergilemesi ve özel tarzda ele alınması gereğine dikkat çekmesi bakımından dikkate değerdir. Fakat TİP'in Kürt sorunu konusundaki tutumunun, esası bakımından, sistem sınırları içinde kalan ve bu sistemi güçlendiren yapısı dolayısıyla, açığa çıkardığı potansiyelin gerçek ihtiyaçlarına cevap vermesi imkanı yoktu. Kürt sorunu, TİP tarafından bir "Bölge Kalkınması" sorunu olarak konuluyordu ve bu soruna, "ulusal menfaatlerimize en uygun, en insanca çözüm yollarını bulmak", "ihmal edilmeyecek bir vatan vazifesi" olarak nitelendiriliyordu. Aybar, Doğu mitinglerinde, baskıların kaldırılması, ayrıcalıklı işlemlerin son bulması için taleplerde bulunulduğunu ve asıl sorunun "anadili Kürtçe ve Arapça olan yurttaşlara, anayasal özgürlüklerin tümünün verilmesi" olduğunu söylüyordu. (Aybar, 2014: 64-65). Her şeyden önce, sorun, bütün sömürü ve baskıyı bizzat kendi hayatı olarak yaşayan Kürt halkı açısından değil, Türk ulusunun ulusal menfaatleri açısından çözülmek üzere ele alınıyordu. Kürt ulusunun kendine özgü ve Türk ulusunun menfaatleriyle uyuşmayan menfaatleri göz ardı ediliyordu. (Kürtlerin kendilerine özgü menfaatler olarak Kürtçenin kullanımı önündeki engellerin kaldırılması, toprak reformunun sağlıklı bir şekilde yapılarak ağalık sisteminin çözülmesi, siyasal partilerin ağalar ve beyler üzerinden bölgede siyaseti yürütmeleri, diğer komşu Kürtlerle olan ilişkilerin ve sınır ticaretin sınırlılıkları gibi konulardır.)

Ancak 4. Kongrede karar metninin 6. maddesinde Kürt halkı ifadelerinin kullanılması TİP'in Kürt meselesinin farklı bir boyutta ele alınacağına ilk işareti olmuştur. Ancak buna imkân doğmamış aksine bu madde partinin kapatma gerekçesi olarak partinin kapatılmasına sebebiyet verecektir.

2. Olağanüstü Kongredeki Genel Başkanlık seçimini Mehmet Ali Aybar, Aren-Boran bloğuna karşı az bir oy farkı ile kazanmıştır. Bir nevi MDD'ciler Aybar'a başkanlığı hediye etmişlerdir (Varuy, 2010: 217). 1968 yılında Ankara'da yapılan İkinci Olağan Üstü Kongre'de parti tüzüğüne sosyalizm kelimesi eklenmiştir (Varuy, 2010: 38).

3.15. Ekim 1969 Genel Seçimleri ve Aybar'ın İstifası Süreci

Parti yönetimince ve parti içi muhalefetçe yapılan hesaplamalarda seçimde milli bakiye sisteminin kaldırılmış olması dolayısıyla partinin İstanbul'da 2 milletvekili

kazanabileceği ön görülmüştür. Bundan ötürü muhalifler İstanbul'da parti yönetiminin kontenjan hakkını kullanmamasını sağlayarak Aybar'a karşı Aren'i aday göstermenin hesaplarını yapmışlardır.

Ancak yapılan Genel Yönetim Kurulunda muhaliflerin hesapları tutmadı getirdikleri öneri kabul edilmeyerek İstanbul'da 4 kontenjan aday kullanılması kararı alındı. Ancak Aybar risk alarak muhaliflerin kapalı kapılar ardında aradığı fırsatı onlara sunarak kendisi de partinin İstanbul için yaptığı ön seçime girdi. Yapılan ön seçimde birinci çıkan Aybar muhaliflere güç gösterisi yapmış oldu.

Ancak hemen hemen ön seçimin yapıldığı bütün illerde partililerin ön seçime katılım oranlarının en fazla % 30'lar düzeyinde gerçekleşmiş olması partinin seçimlerde hezimete uğrayacağına ilk işaretlerini vermiştir. Aybar parti içi ihtilafların özellikle köylü üzerinde tesir etmeyeceği, kanısında olmuş ve seçim çalışmalarında kırsal oylara yönelmiştir (Varuy, 2010: 128).

Seçim sonuçları tahminler doğrultusunda İstanbul'dan ilk 2 sıradan aday gösterilen M. Ali Aybar ve Rıza Kuas Milletvekili seçilmiştir. Parti seçimlerde toplamda 243.631 oy olarak 1965 seçimlerinin gerisinde kalmıştır. Bu durum partinin 1969 tarihli genel seçimlerine yönelik daha önce yapılan iktidar yarışılacak söyleminin gerçekliğinden çok uzak bir durum yaratmıştır.

Tablo 2.

1961-1969 Tarihleri Arası Yapılan Milletvekili Genel Seçimi ve Sonuçları. (YSK Yüksek Seçim Kurulu)

Seçim Tarihi	Kayıtlı Seçmen Sayısı	Katılım Oranı	Milletvekili Sayısı	Seçim Sonuçları
15.10.1961 Milletvekili Genel Seçimleri	12.925.395	81,4	450	CHP: 3.724.752 (%36,7) (173 MV) AP: 3.527.435 (%34,8) (158 MV) CKMP: 1.415.390 (%14) (54 MV) YTP: 1.391.934 (%13,7) (65 MV)
10.10.1965 Milletvekili Genel Seçimleri	13.679.753	71,3	450	AP: 4.921.235 (%52,9) (240 MV) CHP: 2.675.785 (%28,7) (134 MV) MP: 582.704 (%6,3) (31 MV) YTP: 346.514 (%3,7) (19 MV) BĞMZ ⁷ : 296.528 (%3,2) (1 MV) TİP: 276.101 (%3) (14 MV)

⁷ Bağımsız seçilen aday TİP listesinden bağımsız aday olan Çetin Altan'dır. Bundan ötürü TİP'in vekil sayısı Çetin Altan da düşünülüğünde 14 değil 15'tir.

12.10.1969	14.788.552	64,3	450	CKMP: 208.696 (%2,2) (11 MV)
Milletvekili				AP: 4.229.712 (%46,6) (256 MV)
Genel Seçimleri				CHP: 2.487.006 (%27,4) (143 MV)
				GP: 597.818 (%6,6) (15 MV)
				BĞMZ: 511.023 (%5,6) (13 MV)
				MP: 292.961 (%3,2) (6 MV)
				MHP: 275.091 (%3) (1 MV)
				BP: 254.695 (%2,8) (8 MV)
				TİP:243.631 (%2,7) (2 MV)
				YTP: 197.929 (%2,2) (6 MV)

Bu seçimlerde ve önceki seçimlerde olduğu gibi doğu bölgelerinin oy verme eğilimi olan ağalık, aşiret aidiyeti şeklindeki oy verme tercihlerini TİP değiştirememiştir. Dolayısıyla bu seçimde de oy verme eğilimi yine aşiret aidiyeti, ağalık gibi yerel tercihler çerçevesinde olmuştur. Bundan ötürü Diyarbakır çevresinde etkili olan Tarık Ziya Ekinci seçimlerde Diyarbakır yerine Ankara'dan aday gösterilince, aynı şekilde Mehmet Ali Aslan Ağrı yerine İzmir'den aday gösterilince TİP'in her iki ilde de aldığı oy bir önceki seçimlerin çok gerisinde kalmıştır. Seçim sonrası kendisine yönelecek muhalefeti ön gören Aybar seçimdeki başarısızlıkların nedenleri arasında parti içi muhalefetin etkin rol aldığını söyleyerek muhalifleri tasfiyeye yönelmiştir. Ancak partideki güç dengesi seçim sonrası Emek⁸ grubu olarak adlandırılan gruba doğru evrilmiştir. Seçim sonrası partinin dağılıklığının nedeninin Genel Başkanın teorik olarak sosyalizmden uzaklaşmış olması pratiklerin ve parti yönetim anlayışında demokratik olmayarak partiyi başarısızlığa sürükleyen yegâne etken olduklarına dair bir bildiri yayınlanarak partinin kongreye çağırılması istenmiştir. Bu bildiri üzerine 15 Kasım 1969 tarihinde toplanan Genel Yönetim Kurulu Toplantısında söz alan Aybar uzunca bir konuşma yaparak muhalifleri ve tezlerine eleştirilerini sürdürmüştür. Konuşmasının sonunda istifa dilekçesini imzalayıp masaya bırakan Aybar toplantıyı terk etmiştir. Aybar'dan sonra Merkez Yürütme Kurulu üyeleri de istifalarını sunmuşlardır. İstifanın yapılacağından bilgisi olmayan Genel Yönetim Kurulu Üyeleri büyük şaşkınlık yaşamışlardır (Varuy, 2010: 223-224). Aybar partinin örgütsel yapısının çok dağıldığını taraftarlarının, Aren-Boran'cılarını, MDD'cilerin kongrelerde şiddete varan tartışmalara yöneldiğinin böylesi çekişmelerin cereyan ettiği bir partinin başarı şansının kalmadığından ötürü istifa ederek partinin kongreye daha sakin bir

⁸ Behice Boran-Sadun Aren önderliğinde Milli Demokratik Devrim tezine karşı Sosyalist Devrim tezini savunan Türkiye İşçi Partisinin içerisinde oluşan bir siyasi gruptur.

havada gitmesini sağlamak istediğini belirtmiştir. İstifa sonrası Genel Yönetim Kurulunun partiyi kongreye götüreceği bir başkan seçmesi durumu oluşunca Tarık Ziya Ekinci genç bir Avukat olan Mehmet Ali Aslan'ı başkanlığa önermiştir. Muhafifler Nihat Sargın'ın Genel Başkan olması önerisiyle gelmişlerse de sendikacıların desteğini alan doğulular grubu Aslan'ın Başkan seçilmesini sağlamışlardır. Ancak Genel Yönetim kurulunda başkan seçilen Mehmet Ali Aslan parti tabanıyla uyum sağlayamayınca kısa sürede istifa etmiştir.

21 Aralık 1969 tarihinde yapılan Genel Yönetim Kurulu toplantısında Şaban Yıldız'ın genel başkan seçilmesi üzerine Emek grubunun partiye tamamen hakim olacağını öngören Aybar Genel Yönetim Kurulu üyeliğinden de istifa ederek toplantıyı terk etmiştir. Aybar'ın ayrılması üzerine Yaşar Kemal ile Samim Kocagöz de istifa etmişlerdir. Ancak kongre öncesinde kendisinden beklenmeyecek bir tavır sergileyen Aybar Genel Yönetim Kurulu Üyeliğinin devam ettiğini beyan etmiştir.

3.16. TİP IV. Büyük Ankara Kongresi Süreci (29-31 Ekim 1970)

Yerel Kongreler Behice Boran ve Sadun Aren önderliğindeki Emek grubu tarafından kazanılmıştı. Emek grubu kongreye kesin egemenlik perspektifiyle hazırlanıyordu. Emek grubunun yerel kongrelerde “Devrimci Muhalefet” olarak ortaya çıkan MDD'ci akım karşısında kullanmış olduğu idari yöntemler parti içindeki ihtilafın çözümüne giderek daha çok şiddet unsurunun karışmasına ve parti içi eğilimler arasındaki düşmanlığın yaygınlaşmasına hizmet etmeye başlamıştı. Aynı şey MDD'ci Devrimci Muhalefet içinde söylenebilirdi. Emek grubunun nerdeyse rakipsiz girdiği kongrede MDD'cilerle mücadelenin gerekliliği vurgulanmış olmasına rağmen MDD'cilerin il ve ilçe kongrelerinde üyelik ve delege seçtirmelerine mani olunamamıştır (Varuy, 2010: 226). TİP'in kimi yerel örgütlerinin kongrelerini kazanan Devrimci Muhalefet bu kongreleri her zaman açık tartışma ve ikna yolunda kazanmamış, devrimci şiddetin işin içine karıştığı durumlarında cereyan ettiği başta İstanbul il kongresi olmak üzere birçok kongreyi “devrimci şiddet”le kazanmıştı.

TİP merkezine hâkim olan Aren–Boran grubu bu şartlarda kendi iç örgütsel disiplinini sağlamış stratejisini belirlemiş bir biçimde hazırlıklarını yaparken MDD'ci muhalefette ise bölünmeler yaşanacaktı.

1968 Kasımında MDD'ci çevrenin yayın organı olarak yayınlanan Aydınlık dergisi 1969'un Aralık ayında bölünmenin işaretlerini verecekti. Aydınlık saflarında ki ayrılık Ekim 1969'da 12. sayısında Aydınlık Yazı Kurulunun bildirisini olarak kaleme alınan "Proleter Devrimci Safları Çelikleştirilelim" yazısıyla ortaya çıkacaktı.

Mihri Belli ve Mahir Çayan çevresiyle Doğu Perinçek'in liderliğini yaptığı Cengiz Çandar, Şahin Alpay, Oral Çalışlar, Erdoğan Güçbilmez, Atıl Ant, Ömer Özerturgut çevresi arasında yol ayrımı yaşanacaktır. Mihri Belli ve arkadaşlarının çıkarılan kırmızı kapaklı Aydınlık dergisiyle birlikte, Perinçek ve arkadaşları Mavi kapaklı olarak basılan Proleter Devrimci adıyla yeni bir dergi çıkardı. Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın Al Aydınlık, Mor Aydınlık tekerlemesiyle alaya alacağı iki dergi raflarda yerini aldı. Perincek çevresinin Mor Aydınlık dergisi daha sonra beyaz kapakla ve Proleter Devrimci Aydınlık adıyla basılmış ve iki akım Kırmızı ve Beyaz Aydınlıklar olarak hafızalarda yer edinmiştir.

Kurtuluş dergisini çıkartan MDD'nin büyük kanadı 17 Eylül 1970 günü 40 kişilik bir geniş danışma kurulu topladı. Bu kurul örgüt meselesini tartıştı. Çıkan kararlar doğrultusunda 7 kişilik bir irtibat komitesi seçildi. 7 kişilik irtibat komitesi şu isimlerden oluşmaktaydı; Mihri Belli, Atilla Sarp, Mahir Çayan, İhsan Memoğlu, Muzaffer Erdost, Vahap Erdoğan, Erim Suerkan. Bu çevre kendi içindeki görev bölümünü yaptıktan sonra TİP kongresi öncesi MDD görüşleri doğrultusunda hareket eden TİP'in Büyük Kongre delegeleriyle TİP kongresinden 2 gün önce Ankara'da Aydınlık Sosyalist Dergisi (ADS)'nin bürosunda bir araya geldiler. Tartışmanın ekseninde MDD ve Devrimde Proletaryanın önderliği meselesi vardı. Aydınlık'ta bir araya gelen Mahir Çayan, Mihri Belli, Münir Aktolga ve Vahap Erdoğan Perinçek'in liderliğindeki Proleter Devrimci Aydınlık'cuları (PDA) sağa sapmakla suçlarken, PDA'cular da Mihri Belli ve Mahir Çayan grubunu ilkesiz olmakla suçluyordu. MDD'ciler birçok il kongrelerinde ikiye ayrılmalarına rağmen TİP liderliğine karşı çoğu yerde ortak tavır sergilemişlerdi ama Ankara'da 29 Ekim 1970'de yapılacak olan büyük kongreye gelindiğinde yol ayrımı net bir şekilde ortaya çıkacaktı.

TİP'in kapatılmadan yaptığı son büyük kongre olan IV. Büyük Kongre Ankara'da 29-31 Ekim 1970 tarihlerinde 341 delegenin 206'sının katılımıyla gerçekleştirilmiştir. TİP 4. Büyük Olağan Kongresine gidilirken taraflar hesaplaşmalarını bu kongreye bırakacaklardı. Aren-Boran zihniyetinin hâkim olduğu

TİP yönetimi muhalefete bu kongrede şans tanımamak için bütün kozlarını oynayacaktı. Kongre sanki TİP kongresi değil Emek kongresiydi. Kongre davetiyeleri partiye hakim olan Emek grubunun elemanları tarafından dağıtılmıştı. Kongreyi izlemek isteyen TİP merkezine hâkim olan yönetime muhalifler ellerinde davetiye olmadığından dolayı kongreyi takip edememişlerdi. Kongreyi takip etmek isteyenler ise Emek grubunun genç militanları tarafından kongreye alınmamıştı. Salonun içerisi ve dışarısi parti afişlerinden daha çok partiye hâkim olan Emek grubunun sloganlarını taşıyan Emek afişleriyle doluydu. Emek taraftarları PDA yanlılarını çıkartmış oldukları İşçi Köylü gazetesini kongre salonuna sokmadıkları gibi dağıtmak istedikleri bildirilere de el koymuşlardı. PDA'cıların kongre salonunda kalabalık bir şekilde toplu halde oturmalarını engellemeye çalışmışlardı. Her iki grubun taraftarları arasında salon dışında ve salon içinde karşılıklı yumruklaşmalar ve sloganlar atılmıştı. Güvenlik güçlerinin müdahalesiyle olaylar büyümeden engellenmişti.

TİP'in 4. Büyük kongresi Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP) tarafından geliştirilen barışçı yol teorisinin bir yorumuna dayanan Aren–Boran grubunun muhalif gruplar üzerindeki egemenlikle sonuçlandı. Aren–Boran grubunun merkezi yönetimi ele geçirmesiyle TİP tüm sol grupların bir arada bulunduğu parti konumunu yitirecek Emek grubunun partisi konumuna düşecektir.

Mihri Belli ve Mahir Çayan çevresi TİP 4. Büyük Kongresine katılmadı. Aynı tarihlerde Ankara'da bir "Proleter Devrimci Kurultay" çağırmaya karar verdi. MDD'ciler TİP içerisinde kendileriyle birlikte hareket eden 80 delegeyle Hanif Sineması'nda "Proleter Devrimci Kurultayı" topladılar.

Büyük Kongrede Aren–Boran ekibi "MDD aşamasını savunmanın TİP üyeliğiyle bağdaşmadığı yolunda bir tasarı hazırlayarak kongrede oylamaya sundular. Az bir oy farkıyla kabul edilen karara göre MDD fikrinin parti içerisinde savunulması parti üyeliğiyle bağdaşmayacaktır. Bir nevi MDD tezinin parti içinde savunulması yasaklanmıştır. Yasağa ilişkin yapılan oylamada 76 delege aleyhte oy kullanırken tasarı az bir farkla kabul edilmişti. MDD stratejisini savunan ve kongreye katılmayıp ayrı bir kurultay toplayan delegeler şayet kongreye katılmış olsaydı, bu yasak karar tasarısının Aren–Boran ekibi tarafından kongreye önerilemeyeceği yada önerilse bile reddedileceği kesindi.

MDD tezini savunan delegenin kongreye katılmaması sonrası 4. Büyük Kongre MDD'cilerin tasfiyesiyle sonuçlanacaktı. MDD'nin "mezarını kazmak, ölüm ve cenaze" kelimeleri kongrede Emek grubuna mensup yöneticilerin ve delegelerin en çok kullandıkları kelimeler olmuştur. Neden ayrı bir kurultay düzenlediklerini 28 Ekim günü Aydınlık Sosyalist Dergisi (ASD)'nin bürosunda bir araya gelerek bildiriyle kamuoyuna açıklamışlardı. Bildiri ASD'nin Aralık 1970 tarihli 26. sayısında "29-30 Ekim Toplantısı ve Parti Sorunu" başlıklı bildiride TİP yönetimine karşı şu eleştiriler yer alıyordu:

"Biz gerçek sosyalistler, bu yolda baş düşman emperyalizme karşı yılmaz mücadelemizin yanı sıra, içimizdeki düşman oportünizme karşı da tavizsiz aktif ideolojik mücadele verdik ve vereceğiz.

TİP içinde oportünizme karşı mücadelemizi TİP'in dördüncü kurultayına kadar sürdürdük. Türkiye İşçi Partisi'nin dördüncü kurultayında TİP içindeki gerçek sosyalistler temsil edilmemektedir. TİP yönetimine hakim olan oportünist Aren-Boran kliği fesih, ihraç ve sahte üye kaydetme politikası ile, kapalı kongrelerde polisle işbirliği yaparak, bu kurultayı bir senedir tezgahlamaktadır. Bu kurultay oportünist TİP yönetiminin gerçek TİP'i temsil etmeyen delegelerle TİP'i batırmasının tescilidir. Biz oportünizmin sahte kongresini tanımıyoruz ve seçilerek sahte yönetimini de tanımayacağız.

TİP içinde mücadelemiz başarıya ulaşmış, yaşayan TİP kazanılmıştır. Bütün aktif devrimci unsurlar, oportünizmin gerçek yüzünü görmüştür. Biz TİP içinde muhalefet dönemini başarıyla tamamladık ve TİP'in gerçek tabanını doğru devrimci saflarda topladık. Bundan böyle bir avuç hain kendi oportünist çizgisiyle baş başa kalacaktır."

Bildiri 72 delege adına İstanbul, Aydın, Trabzon İl Başkanları, Ankara TİP devrimci İlçeleri adına Yusuf Küpeli, Devrimci TİP Komitesi adına Tangör Çakıroğlu imzasıyla yayınlanmıştı. TİP'te parti içi muhalefetin şartlarının ortadan kalktığını partiye oportünizmin hakim olduğunu iddia eden Mihri Belli ve Çayan çevresinden farklı olarak yine MDD'ci olarak nitelendirilen TİP yönetimine muhalif olan Perinçek'in liderliğindeki PDA'cılar ise ASD çevresinin aksine TİP Kongresi öncesi dile getirdikleri Sosyalist Kurultayın gerçekleşmemesiyle TİP kongresine katıldılar. Perinçek çevresi ASD ve Kurtuluş yayın organları etrafında toplananların, Dev-Genç'le örgütsel faaliyetlerini sürdüren Mihri Belli ve Mahir Çayan'ın TİP kongresine katılmayarak ayrı kurultay toplamalarını şiddetle eleştirmişlerdi.

Kongrede beklenenin aksine Emek Grubuna karşı MDD'ciler Emek grubuna karşı herhangi bir girişimde bulunmamışlardır. Keza Dev-Genç bağrında örgütlenen ve MDD

tezlerine yakın olan gençler partide mücadelenin anlamının kalmadığını, askeri darbenin yapılacağı bir ortamın mevcudiyetinden ötürü darbe sonrası cuntanın sosyalist partileri yaşatmayacağını, bundan ötürü parti içi muhalefetle zaman kaybetmenin anlamsız olacağı kanaatinde olmuşlardır (Rasih, 1978: 20).

MDD'ciler Emek grubunu serbest bırakınca geriye kalan sendikacılar ve doğulular grubudur. Emek grubu bu iki grubu da yönetimde kalmalarını sağlayarak tecrit etmek istememiştir. Ancak sendikacılar başından beri soğuk davrandıkları Aren-Boran ikilisi ile Aybar'a rağmen milletvekili seçilmesini engelledikleri Nihat Sargın'a mesafeli durmuşlardır. Bundan ötürü genel sekreter Boran'ın yönetim tekliflerini geri çevirerek kongrede çekimser kalmayı yeğlemişlerdir. Bu sendikacıların başında Kemal Türkler gelir. Emek grubunun ittifak yapabileceği gerçi ittifaka ihtiyacı olmamasına rağmen yönetim yelpazesini geniş tutabilmek adına diyaloga geçeceği yegâne grup başından beri Aybar'ın yanında duran doğulular grubu kalmıştır. Doğulular ise Kürt sorununun açıklıkla kongrenin karar metinlerine alınması şartını öne sürmüşlerdir. Yönetime gelmenin rehaveti ve coşkusuyla bu talebe direnmeyen Emek grubu karar metninin 6. maddesindeki Türkiye'nin doğusunda Kürt halkı yaşar... ile başlayan ifadeleri karar metnine almışlardır. Bunun üzerine istediğini alan doğulular da kongreden ayrılmışlardır. Dönemin politik ve yasal zemini analiz edilmeden kaleme alınan Kürt meselesi maddesinin karar metnine alınmasının partinin kapatılma sürecini başlatmasına neden olmasına karşın kararın Kürt meselesi penceresinden bakıldığında ilerici bir karar olduğunu savunanların başında Kemal Burkay gelir. (Burkay, 2013: 280). Keza parti bu madde gerekçe gösterilerek açılan davada Anayasa Mahkemesinin 20.07.1971 tarihli toplantısında oy birliği ile alınan kararlarla kapatılmıştır.

Sonuç

Ülkemizde Osmanlı döneminden başlayarak cumhuriyet dönemindeki tek parti döneminin sonuna kadar bakıldığında kurulan legal ve illegal sol yapıların hemen hepsinin sağlam bir ideolojik temele dayanmadığı kişilerin liderlikleri çerçevesinde örgütlendikleri, hemen hemen hepsinin devletin baskılarına maruz kaldığı ve defaatle tevkifatlara uğrayarak siyasal yapıların ya dağıtıldığı yâda kapatıldığı görülmektedir. 1946 sonrası çok partili hayata geçiş sürecinde siyasal yaşamda ve örgütlenme anlamında bazı yasal düzenlemeler yapılarak siyasi parti ve derneklerin kurulması önündeki yasakları kaldırmıştır. Ancak daha sonra Türk Ceza Kanunu'nun ilgili maddelerinde yapılan değişikliklerle sol propaganda ve örgütlenmenin cezaları artırılmıştır (Çavdar, 1996: 39). Demokrat parti iktidarında da sol siyasete yönelik baskı, tutuklama ve tasfiyeler yapılmak suretiyle solun güç kazanmasına engel olunmuştur. Demokrat partinin ilk yıllarında askeri mahkemelerdeki davalarla 13.500 yurttaş siyasi nedenlerle mahkûm edilmiştir. Örneğin 1951 yılındaki tevkifatlar neticesindeki TKP kadrolarından 167 kişi tarihe 167'ler davası olarak hatırlanacak davaların sonucunda ağır cezalara çarptırılmıştır (Erdem, 2014, parag.19.).

Dünyanın birçok yerinde 1960'lı ve 1970'li yıllarda solun yükselişine hatta bazı yerlerde iktidar olduğu yıllarda Türkiye'de solun benzer oranda ülke siyasetinde yer alamadığı görülmektedir. Türkiye'nin dünya solundan farklı gelişim nedenleri arasında, sol-sosyalist partilerin işçi hareketiyle sağlıklı bir ilişki kuramamaları gösterilebilir (Makal, 1999: 161). CHP hükümetleri ve Demokrat Parti hükümetlerinde bu iletişimsizliklerde önemli pay sahibi olmuşlardır. Bu hükümetler sendikal hareketleri sınırlandırmış, ülkedeki sol sendikaların gelişmiş ve bilinçlenmiş Batı sendikalarıyla ilişki kurmalarını yapabildiği ölçüde engellemişlerdir. Sendikalara milliyetçi bir siyaset güdülmesini telkini yapıp, milliyetçi gömleğini giymek istemeyen ve sol-sosyalist eğilim gösteren sendikalar defaten kapatmıştır.

Ülkemizde özellikle cumhuriyet sonrası dönemde ağır sanayinin gelişimi devlet eliyle olmuştur. Devletçilik ilkesi çerçevesinde gelişim gösteren ağır sanayide özel sermaye kuruluşlarının ve güçlerinin sınırlı olması vesilesiyle ağır sanayi kuruluşları çoğunlukla devlet tarafından kurulmuştur. Bundan ötürü üretim ilişkilerinin kapitalizm öncesindekiyle aynı şekilde devam etmiş, Batıdaki gibi bir işçi sınıfı ve emeğinin

özgürleşme sürecine girilememiştir. Bu realite de Türkiye'de solun Avrupa'ya nazaran daha az siyasette yer bulabilmesi sonucunu doğurmuştur. Bundan ötürü sol cemahta kurulan siyasi partiler, solcu aydınların ideolojik örgütü olmalarının ötesine geçmeyi pek başaramamışlardır. Avrupa'da eğitim almış aydın ve öğrencilerin ithal ettikleri sosyalizm fikirlerinin, geleneksel ekonomik yöntemle çalışmaya devam eden işçi sınıfına aktarılması, kapitalizmle tam manasıyla tanışmamış işçi sınıfının bu solcu aydın ve öğrencilerden yana siyasal tavır alması pek güç olmuştur.

TİP'in kuruluşuna kadar geçen süreçte sol-sosyalist siyaset üzerinde yapılan incelemede kitleselleşebilen bir siyasi parti veya kurumdan söz etmek çok zordur. Bunun yanında TİP öncesinde örgütlü bir işçi sınıftan bahsetmek de aynı derecede zordur. İşçi sınıfı sınırlı örgütlülüğe ulaşmış olsa bile ülke geneline yayılmış, kitleselleşmiş bir örgütlülük olmayıp belli sanayi bölgelerinde tıklıp kalmış bir örgütlülük mevcuttur.

Türkiye'de sol-sosyalist fikirlerin, kitleselleşebilmesi, emekçilerin ve aydınların ortak katkılarıyla siyaset sahnesinde yerini alan TİP ile mümkün olmuştur. Partinin kurucu sendikacı kadrolarının aydınlara mesafeli duruşları vesilesiyle aydınlar da partiye tam manasıyla katılım sağlamayarak destek sunmamışlardır (Sargın, 2001: 354). Kurucular aydınların partiye hâkim olmasını engellemiş ancak örgütlenme konusunda başarı sağlayamamış ve 15 Ekim 1961 genel seçimlerine partiyi sokamamışlardır. Parti dar bir sendikal çevre ile sınırlı kalmış ve kitleselleşememiştir. Partinin kitleselleşebilmesinin yolları aranırken kurucular aydınların partide daha etkin rol alabilmesinin kitleselleşmesine olanak sağlayabileceği düşüncesiyle aydınları partiye davet etmişlerdir. Bu kapsamda Aybar'a genel başkanlık teklif edilmiştir.

Aybar'ın partiye katılımı sonrası yaptığı çağrılarının da etkisiyle birçok sol aydın partiye dâhil olmuştur. Aydınlarla birlikte canlanan, sosyalist bir hüviyet kazanan parti, hızlı bir örgütlenme sürecine girmiştir. TİP, Yön hareketinde yer alan sol aydın kesimi, Kürt devrimci, sosyalist ve demokratları ile sosyalist sendikacıları gibi daha birçok sol grup ve fraksiyonu aynı çerçevede siyaset yapmaya itebilen çatı partisi görüntüsü veren birçok düşünceli, sol yapıyı ve fikri kendi çatısı altında toplayan bir koalisyon partisinin misyonuyla hareket eden önemli bir siyasal figür olmuştur (Yurtsever, 2008: 61-63).

Aybar'ın genel başkanlığı boyunca TİP yönetimine parti içerisinde ve dışından muhalefet edilmiştir. TİP yönetimi ideolojik olarak en yoğun tartışmaları Yön hareketi ve Milli Demokratik Devrim (MDD) düşüncelerini savunanlar ile yaşanmıştır. Bu gruplarla yaşanan tartışmalar, genel olarak sosyalist devrimin gerçekleştirilme yöntemi üzerine olmuştur. Aybar ve ekibinin tartışmalarda savunduğu görüş sosyalist devrim, bilimsel sosyalizm⁹, güler yüzlü sosyalizm olarak tariflenen siyasal görüşler çerçevesinde olmuştur. Aybar yönetimindeki TİP işçi sınıfı öncülüğünde ve parlamenter sistem içerisinde, seçimle iktidara gelmeyi planlayan bir sosyalist parti hüviyetindedir. Bilimsel sosyalizm olarak daha da detaylandırılabilir bu siyasal çizgi defaatle diğer sol gruplar tarafından özellikle Yön hareketi ve Milli Demokratik Devrim (MDD) düşüncelerini savunanlar tarafından ve ayrıca 1968 kuşağı da denilen genç solcu gruplar tarafından da eleştirilmiştir. Yön hareketi 1965 yılına değin TİP'e muhalif olmayarak destek olmuşlardır. Ancak özellikle 1965 seçimleri sonrasında 1966 yılında Doğan Avcıoğlu'nun "Rejimin Geleceği" üzerine adlı makalesiyle muhalefete başlamıştır. Parti içerisinde yaşanan bu tartışmalarda neticesinde, özellikle MDD'cilerin telkinleri ve dünyada 1968 yılında başlayan Türkiye'de de yansıması güçlü olan gençlik hareketlerinin de etkisiyle TİP'te rol almış gençler partiden uzaklaşmaya başlamıştır. TİP içerisinde bir diğer önemli fikir ayrılığı ise 1968 yılında Sovyetler Birliği'nin Çekoslovakya'yı işgali ile başlayan ve Aybar'ın Türkiye'ye özgü bir sosyalizm hürriyetçi sosyalizm, güler yüzlü sosyalizm, gibi kavramları daha sık vurgulaması üzerine yaşanmıştır.

Bu çalışmanın 3. Bölümünde detaylı olarak aktarılan TİP'e yönelik parti içi ve parti dışı tartışmalara ve sonuçlarına bakıldığında tartışmaların genellikle tasfiyelerle sonuçlandığı ve muhalefetin gücünü kırmak için tüzükte değişikliklere gidildiği görülmektedir. Tüzük değişikliklerinde yapılan düzenlemeler kronolojik olarak incelendiğinde parti içindeki tartışmalarla paralel olarak şekillendiği görülmektedir. Başka bir deyişle parti yönetiminin, partide kendisine yönelen muhalif bloklara karşı tüzüğü bir silah olarak kullandığı ve tüzükte yapılan değişiklikler yolu ile muhalif grupların parti içinde örgütlülüklerinin sınırlandırılmasına çalışıldığı görülmektedir.

⁹ Bilimsel Sosyalizm: Friedrich Engels tarafından kullanılan, Karl Marx'ın öncülük ettiği sosyal-politik-ekonomik teoridir. Ütopik Sosyalizme karşı, diyalektik materyalizme dayalı, eleştiren-yargılayan bilimsel olgular çerçevesinde evrensel tezler öne sürer.

Dönemsel olarak yapılan örneğin; Siyasi Partiler Kanununun gereklerinin tüzüğe işlenmesi gibi zaruri tüzük değişikliklerinin dışında tüzüğün parti örgütleri, üyelikler, il ve ilçe kongreleri, büyük kongre, parti organları konularındaki tüzük maddelerinde yapılan değişikliklerde yönetimin partiye hâkim olma çabası net bir şekilde görülmektedir. TİP yönetimindeki Aybar ve çevresinin muhaliflerle mücadelesi partinin 4. Büyük Kongresi öncesinde yoğunlaşmıştır. 1965 sonrası meclise 15 TİP'linin girmesinden dolayı Adalet partisi tarafından Seçim sisteminde değişikliğe gidilmişti. Bu değişiklik vesilesiyle meclisteki temsiliyet gücünü de kaybeden TİP yönetimi parti içi muhalefete mücadeleyi uzun süre sürdürmüştür. Genel başkan değişikliği talebiyle toplanan 2. Olağanüstü kongrede de Aybar başkan seçilmesine rağmen 4. Büyük kongre öncesinde gelişen olaylar sonucu parti içerisinde azınlığa düşmeye başlamıştır. Partide azınlık durumuna düşen Aybar muhalefete daha fazla direnemeyerek istifa etmiş ve parti 4. Büyük kongreye Aybar'sız olarak gidilmiştir. Bu kongreyle birlikte parti Emek grubunun denetimine girmiştir. Parti 4. Büyük kongre sonrası hakkında açılan kapatma davasıyla kapatılmıştır. Parti 1975 yılında tekrar açılıp 1980 yılına kadar legal olarak siyasal faaliyetlerine kitlesellikten uzak bir şekilde devam etmiştir. 1980-1988 yılları arasında ise illegal olarak siyasal faaliyetlerine devam eden parti bir daha 1965 yılında gördüğü ilgiyi görememiş ve sönük bir ideolojik parti hüviyetinin dışına çıkamayarak halkla bütünleşememiştir.

TİP Türkiye siyasal tarihinde özellikle sol siyaset açısından özgün bir partidir. Kitleleşmeyi başarabilen ilk partidir. Ancak bu çalışma için yapılan araştırmalar neticesinde partinin iktidarı hedeflemekten uzak olduğu görülmektedir. Bu tespitin yapılmasında birçok etmenin etkisi vardır. Bunlar arasında 1960-1970 yılları arasını kapsayan süreçte ülke çapında sol siyasetin yeterince güçlenemediği, ülkenin muhafazakâr yapısının buna tesir etmiş olabileceği, parti içi çekişmelerin hedeflerin büyümesinin önünde ciddi bir engel teşkil ettiği, Batıdaki gibi ülkenin her yanına yayılmış güçlü işçi sınıfının olmayışı gibi birçok etken sıralanabilir. TİP, sol- sosyalist literatür açısından sol fikirlerin yoğun olarak tartışılıp, parti tüzük ve programlarında yer verilen kitleleşebilmiş ilk partidir.

TİP sonrası Türkiye'deki siyasal yelpazenin soluna baktığımızda radikal solun pek bir başarı gösteremediği, merkez soldaki partilerde ise parçalı bir yapı oluşarak sağ cenahtaki partilere oranla daha başarısız oldukları görülmektedir.

1960'lı yıllarda siyasal alanda etkinlikleri artan, işçilerin, memurların, öğrencilerin, gençlerin sözcüsü olma yolunda sol bir siyasal çizgiye yerleşen Türkiye İşçi Partisi, sosyalist bir politika alternatifi olarak belirince, CHP, oluşan yeni siyasal güçlere ve koşullara özgü bir çizgi arayışına yönelmiştir. Sol siyasal çevrelerden gelen talepler CHP'yi bürokratik devlet partisi görüntüsünden sola doğru bir toplumsal bir tercih yönelimine sokmuştur. Bu yönelimin neticesinde İsmet İnönü “aşırı sol” olarak tanımladığı solcular karşısında CHP'yi “ortanın solu” olarak takdim etmeye başlamıştır. Ortanın solu, CHP'nin 1966'daki 18. Kurultay'ında partinin siyasal çizgisi olarak benimsenmiştir. Ortanın solu kuramı, devletçiliğin, devlet sektörünün, özel sektörün ve diğer ekonomik faaliyetlerin toplum yararına düzenlemesi, yönlendirilmesi ve sosyal adalet içinde, halkın kontrolünde işletilmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Gülsüm , 2006: 151). Bu çizgi değişikliği ile İsmet İnönü, CHP'nin sosyalist bir parti haline gelmediğini belirtmiştir. Ecevit'e göre de (Ecevit, 1966: 23-24). CHP'nin demokrasiye bağlılığı, partinin soldaki sınırını çizirken, CHP ancak demokrasiyle ve özgürlükle bağdaşabilecek ölçüde sola kayabilecektir.

Bu yeni ortanın solu jargonundan rahatsızlık duyan CHP'li bürokratik, sağ gruplar, Cumhuriyetçi Güven Partisi'ni kurarak CHP'den ayrılmışlardır. Bu süreçte giderek artan toplumsal gerilimler sendikal konfederasyonların ayrışmasına, çelişkilerin yoğunlaşmasına yol açtıkça CHP bu gerilimleri daha derinden yaşamaya başlamıştır. Sonunda 12 Mart 1971 Muhtırası gerilimin doruğunu oluşturmuş ve CHP'yi askeri müdahale karşısında bir tutum almaya itmiştir. Bu süreç partide lider, örgüt ve ideolojideki yeni yönelimin sosyalleştirilmesi yönündeki değişimi hızlandırmıştır.

Türkiye İşçi Partisi'nin kapatılması sonrası sol kuruluşların, sendikaların CHP ile ilişkisinde bir yumuşamaya ve yeni bir sosyalleşme süreci olarak CHP'nin toplumsal örgütlerle ilişkisine yol açmıştır. Bu süreçte CHP 27-30 Kasım 1976 tarihleri arasında 4 gün boyunca süren 23. Kurultayını yapıp program ve tüzüğünü değiştirirken, Batılı Dünya sistemiyle özdeş olma girişimi anlamına da gelen sosyal demokrat partileri arasında uluslararası işbirliği örgütü olarak 1951'de Frankfurt Kongresinde kurulan Sosyalist Enternasyonal'e üye olunması kararı alınmıştır. CHP 1974 yılındaki 19. kurultayda işçi hareketi olan sosyal demokrasi yerine işçilerin yanında esnaf, zanaatkâr ve köylüyü de öncelikli yelpazede gören demokratik sol anlayışına yönelmiştir. Merkez sola yerleşen CHP, 1970'lerdeki seçimlerde daha parçalı durumda olan sağ partiler

karşısında çarpıcı başarılar elde etmiş ve önemli bir iktidar alternatifi haline gelmiştir. Ancak bu durum uzun sürmemiş gerginleşen siyasal atmosfer ve sonrasında gelen 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle bambaşka bir siyasal konjonktür oluşmuştur.

Darbe sonrası durdurulan siyasal faaliyetler 1983'te MGK'nın aldığı karar sonrası tekrar serbest bırakılmasıyla sol yelpazede çeşitli partiler kurulmuştur. Bu partilerden ilki Halkçı partidir (HP). Sonrasında kurulan partilerle solda parçalı bir yapı oluşmuş ve partiler uzunca bir dönem iktidar mücadelesi verirken, solda yer alan partiler kendi aralarında da siyasal bir mücadele sürdürmüşlerdir. Bu mücadelelerden ilki Halkçı partidir (HP) - Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP) çekişmesi, bu partiler 3 Kasım 1985'te birleşerek Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) adını almıştır. Ancak soldaki bölünmüşlük SHP ile Demokratik Sol Parti (DSP) arasındaki mücadeleyle devam etmiş mücadele SHP'nin 1992'de tekrar kurulan CHP'ile birleşmesiyle CHP-DSP mücadelesine dönüşmüştür. 2002 genel seçimlerinde mücadele CHP lehine sonuçlanmış ve merkez sola CHP yerleşmiş bulunmaktadır. Merkez soldaki bu mücadelenin yanında bu partiler ayrıca 1990'lı yıllardan itibaren daha çok etnik temelde siyaset yapmasına karşın siyasal yelpazenin solunda yer almış Kürt siyasal hareketlerince kurulan partilerle¹⁰ de mücadele içerisinde olmuşlardır.

1980 sonrasında bu güne değin bakıldığında genel olarak, toplumla etkileşim konusunda ve iktidar olma hususlarında merkez solda ve radikal solda yer alan parti ve oluşumlar, siyasal yelpazenin sağında yer alan partilere oranla daha başarısız olmuşlardır. Bu başarısızlıkta ülkenin büyük bir imparatorluğun mirasını taşıması ve bunun getirdiği siyasal alışkanlıklar ile ülkenin muhafazakâr yapısının da etkili olduğu görülmektedir. Ayrıca ülkede II. Dünya savaşından günümüze değin aktarıla gelen sol ve sosyalist fikirlerin dinle çelişir şeklindeki yerleşik algının sol siyasal yapılar tarafından kırılmamış olması da etkili olmuştur. Bunu temel nedenleri arasında sol siyasal yapıların toplumla tam olarak bütünleşememesi sağlıklı bir iletişim kuramaması,

¹⁰ Kürt siyasal hareketlerince kurulan partiler: Kurulan ilk parti 7 Haziran 1990'da kurulan Halkın Emek Partisi (HEP)'dir. Özgürlük ve Eşitlik Partisi (ÖZEP), Özgürlük ve Demokrasi Partisi (ÖZDEP), Demokrasi Partisi (DEP), Halkın Demokrasi Partisi (HADEP), Demokratik Halk Partisi (DEHAP), Demokratik Toplum Partisi (DTP), DTP'nin kapatılması ihtimaline karşın, 2 Mayıs 2008'de kurulan Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) ile son olarak Kürt milliyetçiliği, Kürt özgürlük hareketleri ve siyasetini aşarak Türkiye Partisi olma iddiasıyla kurulan Halkların Demokratik Partisi (HDP)'dir. Bu partiler çoğunlukla ya kapatılmış ya da haklarında kapatma dava açılınca veya başkaca sebeplerden ötürü kendini fesh etmişlerdir.

partiler içerisinde bütünleşik bir yapının uzun süreli kurulamaması vesilesiyle iktidar mücadelesi yerine kendi içerisindeki çekişmelerle parçalı bir yapı teşkil etmeleri gösterilebilir. Bu nedenlerin yanında sağ siyasete oranla ülkedeki sol siyasetin iktidar olma konusundaki başarısızlıklarının nedenleri daha derinlemesine bir araştırma yapılmasına ihtiyaç duymaktadır.

KAYNAKÇA

- Akyol, H. (2010). *Bölüne Bölüne Büyüme -Türkiye 'de Sol Örgütler*. Ankara: Phoenix.
- Alkaya, O. V. (2016, Şubat 26). *Osmanlı'da solcu dergi çıkartmak: İştirak*. Şubat 21, 2017 tarihinde Radikal Gazetesi: Alöç, K. (1967, Nisan 13). Türkiye'de Komünizm ve Irkçılık. *İşşa Ediyorum*. Türkiye: Yeni Gazete.
- Altuğ, Y. (1985). *Türk İnkılâp Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Aslan, T. (2011). International Periodical For The Languages, terature and History of Turkish or Turkic. *Turkish Studies*, 6/3, 523-565.
- Ataöv, T. (1962). "Türk Sosyalizmine Dogru." *Yön Dergisi*, sayı:12. s. 14
- Aybar, M. (1968). *Bagımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm, Seçmeler:1945-1967*. Ankara: Gerçek Yayınevi.
- Aybar, M. A. (1988). *Türkiye İşçi Partisi Tarihi*, Cilt:1. İstanbul: BDS Yayınları.
- Aybar, M. A. (2014). *Türkiye İşçi Partisi Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Belge, M. (1998). Sol. (İ. Schick, ve E. Ahmet Tonak, /der.), *Geçis Sürecinde Türkiye*, (3 b.). İstanbul: Belge Yayınları.
- Burkay, K. (2013). *Kemal Burkay'ın Anıları ve Gerçekler*, Ankara
- Çapanoğlu, M. S. (1964). *Türkiye 'de Sosyalizm Hareketleri ve Sosyalist Hilmi*. Pınar Yayınevi.
- Çavdar, T. (1995). *Türkiye'nin demokrasi tarihi* (3. Baskı b.). İstanbul: İmge Kitabevi.
- Çavdar, T. (1996). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950-1995*. Ankara: İmge Yayınları.
- Çavdar, T. (1996). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950-1995*. Ankara: İmge Yayınları.
- Çolak, İ. (2001). Moskova Antlaşmasına Giden Yol: Milli Mücadele Dönemi TBMM Bolşevik İlişkileri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, sayı:49, s. 7
- Darendelioğlu, İ. (1977). *Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Ecevit, B. (1966). *Ortanın Solu*. İstanbul: Kim Yayınları.
- Eroğlu, C. (1998). *Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi*. Ankara: İmge Yayınları.
- Göksu, S., ve Timms, E. (2001). *Romantik Komünist Nâzım Hikmet'in Yaşamı ve Eseri* (4 b.). İstanbul: Doğan Kitap.

- Gülsüm , T. (2006). *CHP 1965-1980 Türk Siyasal Yaşamında Ortanın Solu*. Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları.
- Gürses, H. B. (1994). *Şefik Hüsnü Yaşamı, Yazıları, Yoldaşları*. İstanbul : Sosyalist Yayınları.
- Güzel, M. (1996). *Türkiye’de İşçi Hareketi 1908–1984*. İstanbul: Kaynak Yayınlar.
- Hanioglu, M. (1989). *Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük*. İstanbul: İletişim.
- Hilmi, H. (1908). Biri Yer Biri Bakar Kıyamet Ondan Kopar. *İştirak Dergisi*, No:17
- Hilmi, H. (1908, Ağustos 19). “Milletim Nev-i Beşerdir Vatanım Ruy-i Zemin.” *İştirak Dergisi*, No:18
- İleri, R. N. (1970). *Atatürk ve Komünizm*. İstanbul : Anadolu Yayınları.
- İlhan, D. (1977). *Türkiye’de Milliyetçilik Hareketleri*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Kısakürek, N. (1993). *Rapor*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2000). *Nutuk (1919-1927)*. (Z. Korkmaz, Dü.) Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Küçük, Y. (1987). *Türkiye Üzerine Tezler 2*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Makal, A. (1999). *Türkiye’de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri 1920-1946*. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Mumcu , U. (1997). *Mehmet Ali Aybar İle Söyleşi Sosyalizm Ve Bağımsızlık* (18 b.). Ankara: Vakıf Yayınları.
- Nadi, Y. (1955). *Çerkez Ethem Kuvvetlerinin İhaneti*. Sel Yayınları.
- Rasih, N. (1978). Mihri Belli Olayı. İstanbul.
- Sadi, K. (1994). *Türkiye’de Sosyalizmin Tarihine Katkı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sadun, A. (1993). *TİP Olayı*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Sadun, A. (1993). *TİP Olayı 1961–1971*. İstanbul: Cem Kitapevi.
- Sargın, N. (2001). *TİP’li Yıllar (1961-1971)* . İstanbul: Felis Yayınevi.
- Sayılgan, A. (1972). *Türkiye’de Sol Hareketler (1871-1972)*. İstanbul: Hareket Yayınları.

- Selçuk, İ. (1965). "Ham Hayallerin Sahipleri". *Yön Dergisi*, 119, s. 3
- Sencer, M. (1971). *Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri*. İstanbul: Geçiş Yayınları.
- Şişmanov, D. (1965). *Türkiye'de İşçi ve Sosyalist Hareketi*. (T. Deliorman, Çev.) Sofya: Devlet Yayınevi.
- Tanör, B. (1986). *İki Anayasa 1961-1982*. İstanbul: Beta.
- Tekin, Y. (2002). Türkiye'de İlk Sosyalist Hareket İştirak Çevresinin Sosyalizm Anlayışı Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, s. 174-175.
- Tevetoğlu, F. (1963). *Milletlere Işık Tutan İki Beyanname*. Ankara: Komünizmle Mücadele Yayınlar.
- Tevetoğlu, F. (1967). *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960)*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Toprak, Z. (1988). Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine Sendikal Gelişmeler: İstanbul Umum Deniz ve. *Toplum ve Bilim*, s. 141-153.
- Tunaya, T. Z. (1999). *Türkiye'de Siyasal Partiler-II*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tuncay, M. (1978). *Türkiye'de Sol Akımlar I, 1908-1925*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tuncay, M. (1990). İşçi Sosyalist Fırkası 1921. *Tarih ve Toplum Dergisi*, sayı. 13, s. 7
- Tuncay, M. (1991). *Türkiye'de Sol Akımlar II, 1925-1936*. İstanbul: BDS Yayınları.
- Tuncay, M. (1998). Komünist Gençleri Ne Yapmalı? *Toplumsal Tarih Dergisi*, sayı. 33
- Turan, O. (1948). *Gafletten Uyanalım!.. Üniversitedeki Aşırı Solcu Hocalar Meselesi*. Ankara: Doğuş.
- Türkeş, M. (1999). *Kadro Hareketi Ulusçu Sol Bir Akım*. Ankara: İmge.
- Türkkan, R. O. (1943). *Solcular ve Kızıklar*. İstanbul: Bozkurtçu Yayınları.
- Türkkan, R. (1943). *Kızıl Faaliyet*. İstanbul: Bozkurtçu Yayınları.
- Uyar, H. (1999). *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*. İstanbul: Boyut Yayınları.
- Ünlü, B. (2002). *Bir Siyasal Düşünür Olarak Mehmet Ali Aybar*. İstanbul: İletişim.

Ünsal , A. (2002). *Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi (1961-1971)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Varuy, N. (2010). *Türkiye İşçi Partisi (1961-1971) Olaylar- Belgeler- Yorumlar (1 b.)*. İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.

Varuy, N. (2010). *Türkiye İşçi Partisi Olaylar-Belgeler- Yorumlar (1961-1971)*. İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.

Yalçın, D. (2000). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Yurtsever, H. (2008). *Yükseliş ve Düşüş Türkiye Solu 1960-1980*. İstanbul: Yordam Kitap.

Ansiklopediler

(1988). *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kurum Kaynakları

Türkiye İşçi Partisi. (1962). *Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü*. İstanbul: İstanbul Matbaası

Türkiye İşçi Partisi. (1965). *Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü*. Ankara: TBMM Kütüphanesi

Türkiye İşçi Partisi. (1967). *Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü*. Ankara: Ankara Basım ve Ciltevi

Türkiye İşçi Partisi. (1964). *Türkiye İşçi Partisi Parti Programı*. İstanbul: Esra Matbaacılık

Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü. (1966). *1965 Seçim Sonuçları Raporu*. Ankara

Gazete Kaynakları

(2 Temmuz 1919). “Hakkın Kuvveti mi? Yoksa Kuvvetin Hakkı mı?” İdrak Gazetesi, No:18, s. 1.

(2 Temmuz 1919). “Tebrik mi Edelim?”. İdrak Gazetesi, No:18, s. 1.

(2 Temmuz 1919). “İzmir'i Unutmadık.” İdrak Gazetesi, No:18, s. 1.

(2 Temmuz 1919). “Maksad Yıkmak mı? Seyr-i Sefain'in Anonim Şirket Haline İfrağı” İdrak Gazetesi, No:18, s. 2.

- (10 Mayıs 1919). “Milliyetperver Bir Adam Sosyalist Olabilir mi?”. İdrak Gzatesi, No:13 , s. 2.
- (8 Eylül 1936). “Halk Fırkası Siyasi Programı; Maksad ve Meslek.” Anadolu'da Yeni Gün Gazetesi.
- (30 Aralık 1964). “Niyazi Ağırnaslı'nın istifaya ilişkin Demeci.”Akşam Gazetesi, s. 2
- (14 Şubat 1975). Gerçeğin Sesi Gazetesi, s. 5-6

İnternet Kaynakları

- Bozkurt, M. (2010, Kasım 28). *1. Meclis'te Bir Komünist: Dr. Nazım*. Erişim tarihi : Ocak 5, 2017, Sol: <http://haber.sol.org.tr/yazarlar/mehmet-bozkurt/1-mecliste-bir-komunist-dr-nazim-36233>
- Dağlıoğlu, E. (2017, Şubat 23). *Agos*. Erişim tarihi : Şubat 17, 2014, Agos: <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/6505/turkiye-solunun-goz-ardi-edilen-baslangici-osmanli-sosyalist-firkasi>
- Erdem , H. (2014, Ekim 27). *Türkiye Sol'u Tarihinde Bir Sayfa: 1951 Tevkifatı*. Erişim tarihi : Haziran 12, 2017, Toplumsalol: <http://www.toplumsalol.org/turkiye-solu-tarihinden-bir-sayfa-1951-tevkifati-hamit-erdem/>
- Erdem, H. (2014, Ekim 27). *Toplumsalol*. Erişim tarihi : Temmuz Salı, 2017, Toplumsalol: <http://www.toplumsalol.org/turkiye-solu-tarihinden-bir-sayfa-1951-tevkifati-hamit-erdem/>
- Hacı, G. (2013, Nisan 7). *Aşkam*. Erişim tarihi : Şubat 15, 2017, Aşkam Haberler: <http://www.aksam.com.tr/yazarlar/tiple-basladi-akille-son-buluyor/haber-184480>
- Milliyet*. (2008, Nisan 4). *Milliyet Blog*. Erişim tarihi : Şubat 18, 2017, 1960'larda Türkiye ABD İlişkisinden Örnekler: <http://blog.milliyet.com.tr/1960-larda-amerika-ve-turkiye-iliskisinden-ornekler/Blog/?BlogNo=102143>
- Seçim Sonucu.com*. (tarih yok). Erişim tarihi : Haziran 15, 2017, Seçim Sonucu.com: <http://www.secimsonucu.com/SenatoSecimSonuclari.asp>
- Sınıf Mücadelesinde Marksist Tutum*. (tarih yok). Erişim tarihi : Temmuz 11, 2017, marksist.net: http://marksist.net/komunizm_nedir_sosyalizmden_ne_farki_vardir.htm

YSK Yüksek Seçim Kurulu. (tarih yok). Erişim tarihi : Haziran 15, 2017, YSK:

http://www.ysk.gov.tr/ysk/faces/HaberDetay?training_id=YSKPWCN1_4444010921&_adf.ctrl-state=o84blbnb9_37&_afLoop=1128486103735732&_afWindowMode=0&_afWindowId=o84blbnb9_34#%40%3F_afWindowId%3Do84blbnb9_34%26_afLoop%3D1128486103735732%26training_id%3DYS

EKLER

EK 1

Tablo 3: 1961 Kuruluş Tüzüğü ve M. Ali Aybar'ın Başkanlığındaki 1962 Tüzüklerine İlişkin Değerlendirme

Türkiye İşçi Partisinin İlk Tüzüğü (1961)	Kurucuların isteğiyle, Orhan Arslan ve İbrahim Güzelce tarafından bir gecede hazırlanan Demokrat İşçi Partisinin tüzüğünün hemen hemen kopyası olan ilk tüzük kuruluş dilekçesiyle birlikte İstanbul Valiliğine 13 Şubat 1961 tarihinde sunulmuştur. (Varuy, 2010: 20).
1962 Tarihli TİP Tüzük	<p>Mehmet Ali Aybar'ın Genel başkan olmasından sonra mevcut tüzüğün partinin kimliğini tam olarak yansıtmadığı düşünülerek tüzük komisyonunca hazırlanan yeni tüzük 1961 tarihli tüzüğün 30. ve 31. maddeleri çerçevesinde kurucular tarafından 19 Nisan 1962' kabul edilmiştir. 1962 tarihli bu yeni tüzük 4 geçici madde hariç toplamda 58 maddedir.</p> <p>TİP tüzüğünde işçi sınıfının diğer emekçi sınıfların öncüsü durumunda görülmesi, partinin Marksist kimliği açık bir biçimde ortaya konmuştur; fakat partinin yasallığını korumak ve bunu vurgulamak için işçi sınıfı öncülüğünün demokratik olacağını ve iktidar mücadelesini yasal yoldan gerçekleştireceği de vurgulanmıştır (Sadun, 1993: 48). Tüzüğün 1. Bölümündeki 1. Maddede partinin adı ve merkezi, 1. Bölümündeki 2. ve 3. maddelerde partinin karakter ve amacı belirtilmiştir. Bu 2. ve 3. maddeleri ile emekçilerin partideki güçlerini korumasını sağlayan 53. madde bizzat M. Ali Aybar tarafından kaleme alınmıştır (Aybar M. A., 2014: 172). 53. madde; "Partinin bütün organlarında görevli bulunanlardan yarısının, tüzüğün 38 inci maddesinde sözü edilen işyeri esasına göre tutulmuş listeye kayıtlı veya sendika yöneticisi olan üyeler arasından seçilmiş olması gözetilir. Yönetim organlarının kongrelere sunulacak aday listeleri, bu esasa göre tertiplenir. Kongreler de delege ve organları bu esastan ilham alarak seçerler." (Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü, 1962: 32) şeklindedir.</p> <p>Mehmet Ali Aybar, bu madde de işçilerin temsiliyetinin %50'den daha fazla olarak belirlenmemesi, bu sınırın % 50 olarak belirlenmesindeki amacın; o dönemde sınıf egemenliğinin anayasada yasak olması ve bu yasak vesilesiyle partide işçilerin temsiliyet şartının %50'nin üzerinde tutulmasının partiye karşı sınıf egemenliğinin kurulduğu şeklinde saldırıları arttıracak hatta kapatma davalarına konu olabileceği endişelerinin yattığını belirtmiştir.</p>

EK 2

Tablo 4: 1962 ile 1965 Tüzükleri Arasında Değişikliğe Gidilen Maddeler ve Değişikliklerin Siyasal Arka Planları (önemli değişiklikler siyah olarak ayrıca belirtilmiştir.)

Değişikliğe Gidilen Madde	Maddenin 1962 Tüzüğündeki Hali	Maddenin 1965 Tüzüğündeki Hali	Yapılan Değişikliğin Gerekçesi ve Siyasal Arka Planı
2. Bölüm 7. Madde	<p>Seçmek, seçilmek her üyenin hakkıdır. Üyeler parti kimlik kartını, bağlı oldukları ilçe Yönetim Kurullarına başvurarak her yıl onaylatmak zorundadırlar.</p> <p>Parti üyesi aidatını geciktirmeksizin öder; bu, partiye bağlılığın ilk maddi delilidir. Aidat borçlarını ödemeyenler seçemezler, seçilemezler. Özürsüz olarak aidatını ödemeyen üye, partiden istifa etmiş sayılır; ödenmemiş aidatını ödeyince üyelik sıfatı geri gelir.</p> <p>Parti üyesi, program ve tüzüğe ve yetkili parti organlarının karar ve direktiflerine uyar ve kendisine verilecek ödevleri eksiksiz yerine getirmeye çalışır; bütün seçimlerde parti adaylarına oy verir ve onlar için propaganda yapar; parti programını, amaçlarını anlatmak ve benimsetmek için her fırsattan yararlanır; partiye yeni üye kazandırmak için çalışır; parti meselelerini en geniş hürriyet ile parti organları içinde tartışır, karara bağlanan bir konuda kendisi aksi görüşte olsa bile karara uygun hareket eder (Yapıcı ve objektif tenkit, meseleleri aydınlatmakta ve hakikate ulaşmakta en emin yoldur. Tenkit eden de edilen de hakikatin ortaya çıkması için birbirine yardımcı olur).</p> <p>Parti üyesi parti görevinden doğan yetkilerini, kendisine veya başkanlarına özel çıkar sağlamak için kullanamaz.</p>	<p>1962 tüzüğüne göre 1965 tüzüğündeki 7. Maddenin aidatlara ilişkin ifadelerinin değiştirildiği aidata ilişkin hükümlerin hafifletildiği görülmektedir.</p>	<p>1965 tüzüğündeki; “...Parti üyesi aidatını geciktirmeksizin öder; bu, partiye bağlılığın ilk maddi delilidir. Aidat borçlarını ödemeyenler seçemezler, seçilemezler. Özürsüz olarak aidatını ödemeyen üye, partiden istifa etmiş sayılır; ödenmemiş aidatını ödeyince üyelik sıfatı geri gelir...”</p> <p>İfadelerinin değiştirildiği aidata ilişkin hükümlerin hafifletildiği görülmektedir. Yapılan bu değişiklik ile üyelerin çalışmalarının aidat nedeniyle aksamasının önüne geçilmeye çalışılarak parti örgütünün genişletilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.</p>

3. Bölüm 14. Madde	Genel Yönetim Kurulu için 27 asil ve 13 yedek üye	Genel Yönetim Kurulu için 41 asil ve 20 yedek üye öngörülmüştür.	Partinin artan üye ve örgütleri vesilesiyle Genel Yönetim Kurulunun genişletildiği görülmektedir.
3. Bölüm 15. Madde	...Genel Yönetim Kurulu, büyük kongrenin kapanışından sonra gelen üç gün içinde, ilk toplantısını yapar...	...Genel Yönetim Kurulu, büyük kongrenin kapanışından sonra salt çoğunlukla derhal toplanır. Nasip olmadığı takdirde 15 gün sonra için vaki davet üzerine hazır bulunanlarla toplanır...	Parti yönetiminin kongre sonrası Genel Yönetim Kurulunu toplayabilmesinin olanaklarının artırıldığı , bunda parti yönetiminin elini güçlendiren bir durum olduğu gözükmektedir.
3. Bölüm 16. Madde	Merkez Yönetim Komitesinin 8 asil 3 yedek üye	Merkez Yürütme Kurulu 12 asil ve 6 yedek üye	Merkez Yürütme Kurulunun genişletildiği görülmektedir.
3. Bölüm 18. Madde		ek bir “m” bendi eklenmiştir. Eklenen m bendi; “Derhâl seçeceği 3 kişilik bir kurul marifetiyle idare edilmek ve karar gününden itibaren en geç bir ay içinde olağanüstü kongrede yeni Yönetim Kurulu seçilmek şartıyla İl veya İlçe Yönetim Kurullarına işten el çektirmek.”	Eklenen bu bent ile parti yönetiminin İl ve İlçe Yönetimleri üzerindeki tahakkümün arttırılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.
3. Bölüm 20. Madde	Etüt Bürosu	Etüt Bürosunun ismi Bilim ve Araştırma Bürosu olarak değiştirilmiştir.	

<p>3. Bölüm 24. Madde</p>	<p>ilçe Kongresi; o ilçe hudutları içindeki aidatını ödemiş partililerin aşağıdaki delegelerden kurulur, ilçedeki her köy, her mahalle ve her işyeri bir seçim çevresi sayılır. Her çevrede ilk 100 ve daha az sayıda partili için (1) ve sonra gelecek her 200 partili için de birer delege olmak üzere gerekli sayıda delege o çevredeki partililerce seçilir. Ancak işyerlerinin çıkartacağı delege sayısı, İlçe genel delege sayısının %50'nden az olmaması tüzük icabından bulunduğuna göre: işyerleri delege sayısı bu oranı doldurmadığı takdirde İlçe Yönetim Kurulu işyerleri delege sayısını %50'ye yükseltir ve seçimden önce mahalle, köy ve işyerlerinin seçecekleri delege sayısını ilan eder. Parti temsilcileri İlçe Kongresinin tabii delegeleridir.</p>	<p>İl Kongresi; o ile bağlı ilçelerin, aidatını ödemiş her ilk 100 veya daha az sayıda üyesi için (1) ve 100 den sonra her 300 üyesi için de (1) delege hesabı ile seçip gönderecekleri delegelerden kurulur. İlçe başkanları ve denetçileri İl Kongresinin tabii delegeleridir. İlçe Kongresi o İlçe hudutları içinde kayıtlı bütün üyelerin iştirakiyle kurulur.</p>	<p>Yapılan bu değişiklik ile İlçe genel delege sayısının %50'nden az olmaması tüzük icabından bulunduğuna göre: işyerleri delege sayısı bu oranı doldurmadığı takdirde İlçe Yönetim Kurulu işyerleri delege sayısını %50'ye yükseltir ifadelerinin kaldırıldığı görülmektedir. Değişikliğin İlçe kongrelerindeki işçilerin oranının % 50' den az olmaması zorunluluğundan vazgeçildiği görülmektedir.</p>
<p>4. Bölüm 36. Madde</p>	<p>Genel Sekreterlerin Genel Başkanı vekâletine ilişkin "Başkana Sıra ile vekâlet ederler" ibaresi</p>	<p>Genel Sekreterlerin Genel Başkanı vekâletine ilişkin olarak; "kıdem sırasıyla vekâlet ederler. Aralarındaki iş bölümü Merkez Yürütme Kurulunca hazırlanacak bir yönetmelikle belirtilir." Şeklinde değiştirilmiştir.</p>	<p>Yapılan değişiklikle Genel Sekreterler arasında kıdem esaslı bir hiyerarşiye gidildiği görülmektedir.</p>
<p>5. Bölüm 38. Madde</p>		<p>1962 tüzüğündeki parti listelerine ilişkin olan 5. Bölümün 38. Maddesi 1965 tarihli tüzükte yürürlükten kaldırılmıştır.</p>	
<p>6. Bölüm 40. Madde</p>		<p>1962 tüzüğündeki 5. Bölümün 40. Maddesinin aidatlara ilişkin (c) bende 1965 tarihli tüzükte yürürlükten kaldırılmıştır.</p>	
<p>8. Bölüm 50. Madde</p>	<p>Mali işleri denetlemek üzere merkezde Genel Yönetim Kurulu en az 3; İl ve İlçelerde kendi kongreleri en az birer denetçi seçer." İbaresini</p>	<p>Malî işleri denetlemek üzere merkezde Genel Yönetim Kurulu 3-5; İl ve İlçelerde kendi kongreleri 1-3 denetçi seçer." Şeklinde sayısal oranlarında değişiklik yapılmıştır.</p>	

10. Bölüm 53. Madde	Partinin bütün organlarında görevli bulunanlardan yansının , tüzüğün 38 inci maddesinde sözü edilen işyeri esasına göre tutulmuş listeye kayıtlı veya sendika yöneticisi olan üyeler arasından seçilmiş olması gözetilir. Yönetim organlarınca kongrelere sunulacak aday listeleri, bu esasa göre tertiplenir; Kongreler de delege ve organları bu esastan ilham alarak seçerler.	Partinin bütün organlarında görevli bulunanlardan yarısının, kendisi üretim araçlarına sahip olmadığı için emek gücünü üretim aracı sahiplerine satarak yaşayanlar veya işçi sendikaları yönetim organlarında görevli bulunan üyeler arasından seçilmiş olması gözetilir. Yönetim organlarınca kongrelere sunulacak aday listeleri, bu esasa göre tertiplenir; Kongreler de delege ve organları bu esastan ilham alarak seçerler	Cümle yapısıyla ve tüzüğün 38. maddesine yapılan atıftan vazgeçilmesine rağmen İçerikte bir değişikliğe gidilmeyerek parti organlarındaki görevlilerin yarısının işçilerden olması kuralının korunduğu görülmektedir.
Geçici Maddeler	Tüzüğün sonuna 4 adet geçici madde bulunmaktadır	Geçici madde yürürlükten kaldırılmıştır.	
Kurucular Listesi		Kurucular arasında bulunan Ahmet Muşlu, Saffet Göksüzoğlu partiden ayrılmışlardır. Notu düşülmüştür.	

EK 3

Tablo 5: 1965 - 1967 Tüzüklerinde Değiştirilen Maddeler ve Değişikliklerin Siyasal Arka Planları (önemli değişiklikler siyah olarak ayrıca belirtilmiştir.)

Değişikliğe Gidilen Madde	Maddenin 1965 Tüzüğündeki Hali	Maddenin 1967 Tüzüğündeki Hali	Yapılan Değişikliğin Gerekçesi ve Siyasal Arka Planı
2. Bölüm 4. maddesinin a ve b bentleri	“Üyelik için gerekli şartlar şunlardır: a) Türk vatandaşı, medenî ve siyasî haklara sahip ve 21 yaşını bitirmiş olmak ; b) Aidat ödemeyi taahhüt etmek (aidat ayda en az 100 kuruştur. Merkez. Yürütme Kurulu en az aidat haddini her yıl yeniden tayin eder; en yüksek aidatı Cemiyetler Kanunu gösterir. Bağış serbesttir)”	4 maddenin a bendindeki 21 yaş sınırı yerine” reşit olmak” ifadesi getirilmiş b bendindeki ...en yüksek aidatı Cemiyetler Kanunu gösterir...” ifadesi yerine en yüksek aidat 1200 liradır” şeklinde değiştirilmiştir.	
2. Bölüm 5. Madde	İl Yönetim ve Merkez Yürütme Kurulu, giriş beyannamesini aldıkları tarihten en geç üç ay içinde İlçe Yönetim Kurulunca verilen üyeliğe kabul hakkındaki kararı iptal etmedikleri takdirde kayıt işlemi kesinleşir.	Genel Merkezce onaylı Kimlik Kartının ilçesine gönderilmesiyle adayın üyeliği kesinleşir. Üyelik her üç kademe kurullarınca sebep gösterilmeksizin reddedilebilir. Aday üyenin red kararına bir üst kademedeki itiraz hakkı vardır. Merkez Yürütme Kurulunun kararı kesindir.	Yapılan bu değişiklikle ile üç kademe kurullarına ve nihayetinde son merci olarak Merkez Yürütme Kuruluna sebep gösterilmeksizin parti üyeliklerinin iptal edilmesi imkânı verilerek parti üzerinde Parti yönetiminin tahakkümünün artırılmaya çalışıldığı görülmektedir.
2. Bölüm 7. Madde		Şekli değişiklik mevcuttur. Farklı cümleler ile yazılmış olsa da içerik ve mana aynı kalmıştır.	

<p style="text-align: center;">3. Bölüm 9. Madde</p>	<p>b) Genel Yönetim Kurulu; c) Merkez Yürütme Kurulu; ç) Merkez Haysiyet Divanı; d) İl ve İlçe Kongreleri; e) İl ve İlçe Yönetim Kurulları; f) İl Haysiyet Divanları.</p>	<p>a) Büyük Kongre; b) Genel Yönetim Kurulu; c) Merkez Yürütme Kurulu; d) Merkez Haysiyet Divanı; e) İl ve ilçe kongreleri; f) İl ve ilçe yönetim Kurulları; g) İl Haysiyet Divanları; h) Köy ve mahallelerdeki parti görevlileri; i) Türkiye Büyük Millet Meclisi Grupları; j) İl Genel Meclisi ve Belediye Meclisi Grupları; k) Gençlik ve Kadın Kolları. Yukarıda, sayılanlardan ilk yedisi aynı zamanda partinin organlarıdır.</p>	
--	---	--	--

<p style="text-align: center;">3. Bölüm 10. Madde</p>	<p>Büyük Kongre Partinin en yüksek organıdır, kararları ilân olunur. Büyük Kongre, Genel Başkan, Genel Yönetim Kurulu üyeleri, Merkez Haysiyet Divanı üyeleri, İl Yönetim Kurulu Başkanları, İl Haysiyet Divanları Başkanları ve her ilde kayıtlı ve aidatım ödemiş, ilk (1000) e kadar olan üye sayısı için (1), (1001) den sonra gelen her tam (1000) üye sayısı için yine (1) delege hesabı ile seçilecek delegelerden kurulur. Şu var ki, üye sayısı ne olursa olsun, bir ilden, o ilin milletvekili seçimi kanununa göre çıkartacağı milletvekili sayısından çok delege seçilemez. Ayrıca Partinin kurucuları ile Parti üyesi bakanlar, milletvekilleri ve senatörler büyük kongreye delege olarak katılırlar.</p>	<p>Büyük Kongre partinin en yüksek organıdır. Kararları ilân olunur. Büyük Kongre seçilmiş ve tabii delegelerden kurulur;</p> <p>a) Seçilmiş delegeler İl Kongrelerince seçilir. İl Kongrelerince seçilecek delegelerin sayısı şöyle hesaplanır; Kongresini yapan ile kayıtlı ve kimlik kartını onaylatmış ilk (500) e kadar üye sayısı için (4), sonra gelen her (200) e kadar üye sayısı için de (1) er delege o ile kayıtlı üyeler arasından seçilir. Ş u kadar ki, ilk (4) delege dışında, üye sayısı ne olursa olsun, bir ilin çıkaracağı delege sayısı o ilin çıkardığı Milletvekili sayısını aşamaz. Üçe teşkilâtı bulunup ta henüz İl Merkezi açılmamış İllerde;</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tek ilçe mevcutsa ili temsilen kendi kongresinde, 2. Birden fazla ilçe mevcutsa, ilçe kongrelerinde seçilen il delegeleri Genel Merkez temsilcisinin çağrısı ile aralarında il kongresi mahiyetinde toplanarak, Yukarıda yazılı oranlar içinde Büyük Kongre delegelerini seçerler. <p>b) Tabii delegeler: Genel Başkan, Genel Yönetim Kurulu üyeleri, Merkez Haysiyet Divanı üyeleri, parti üyesi bakanlar, milletvekilleri ve senatörlerdir. Taşdıkları sıfat dolayısıyla Büyük Kongrenin tabii delegesi olan üyelerin, ayrıca il kongrelerince delege olarak seçilmeleri caiz değildir.</p>	<p>Yapılan bu değişiklikle Büyük kongre delege sayısında ciddi bir artışa gidilerek kongre delege yelpazesinin eskiye oranla ciddi şekilde genişletildiği görülmektedir.</p>
---	---	--	--

<p>3. Bölüm 12. Madde</p>	<p>Büyük Kongrenin toplantıya çağırılması ve toplantısında Cemiyetler Kanunu hükümleri uygulanır. Büyük Kongre iki yılda bir toplanır. Genel Yönetim Kurulunun üye tam sayısının 2/3 çoğunluğu ile bu sürenin 3 yıl olmasına karar verilebilir. Toplantıların yeri, günü ve gündemini Genel Yönetim Kurulu kararlaştırır. Kongreye katılan üyelerin en az 1/20 i tarafından görüşülmesi istenen maddelerin gündeme alınması mecburidir. İlk toplantıda gerekli delege tam sayısının çoğunluğu sağlanmazsa toplantı ertesi gün aynı yerde ve saatte çoğunluk aranmaksızın yapılır. (Bu husus ilk ilânda bildirilir).</p>	<p>Büyük Kongrenin toplantıya çağırılması ve toplantılarında Cemiyetler Kanunu hükümleri uygulanır. Büyük Kongre olağan olarak iki yılda bir toplanır. Toplantıların yeri, günü ve gündemini Genel Yönetim Kurulu kararlaştırır. Partinin tüzük ve programında değişiklik yapılmasına dair teklifleri ve toplum ve Devlet düzenini veya kamu faaliyetlerini yahut parti politikasını ilgilendiren konularda karar alınmasına dair teklifleri karara bağlamak için, bunların Genel Başkan ve Genel Yönetim Kurulu veya Büyük Kongre delegelerinin en az yirmide biri tarafından ileri sürülmüş olması gerekir. Bu teklifler, Büyük Kongrece seçilecek bir komisyonda görüşüldükten sonra Büyük Kongre komisyon raporunu inceler. İlk toplantıda gerekli delege tam sayısının çoğunluğu sağlanmazsa toplantı ertesi gün aynı yerde ve saatte çoğunluk aranmaksızın yapılır (Bu husus ilk ilânda bildirilir.)</p>	<p>Partinin tüzük ve programında değişiklik yapılmasına dair teklifleri ve toplum ve Devlet düzenini veya kamu faaliyetlerini yahut parti politikasını ilgilendiren konularda karar alınmasına dair teklifleri karara bağlamak için, bunların Genel Başkan ve Genel Yönetim Kurulu veya Büyük Kongre delegelerinin en az yirmide biri tarafından ileri sürülmüş olması gerekir. Denilerek bu konuların Genel Başkan ve Genel Yönetim Kurulu tarafından teklif edilmesi halinde görüşülmesi imkânı vererek parti yönetiminin hareket alanı arttırılmıştır.</p>
---	---	--	---

<p>3. Bölüm 13. Madde</p>	<p>Genel Yönetim Kurulu veya İl Yönetim Kurullarının 2/3 veya Büyük Kongre delegelerinin 1/5'nin isteğiyle ile yapılır.</p>	<p>Genel Başkanın veya Genel Yönetim Kurulunun yahut Büyük Kongre delegelerinin en az 1/5'inin yazılı istemi üzerine yapılır.</p>	<p>Yapılan bu değişiklikle İl Yönetim Kurullarının 2/3'ünün Büyük Kongrenin Olağanüstü toplantı çağrısı yapması imkanı kaldırılarak, Genel Başkanın Büyük Kongrenin Olağanüstü toplantı çağrısı yapma imkanı verilmiştir. Bu değişikliğin il kongre yönetimlerinin kendi denetimleri veya siyasi sayıkları dışında oluşması durumunda alınan bir tedbir olduğu görülmektedir. Bu durumun parti yönetiminin partiye hakim olma kaygılarının olduğu veya partide kontrolü kaybetme durumunun yaşanabileceğini düşünerek düzenlemeye gittiği düşünülmektedir.</p>
<p>3. Bölüm 15. Madde</p>		<p>Şekli değişiklik mevcuttur. Farklı cümleler ile yazılmış olsa da içerik ve mana aynı kalmıştır.</p>	
<p>3. Bölüm 16. Madde</p>	<p>Olağanüstü toplantılarını Genel Başkanın isteği ile veya kendi üyelerinin 1/3 ünün yazılı isteği ile yapar. Olağanüstü toplantılar Genel Sekreterlik kanalı ile düzenlenir.</p>	<p>Olağanüstü toplantılar Genel Başkanın isteği ile veya kendi üyelerinin 1/3 inin yazılı isteği ile yapar. Olağanüstü toplantılar için çağrı, Genel Başkan tarafından yapılır.</p>	<p>Yapılacak bir olağan üstü çağrının genel sekreterlik kanalı ile değil genel başkan tarafından yapılmasının tercih edilmiş olması genel başkanın tahakküm gücünü arttıran bir değişikliktir.</p>

<p style="text-align: center;">3. Bölüm 18. Madde  bendi</p>	<p>Partinin sevk ve idaresinde program ve tüzük hükümlerinin uygulanmasına ait yönetmelikler yapmak ve uygulamak</p>	<p>Belirli üyeler hakkında usulüne uygun olarak bizzat yapılmış af müracaatlarını inceleyerek karar vermek</p>	
<p style="text-align: center;">3. Bölüm 18. Madde I bendi</p>	<p>Partinin katılacağı seçimlerde aday listelerini tertiplemek veya alt kademelerde tertiplenmiş listeleri inceleyip, listeyi sunan alt kademenin de görüşünü aldıktan sonra gerekli gördüğü değişiklikleri yaparak onaylamak;</p>	<p>Seçim kanunları ve Siyasal Partiler Kanun gereğince, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelikleri seçimlerinde, kanun gereğince Genel Merkezce gösterilecek kısmını seçmek, yer ve sıralarını belirlemek ve Partinin katılacağı diğer seçimlerde kanunun engelleyici hükümleri bulunmadığı hallerde aday listelerini tertiplemek veya alt kademelerde tertiplenmiş listeleri inceleyip, listeyi sunan alt kademenin de görüşünü aldıktan sonra gerekli gördüğü değişiklikleri yaparak onaylamak;</p>	<p>Cümle yerlerinin değiştirilerek ve benzer ifadeler ve Seçim kanunları ile Siyasal Partiler Kanuna atıfta bulunularak aynı manaya gelecek bir içerikle yeniden yazıldığı görülmektedir.</p>
<p style="text-align: center;">3. Bölüm 18. Madde m bendi</p>	<p>Derhâl seçeceği 3 kişilik bir kurulu marifetiyle idare edilmek ve karar gününden itibaren en geç bir ay içinde olağanüstü kongrede yeni Yönetim Kurulu seçilmek şartıyla İl veya İlçe Yönetim Kurullarına işten el çektirmek.</p>	<p>Tüzükte sayılı görevlerin yerine getirilmediğini tesbit ettiği; yahut partinin genel politikasına aykırı veya partinin varlığını ve gelişmesini tehlikeye düşüren tutum ve davranışta bulunduğu kanaat getirdiği takdirde, derhal seçeceği 3 kişilik geçici bir kurul marifetiyle idare edilmek ve karar gününden en geç 45 gün içinde olağanüstü kongrede yeni yönetim kurulu seçilmek şartıyla il veya ilçe yönetim kurullarına işten el çektirmek.</p>	<p>En geç bir ay içinde olağanüstü kongrede yeni Yönetim Kurulu seçilmek şartıyla olan sürenin bir aydan 45 güne çekildiği görülmektedir. Yapılan değişikliklerle merkezin İl ve İlçe Yönetimleri üzerindeki tahakkümün arttırılmaya çalışıldığı görülmektedir.</p>

<p>3. Bölüm 22. Madde</p>	<p>Merkez Haysiyet Divanı; İl Yönetim Kurulları üyeleri, İl Haysiyet Divanları üyeleri ve Parlâmento grupları üyeleri hakkında disiplin cezaları verir. Merkez Haysiyet Divanının yazı ile dikkati çekme hakkındaki kararları kesindir. Partiden çıkarma cezası kararları Büyük Kongrenin onayından sonra kesinleşir. Merkez Haysiyet Divanı İl Haysiyet Divanlarınca verilen ve itiraz olunan kararları tetkik edip karara bağlar. Haysiyet Divanlarında kovuşturma usulü, itiraz şekli ve müddetleri gibi hususlar Merkez Haysiyet Divanınca hazırlanıp Merkez Yürütme Kurulunca onaylanan bir yönetmelikle düzenlenir.</p>	<p>Merkez Haysiyet Divanı; Genel Yönetim Kurum üyeleri, Merkez Haysiyet Divanı üyeleri, İl Yönetim Kurulları üyeleri, İl Haysiyet Divanları üyeleri v e Parlâmento grupları üyeleri hakkında doğrudan disiplin cezaları verir. İl Haysiyet Divanlarınca verilen ve itiraz olunan kararları inceleyip kesin karara bağlar. İl Haysiyet Divanları arasında çıkacak selâhiyet ihtilâflarını halleder. İl Haysiyet Divanının bulunmadığı veya toplanamadığı hallerde onun görevlerini de üzerine alır. Merkez Haysiyet Divanının kararları kesindir.</p>	<p>Yapılan bu değişiklikle Merkez Haysiyet Divanının ihraç kararlarının kesin olmasından ötürü ayrıca ihraç kararları için Büyük Kongrenin onayının alınması zorunluluğu ortadan kaldırılmıştır. Değişikliğin parti yönetiminin büyük kongredeki kararlardan dolayı bir tereddüt yaşadığı anlaşılmaktadır. Bu tereddütten ötürü ihraçların büyük kongre yerine merkez haysiyet divan kararlarıyla alınmasının sağlanmasının amaçlandığı görülmektedir. Buda partinin büyük kongre delegeleri üstünde etkinliğinin azaldığı kaygılarını yaşamaya başladığını gösteren bir delildir.</p>
---	--	--	--

<p>3. Bölüm 24. Madde</p>	<p>İl Kongresi; o ile bağlı ilçelerin, aidatını ödemiş her ilk 100 veya daha az sayıda üyesi için (1) ve 100 den sonra her 300 üyesi için de (1) delege hesabı ile seçip gönderecekleri delegelerden kurulur. İlçe başkanları ve denetçileri İl Kongresinin tabii delegeleridir. İlçe Kongresi o İlçe hudutları içinde kayıtlı bütün üyelerin iştirakiyle kurulur</p>	<p>İl Kongresi, o ile bağlı ilçelerin, sayısı (1000) i aşmamak üzere, kimlik kartını o yıl için vize ettirmiş her ilk (10) veya daha az sayıda üyesi için (1) ve ondan sonra gelen her tara (10) üye sayısı için (1) delege hesabı ile seçip gönderecekleri delegelerden kurulur. O seçim çevresinin partili Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri ile il Yönetim Kurulu ve il Haysiyet Divanı üyeleri il kongresinin tabii delegeleridir; ancak geçici ile yönetim kurulu üyelerine tabii üyelik hakkı tanınmaz. İlçe kongresi, sayısı (600) ü aşmamak üzere, o ilçeye kayıtlı ve kimlik kartını o yıl için vize ettirmiş bütün Üyelerin iştirakiyle kurulur. Delege sayısı herhangi bir ile veya ilçede sırasıyla (1000) ve (600) Ü aşacak olursa, Merkez Yürütme Kurulu kaç kişiye bir delege seçileceğini kongreden Önce tayin ederek bildirir.</p>	<p>Yapılan değişiklikle ilçe kongre delege sayılarının arttırıldığı görülmektedir.</p>
<p>3. Bölüm 28. Madde g bendi</p>	<p>Belirli sürelerde en az ayda bir kere parti temsilcilerini İl Merkezinde toplayıp bunlardan işyerlerindeki, mahallelerdeki ve köylerdeki durumu öğrenmek, gerekli direktifleri vermek;</p>	<p>Belirli sürelerde parti görevlilerini il merkezinde toplayıp bunlardan, mahallelerdeki ve köylerdeki durumu öğrenmek ve gerekli direktifleri vermek</p>	<p>Ayda bir toplanma zorunluluğu yerine belirli sürelerde denilerek bu konuda bir esneklik sağlandığı görülmektedir.</p>
<p>3. Bölüm 28. Madde g bendi</p>		<p>1965 tüzüğünden farklı olarak ek bir (1) bendi eklenmiştir. Bu bend; “Altı ayda bir Merkez Yürütme Kuruluna, ilin ve bağlı ilçelerin hesap durumu hakkında rapor vermek.”</p>	

<p>3. Bölüm 31. Madde</p>	<p>İl Haysiyet Divanları, ilçe Yönetim Kurulu üyeleri veya başkanları ile parti üyeleri hakkında disiplin cezaları verir... Partiden çıkarma cezası Büyük Kongre'nin onayı ile kesinleşir.</p>	<p>İl Haysiyet Divanları; mahalli meclis grupları, ilçe yönetim kurulları başkanları ve üyeleri, ilçe denetçileri, parti görevlileri ve parti üyeleri hakkında disiplin cezaları verir... Partiden çıkarma cezası Büyük Kongre'nin onayı ile kesinleşir. İfadesi 1967 tarihindeki tüzükte maddeden çıkarılmıştır.</p>	<p>İl Haysiyet Divanlarının ilçe yönetim kurulları başkanları ve üyelerine ek olarak, mahalli meclis grupları, ilçe denetçileri, parti görevlileri ve parti üyeleri hakkında da ceza verebilmesi düzenlenmiştir.</p>
<p>5. Bölüm 37. Madde</p>	<p>Partinin ilk teşkilât kademesi olan ilçe ile parti üyeleri arasındaki her türlü münasebet, parti temsilcileri vasıtasıyla yürütülür. Parti temsilcileri bir teşkilat kademesi değildir. Parti temsilcilerini İlçe Yönetim Kurulu seçer. Ancak İl Yönetim Kurulu veya Merkez Yürütme Kurulu kararı ile bu temsilcilerin yerine başka parti üyeleri getirilebilir.</p>	<p>Köy v e mahalle muhtarlık bölgelerinde partiye kayıtlı bulunan üyeler İkiyi geçtiği takdirde, yılda bir ilçe yönetim kurulunun bildireceği tarihte aralarında toplanarak bir parti görevlisi ile bir de yedeğini seçerler.</p>	
<p>5. Bölüm 38. Madde</p>	<p>Yürürlükten kaldırılmıştır.</p>	<p>Muhtarlık bölgelerindeki parti işleri v e ilçe ile parti üyeleri arasındaki her türlü münasebet parti görevlileri vasıtasıyla yürütülür. Parti görevlisi İl veya İlçe yönetim kurulu tarafından her zaman görevinden alınabilir.</p>	<p>1965 yürürlükten kaldırılan bu madde yerine yeni bir 38. Madde eklenmiştir.</p>
<p>6. Bölüm 41. Madde</p>	<p>Parti Parlâmento Grupları ile organlarının çalışma, seçim ve görüşme usulleri Genel Yönetim Kurulunca hazırlanacak bir iç yönetmelikle düzenlenir</p>	<p>1967 deki tüzüğün aynı maddesine; “Bu yönetmelik daha sonra T.B.M.M. Grubu Genel Kurulu tarafından değiştirilebilir. İç yönetmelik Parti program ve tüzüğüne aykırı hükümler taşıyamaz,” hükmü eklenmiştir.</p>	

<p style="text-align: center;">7. Bölüm 43. Madde</p>	<p>cezaların iki türlü olduğu belirtilerek bu cezaların Dikkat Çekme ve Çıkarma olduğu belirtilerek bu cezalar tariflenmiştir.</p>	<p>cezaların dört türlü olduğu belirtilerek bu cezaların Uyarma, Kınama, bir veya iki yıl geçici çıkarma ve son olarak partiden kesin olarak çıkarma olduğu belirtilerek bu cezalar tariflenmiştir. Ayrıca çıkarma ile ilgili bölümüne; "...parti organlarına hiçbir teklif yapamaz. Ancak bu hüküm, geçici çıkarma cezasına uğrayan parti üyesinin, parti tüzüğüne, programına, partinin diğer mevzuatına ve organlarının bağlayıcı kararlarına uyması zorunluluğunu ortadan kaldırmaz. Geçici çıkarma cezasına uğrayan parti üyelerine parti içinde hiçbir görev verilemez. İfadeleri eklenmiştir.</p>	
<p style="text-align: center;">7. Bölüm 44. Madde b bendi</p>	<p>Olayı Yönetim Kurullarından birisi öğrenmişse ve elinde inandırıcı delilleri de varsa dosyayı gereğinin yapılması için ilgili Haysiyet Divanına veya Büyük Kongreye sunar.</p>	<p>Olayı yönetim kurullarından biri öğrenmişse ve elinde inandırıcı delilleri de varsa dosyayı gereğinin yapılması için ilgili haysiyet divanına veya kendisi sevk yetkisini haiz değilse sevk yetkisini haiz organa sunar. Ayrıca maddeye yeni bentler eklenmiştir.</p>	<p>Yapılan bu değişiklikle ceza işlem ve koğuşurmaların detaylandırıldığı daha açık bir şekilde yazılarak ihraç kararlarında son merciinin Merkez Haysiyet Divanı olarak belirlendiğinin kararların kesin olduğun, Merkez Haysiyet Divanı kararlarının Büyük Kongrede Onaylanması uygulamasından vazgeçildiğini göstermektedir. Bu durumun parti yönetiminin ihraçları büyük kongreden önce kesinleşmesini sağlayarak büyük kongrede çoğunluğun kaybedilebilme korkusunun yaşanılmaya başlandığı izlenimini doğurmaktadır.</p>

<p>7. Bölüm 45. Madde</p>	<p>Disiplin cezalarını, İl Haysiyet Divanları, Merkez Haysiyet Divanı ve Büyük Kongre verir. Merkez Haysiyet Divanı; İl İdare Kurulu üyeleri, İl Haysiyet Divanı üyeleri ve Parlamento Grupları üyeleri hakkında disiplin cezası verir. Merkez Haysiyet Divanının yazı ile dikkati çekme cezasına ait kararları kesindir. Partiden çıkarma cezası kararları Büyük Kongrenin onayından sonra kesinleşir. Büyük Kongre; Genel Başkan ile Genel Sekreterleri, Genel Yönetim Kurulu üyeleri. Merkez Yürütme Kurulu üyeleri ve Merkez Haysiyet Divanı üyeleri hakkında tüzüğün 43. maddesinde yazılı cezaları doğrudan doğruya verir ve uygular, İl Haysiyet Divanları ile Merkez Haysiyet Divanı tarafından verilmiş partiden çıkarma cezası kararlarını inceler ve haklı bulursa onaylar.</p>	<p>Yürürlükten kaldırılmıştır.</p>	
---	--	------------------------------------	--

<p style="text-align: center;">7. Bölüm 46. Madde</p>	<p>Disiplin koğuşturması ve cezaların uygulanması hakkında Merkez Haysiyet Divanının bu tüzük hükümleri çerçevesinde hazırladığı ve Merkez Yürütme Kurulunun onayladığı özel yönetmelik uygulanır.</p>	<p>Kesinleşmiş karardan en az bir yıl sonra ilgili üye tarafından cezasının affı için başvurulabilir. Af yetkisi; üyeler, parti görevlileri, üye ve il yönetim kurulları üyeleri ve denetçileri, il haysiyet divanları ve mahalli meclis gruptan üyeleri hakkında verilen disiplin cezaları için Merkez Yürütme Kuruluna; Genel Yönetim Kurulu ve Merkez Haysiyet Divanı ile Parlamento grupları üyeleri hakkında verilen disiplin cezaları için ise Büyük Kongreye aittir. Af için müracaat; her iki halde de bağılı olduğu yönetim kurulu eliyle Genel Başkanlığa İlgili üye tarafından şahsan yapılır. Af yetkisi Büyük Kongreye ait olan müracaatlar, daha önce Genel Yönetim Kuruluna sunularak, Kurulun bu konudaki raporu ile birlikte Büyük Kongrenin gündemine alınır. Büyük Kongrece kurulan komisyon müracaatı ve Genel Yönetim Kurulunun raporunu inceleyerek bir rapor hazırlar. Büyük Kongre bu rapor üzerinde bir karara varır. Af dileği reddedilen ilgili, müracaatının üzerinden bir tam yıl geçmeden müracaatını yenileyemez.</p>	
---	--	--	--

<p style="text-align: center;">8. Bölüm 47. Madde</p>		<p>1965 tarihli tüzüğün Mali Hükümler ve Denetçilere ilişkin 8. Bölümdeki 47. Maddesine; partinin 1965 seçimlerine 15 millet kazanmış olması vesilesiyle 1967 tüzüğünde parti gelirleri başlıkları artmıştır. Mecliste temsiliyetinin verdiği canlanmayla partinin mali olarak güçlendiği görülmektedir. Ayrıca meclis grubundaki üyelerin aidatları hakkındaki kararın Meclis Grubunun alacağı karara bırakıldığı görülmektedir. Ayrıca ödemelere ilişkin detaylı bilgiler verilmiş yapılacak bağışlar hakkında hükümlere yer verilmiştir.</p>	<p>Partinin mecliste grubunun olması vesilesiyle ve artan ilgiden dolayı parti gelirleri çeşitlenmiş ve artmış olduğu için bu konuda daha fazla başlık yazılmıştır.</p>
<p style="text-align: center;">8. Bölüm 48. Madde</p>	<p>Alt kademelerin gelirlerinden ne miktarının üst kademelere ödeneceği. Merkez Yürütme Kurulunca belirtilir. Parti paraları bankalarda durur. Yönetim Kurulları başkan ve saymanlarının birlikte imzaları ile bu paralar çekilir. 500 liraya kadar olan masraflar sonradan kurul karar alınmak suretiyle başkan ve sayman tarafından birlikte yapılabilir. Yönetim Kurulları, Merkez Yürütme Kurulu tarafından yapılacak muhasebe işleri yönetmeliğine göre hareket ederler.</p>	<p>Partinin gelirleri, Parti tüzel kişiliği adına makbuz karşılığında alınır. Makbuzlar, Merkez Yürütme Kurulunca bastırılır ve teşkilâta dağıtılır. Parti teşkilât kademeleri, kullandıkları makbuzların dip koçanlarını Merkez Yürütme Kuruluna iade etmek zorundadırlar. İade edilmeyen makbuz dip koçanları dolayısıyla, teşkilât kademeleri, Merkez Yürütme Kuruluna karşı malî sorumluluk taşırlar. Makbuzların ası] kısımları İle dip koçanlarında aynı müteselsil numara bulunur. Makbuz dip koçanlarının Genel Merkezde saklanma süre beş yıldır. Gelirin sağlandığı kimsenin adı, soyadı ve adresi makbuz dip koçanında açıkça belirtilir.</p>	

<p style="text-align: center;">8. Bölüm 49. Madde</p>	<p>Parti adına malî taahhüde girişmek veya bu hususta temsil selâhiyeti vermek. Merkezde Genel Başkan ile saymanın, İl ve İlçelerde başkan ve saymanların birlikte imzalan ile olur. Bu işlemlerin yapılabilmesi için Merkez Yürütme Kurulunun kararı şarttır.</p>	<p>Alt kademelerin gelirlerinden ne miktarının üst kademelere ödeneceği Merkez Yürütme Kurulunca belirtilir. Parti paralan, gündelik harcamaların gerektireceği miktarın dışında bankalarda durur. Yönetim Kurulları başkan ve saymanlarının birlikte imzaları ile bu paralar çekilir. Harcamalar Parti tüzel kişiliği adına yapılır. Harcamalara ait müsbit evrak, kademelerce beş yıl süreyle saklanır. Yüz liraya kadar (yüz lira dahil) harcamaların müsbit evrak ile tevsiki zorunlu değildir. Ancak, miktarı ne olursa olsun, bütün harcamalar, yetkili yönetim kurulunun veya merciinin kararına dayanması şarttır. Parti teşkilatı, bağlı buldukları üst kademeye, gelir ve giderleri hakkında altı ayda bir hesap vermekle yükümlüdür. Teşkilât kademeleri tarafından Parti tüzel kişiliği adına bağita girişilmesine ve yüküm yüklenilmesine ilişkin esaslar, Merkez Yürütme Kurulunca tesbit olunur. Bu esaslara aykırı olarak teşkilât kademelerince girişilen bağit ve yüklemelerden Parti tüzel kişiliği hiçbir suretle sorumlu tutulamaz; bu takdirde sorumluluk, bağita girişen veya yükümü yüklenen kişi veya kişilere aittir.</p>	
---	--	---	--

<p style="text-align: center;">9. Bölüm 51. Madde</p>	<p>Partinin seçime katılacağı illerdeki milletvekili ve senato üyesi aday listeleri, her İl'de kurulacak Yoklama Kurulları tarafından demokratik usuller dairesinde yapılacak yoklamalar sonunda düzenlenir ve adayların sıraları belirtilir; bu listeler Merkez Yürütme Kuruluna gönderilir. Partinin seçime katıldığı İllerde göstereceği milletvekili ve senato üyesi adayları toplamının % 10'unu Merkez Yürütme Kurulu seçer, taunların İl Yoklama Kurullarından gönderilen aday listelerindeki sıralarını tesbit eder. İllerde kurulacak olan Yoklama Kurullarının kuruluş ve işleriyle, Merkez Yürütme Kurulunca tüzük hükümleri gözetilerek hazırlanacak özel bir yönetmelikle açıklanır. Özel kanunlarına göre yapılacak diğer seçimlerde de bu madde hükmü uygulanır.</p>	<p>Partinin seçime katılacağı illerdeki milletvekili ve senato üyesi aday listeleri, kanun, tüzük ve yönetmelikler uyarınca yapılacak ön seçimler sonunda tesbit edilir ve sıraları belirtilir. Partinin seçime katılacağı illerde göstereceği milletvekili ve senato üyesi adayları toplamının, kanunca belirtilen en yüksek miktarını Merkez Yürütme Kurulu seçer. Bu adayların hangi seçim çevresinde yer alacakları, milletvekili seçimlerinde o seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısının 1/6'sını geçmemek, senato seçimlerinde o seçim çevresinin çıkaracağı senatör sayısının 1/3'ünü geçmemek ve her iki halde de istenilen seçim çevresinde asgari 1 kişi olmak üzere Merkez Yürütme Kurulunca serbestçe tayin edilir. Ayrıca Merkez Yürütme Kurulu, bunların söz konusu üstelerde kaçınıcı sırada bulunacaklarını da serbestçe tesbit eder. Bu fıkradaki işlemler tamamlanmadan önce, ilgili il yönetim kurulunun istişari mütalâası alınır. Bir seçim çevresinde Partinin göstermesi gereken aday sayısından az istekli bulunması halinde, adaylar, Merkez Yürütme Kurulunca tesbit edilebilir. Herhangi bir sebeple ön seçimlerde tamamlanamayan aday sayısı kadar aday veya ön seçim suretiyle kanunda gösterilen süre içinde Yüksek Seçim Kuruluna bildirilmesine imkân olmayan sayıda aday, Merkez Yürütme Kurulunca gösterilir. Özel kanunlarına göre yapılacak diğer seçimlerde, aday tesbiti işi, kanun, tüzük ve yönetmelik uyarınca açıklanır.</p>	
---	---	--	--

10. Bölümdeki Ortak Hükümlere ilişkin 57. Madde		1965 tüzüğüne nazaran her kurul ve organın tutacağı defterler detaylandırılmış ve gelir gider defterleri, yazışma defterleri gibi ilaveler de yapılmıştır. Ayrıca partinin iç yazışma kesin hesap ve bilanço defterleri hakkında bazı hükümler eklenmiştir.	
10. Bölümdeki Ortak Hükümlere ilişkin 58. Madde	Partinin feshi halinde parti malları ve mevcudu Türkiye İşçi Sendikalar; Konfederasyonuna veya ona halef olan teşekküle, o da mevcut değilse İstanbul İşçi Sigortaları Hastanesine devrolunur.	Değişik kademelerdeki kongrelerde tabii üye olarak bulunan yönetim kurulları üyeleri, mensup oldukları kurulun ibrası için yapüan oylamaya katılamazlar.	
10. Bölümdeki Ortak Hükümlere ilişkin 59. Madde	Mevcut değildir.	a) Partinin haysiyet divanlarında görev alanlar, Kongre, Türkiye Büyük Millet Meclisindeki gruplar, İl genel meclisi ve belediye meclislerindeki gruplar üyelikleri hariç diğer organ, kurul ve görevlerinde bulunamazlar. Bu kimseler, partiye bir hizmet bağıyla bağılı olamazlar ve Partiden hiçbir suretle gelir sağlayamazlar. b) Belli bir Haysiyet Divanında görev alan bir üye, bir diğer Haysiyet Divanında görev alamaz. c) İl veya ilçe yönetim kurullarından birinde üye olan bir kimse diğer bir İl veya ilçe yönetim kurulunda üye olamaz. D. v e ilçe başkanları için de durum aynıdır.	

10. Bölümdeki Ortak Hükümlere ilişkin 60. Madde	Mevcut değildir.	Partinin feshi halinde parti malları ve mevcudu, fesih kararını verecek kongre tarafından tayin edilen, kamu yararına derneklerden birine veya Hazineye devrolunur.	
Kurucular Listesi		Kurucular arasında bulunan Ahmet Muşlu, Saffet Göksüzoğlu ve Hüseyin Uslubaş partiden ayrılmışlardır. Notu düşülmüştür.	

EK 4

Tablo 6: TİP Öncesi ve TİP'li Yıllarda Etkinlik Gösterebilen Sol Siyasal Yapılar

Siyasal Parti, Örgüt Kuruluş-Kapanış	Kurucu ve Önder Kadro	Yayın Organları ve Siyasal Duruş ve Etkinliği
Osmanlı Sosyalist Fırkası (OSF) 15 Eylül 1910 - 1913	Hüseyin Hilmi öncülüğünde Namık Hasan, Pertev, İbnil Tahir, İsmail Faik, Hamit Suphi	Muahede ve İnsaniyet Gazeteleri
Sosyal Demokrat Fırkası (SDF) 23 Aralık 1918 - 1919	Dr. Hasan Rızâ Bey, Kâzım Bey, Yorgaki Efendi, Dr. Lebib Bey, Cemâl Efendi ve Sâlim Bey, Mehmed Esad Bey, Muallim Osman Nuri Bey, Muallim Abdullah Bey gibi sosyalist aydınlar	İşçi ve Küçük esnafı sol fikirler çerçevesinde örgütlemeye çalışmıştır. Marx ve Engels'in işçiler birleşin sloganını kullanmışlardır.
Türkiye Sosyalist Fırkası (TSF) 20 Şubat 1919 - 1922	Hüseyin Hilmi öncülüğünde	İdrak Gazetesi
Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası (TİÇSF) 22 Eylül 1919-1924	Mehmet Vehbi, Dr. Şefik Hüsnü Değmer, Ahmed Arif, Ethem Nejad	Marksist-Leninist fikirlere önem verdi. "Kurtuluş" dergisinde bu fikirleri işledi. İstanbul'daki fırka mensupları "Aydınlık" dergisinde toplandılar. Anadolu'dakiler ise, Türkiye Halk İştirâkiyûn Fırkası'nın kurucuları olarak "Yeni Hayât" dergisini çıkardılar. Ağır tenkitlere uğrayan Aydınlıkçılar, halka ve köylüye hitâp etmek için "Orak-Çekiç" dergisini çıkardılar.
Osmanlı Mesai Fırkası (OMF) 1919-1921	İstanbul Fabrika İşçilerince kurulmuştur.	Etkinlik Gösterememiştir.
Yeşil Ordu hareketi Mart 1920 – Eylül 1920	Şeyh Servet (Akdağ), Dr. Adnan (Adivar), Hakkı Behiç, Yunus Nadi, Nazım	Milli Mücadeleye Rus Desteğinin sağlanması amacıyla İslami Sosyalizm Söylemi
Halk Zümresi Haziran 1920-1922	60-70 Milletvekilinden oluşan bir Meclis Grubuydu	Türk Sovyet İlişkilerinin oluşumunu ve gelişimini destekleyen bir meclis gurubuydu
Amele Fırkası (AF) 11 Ağustos 1920	Amiralzade Cemal Hüsnü, Davavekili Radi, Sabık Memur, Mehmet Behçet...	İşçi ve amelenin çalışma ve sosyal yaşamlarının iyileştirmesi için çaba göstermişlerdir. Fırkaya memurlar kabul edilmemiştir.
Resmi Türkiye Komünist Fırkası (TKF) 18 Ekim 1920- 1921	Tevfik Rüştü (Aras),Mahmut Esat (Bozkurt), Yunus Nadi (Abaloğlu) Kılıç Ali ve Süreyya (Yiğit) gibi meclisin sol fikirli üyeleri vardı	Ülkede Artan sol eğilimleri Kemalizm çatısı altında toplamak ve Sovyet Rusya'nın ülkedeki sol gruplar üzerinde tesirini engelleyerek solcuları kendi kurdukları bu oluşumda toplamayı amaçlamışlardır. Partinin Mustafa Kemal'in bilgisinde kurdukları

		düşünülmektedir.
Türkiye Komünist Partisi (TKP) 10 Eylül 1920- 12 Eylül 1922	Mustafa Suphi ve çevresince kuruldu.	
Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (THİF) 7 Aralık 1920 – 1921 kapatıldı İkinci Kuruluş ve Kapanış 1922 -1923	Tokat milletvekili Nazım (Muvakkat- Başkan), Bursa milletvekili Şeyh Servet, Afyon milletvekili Mehmet Şükrü, Veteriner Binbaşı Salih Hacıoğlu ve Zihnetullah Nuşiveran	TKP'nin yasal örgütü olarak kurulan Türkiye'nin resmi ilk komünist partidir. İşçi ve yoksulları yaşam koşulları ve çalışma şartlarının iyileştirilmesi için politik çalışmalar yapmıştır. Emek Gazetesi aracılığıyla fikirlerini yaymıştır.
Müstakil Sosyalist Fırkası (MSF) 12 Haziran 1922-1922	Türkiye Sosyalist Fırkası'ndan ayrılmış tramvay işçilerince kurulmuştur.	
Türk Sosyal Demokrat Partisi (TSDP) 1918-1922	Dr. Hasan Rıza adlı eski bir ittihatçı tarafından faaliyete geçirilmiştir.	Fazla etkili olamayan parti fikir ayrılıkları neticesinde kendiliğinden dağılmıştır.
Türkiye Sosyalist Partisi (TSP) 14 Mayıs 1946- 16 Aralık 1946 İkinci Kuruluş ve Kapanışı 20 Temmuz 1950- 17 Haziran 1952	TKP içinde farklı görüşleri ve yaklaşımları savunan iki gruptan Esat Adil Müstecablıoğlu etrafında birleşen Sarı Mustafa (Börüküce), Hüsamettin Özdoğru, İbrahim Topçuoğlu, Hamdi Samilof (Alev) gibi TKP'li tam bağımsızlık yanlısı grup	Tam Bağımsızlık Yanlısı TKP'çiler
Türkiye Sosyalist Emekçi Ve Köylü Partisi (TSEK) 20 Haziran 1946- 16 Aralık 1946 Sıkıyönetimce kapatıldı	Şefik Hüsni Deymer ve arkadaşları (Ragıp Vardar, Fuat Bilego, İstefo Papadopulos, Emin Aydınlatan, Dr. Habil Alamato, Müntakin Öçmen, Hayrettin Emin Manoğlu)	
Türkiye İşçi Ve Çiftçi Partisi (TİÇP) 1946	Av. Etem Ruhi Balkan, Selahattin Yorulmazoğlu, Mehmet Şükrü Sekban, Necmeddin Deliorman, İrfan Recep Nayal, Ali Esenkova, İbrahim Tokay	
Müstakil Türk Sosyalist Partisi (MTSP) 1948	Muharrir Arif Oruç, Nedim Celal Çelebi, Nureddin Kırılı, İbrahim Vefik Belendir	
Vatan partisi 22 Ekim 1954	Dağılan TKP çevresini Toplayan Dr. Hikmet Kıvılcımlı Önderliğinde Kuruldu	Türkiye Komünist Partisi'nin teorik misyonunu sahiplenmiş sosyalist bir partidir.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Hasan DÖNER

Doğum Yeri ve Tarihi : Adıyaman 20.10.1984

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Yıldız Teknik Üniversitesi / Elektrik Mühendisliği Bölümü

Lisans Öğrenimi : Anadolu Üniversitesi / Kamu Yönetimi Bölümü

Y. Lisans Öğrenimi : Adıyaman Üniversitesi / Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İş Deneyimi

Konecranes Tic. Servis Ltd. Şti. : (03.2006-03.2007) Liman ve Her Nevi Vinç İmalat ve servisi yapan firmada Elektrik Mühendisi olarak görev yaptım.

Duru Mühendislik : (01.2007-03.2008) Elektrik Projeleri AY-OG-YG-Danışmanlık ve Taahhüt İşlerini yaptığım firmamdır.

Osmaniye İl Özel İdaresi : (03.2008-03.2010) 657 Sayılı Devlet Memurları Kanununa tabi Elektrik Mühendisi olarak görev yaptım.

Adıyaman İl Özel İdaresi : (03.2010 – Devam) 657 Sayılı Devlet Memurları Kanununa tabi Elektrik Mühendisi olarak görev yapmaktayım.

İletişim

E-Posta Adresi : hasandoner@hotmail.com

Tarih : 15.06.2017